

UNIVERZITA PALACKÉHO OLOMOUČ

Filozofická fakulta

Katedra politologie a evropských studií

Bc. Ondřej Němčák

**Prostorová analýza výsledků referend o právech párů stejného
pohlaví v Irsku a na Slovensku 2015**

Magisterská diplomová práce

Vedoucí bakalářské diplomové práce:

Doc. PhDr. Tomáš Lebeda Ph.D.

OLOMOUČ 2015

Prohlašuji, že jsem tuto magisterskou diplomovou práci vypracoval samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 10. prosince 2015

.....
Bc. Ondřej Němčák

Rád bych poděkoval svému vedoucímu práce Doc. PhDr. Tomáši Lebedovi Ph.D. za velmi vstřícný přístup, cenné rady a vedení této práce. Zároveň můj dík patří mé rodině a blízkým, kteří mě během studia všestranně podporovali.

Seznam zkratok

ANO.....	Aliancia nového občana
EVS.....	European Values Study
EU.....	Evropská unie
FRA.....	European Union Agency for Fundamental Rights
KDH.....	Kresťanskodemokratické hnutie
LGBTI.....	Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender and Intersex people
ILGA.....	International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association
OLaNO.....	Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti
OSN.....	Organizace spojených národů
SaS.....	Svoboda a solidarita
SDKÚ-DS.....	Slovenská demokratická a kresťanská únia – Demokratická strana
SMER-SD.....	Smer - sociálná demokracia
SNS.....	Slovenská národná strana
USA.....	Spojené štáty americké

Obsah

Úvod	1
1. Právní úprava a vnímání homosexuality v současné Evropě	8
1.1 Od dekriminalizace k manželství.....	8
1.2 Homosexualita v názorech evropské společnosti	9
2. Modernizace jako zastřešující vysvětlení postojů k homosexuálům.....	14
2.1 Dosavadní pokusy vysvětlující postoje k homosexuálům	14
2.1.1 Vzdělání	14
2.1.2 Komunistická minulost	14
2.1.3 Náboženství.....	15
2.1.4 Legislativa týkající se práv homosexuálů	16
2.1.5 Europeizace	16
2.2 Teorie modernizace.....	17
2.2.1 Revidovaná verze modernizační teorie a souvislost s postoji k homosexuálům.	17
2.2.2 Modernizace a dvě dimenze kulturních hodnot	18
2.2.3 Mezigenerační změna hodnot.....	20
2.2.4 Sekularizace a vliv kulturních a náboženských tradic	21
3. Koncept cleavages: případ Irska a Slovenska.....	24
3.1 Vývoj teorie cleavages	24
3.2 Aplikace teorie cleavages v Irsku	26
3.3 Aplikace cleavages na Slovensku	29
4. Pozadí referend o právech párů stejného pohlaví v Irsku a na Slovensku	32
4.1. Irské ústavní referendum 2015.....	32
4.2 Slovenské referendum o rodině 2015	35
5. Metodologie a data	40
5.1 Volební geografie a prostorová analýza	40
5.2 Data	43
5.3 Komparace irského a slovenského případu.....	44
6. Prostorová analýza referend	46
6.1 Irsko	46
6.2 Slovensko.....	53
7. Irské a slovenské referendum: srovnání	62
7.1 Ekonomická modernizace Irska a Slovenska.....	62
7.2 Kulturní hodnoty	63

7.3 Mezigenerační změna	69
7.4 Shrnutí.....	70
Závěr.....	72
Seznam tabulek.....	76
Seznam obrázků a grafů	77
Seznam map.....	77
Prameny a literatura.....	78
Prameny	78
Literatura.....	88

Úvod

V průběhu posledních dvaceti let bylo možné pozorovat postupnou přeměnu vnímání homosexuality a příchod zrovnoprávnění homosexuálních vztahů s heterosexuálními. Docházelo k přijímání antidiskriminačních zákonů, párům stejného pohlaví začalo být umožňováno uzavírat legální partnerství či dokonce manželské svazky a v neposlední řadě také osvojit si do vlastní péče děti. Homosexualita přestala být tabu, které jedince s touto orientací stigmatizovalo, také na základě jejího vyjmutí ze seznamu nemocí Světovou zdravotnickou organizací v roce 1992 (ČT24 2012b). Avšak tento vývoj nebyl rovnoměrný a soustředil se hlavně v Evropě, Severní a částečně i Latinské Americe. Významné variace se nicméně ukazují i na území starého kontinentu projevujíc se odlišnou akceptací homosexuálů a jejich práv v západoevropských a východoevropských společnostech, což se rovněž dlouhodobě prokazuje například v průzkumech Eurobarometru. Mezi další ukazatele patří i možnost pořádat tzv. *pride parades*, jejich nerušený průběh a politická podpora či počet vrcholných politiků, kteří se otevřeně hlásí ke své menšinové sexuální orientaci. Ve všech zmíněných ohledech státy středovýchodní Evropy zřetelně zaostávají za zbylou částí kontinentu, ačkoli i zde existují viditelné odlišnosti. Například vnímání homosexuality v České republice se přibližuje některým zemím západní a severní Evropy, kdežto v Portugalsku či Itálii jsou občané v kontextu západní Evropy k homosexuálům méně otevření. (EB 2006: 41, EB 2009: 91, EB 2012:41, EB 2015: 51, FRA 2009: 7)

Aktuálním příkladem tohoto trendu budiž konání referend týkajících se práv párů stejného pohlaví na uzavírání manželských svazků v Irsku a na Slovensku v první polovině roku 2015. V obou zemích navzdory vysoké religiozitě, jež bývá primárně spojována s negativními názory vůči homosexuálům, byly výsledky hlasování diametrálně odlišné. Irští občané se jasně vyslovili za přijetí ústavního dodatku umožňujícího uzavírat sňatky i homosexuálům, přičemž na Slovensku voliči téměř stoprocentním souhlasem podpořili definici manželství jako jedinečného svazku pouze mezi mužem a ženou.¹ Irsko navíc již před referendem umožňovalo uzavírat osobám stejného pohlaví registrovaná partnerství a v evropských průzkumech se řadilo k jedněm z nejtolerantnějších zemí k homosexuálům jako Nizozemsko či skandinávské státy. Naopak na Slovensku převažovaly velmi konzervativní postoje a minimální přijímání homosexuálního chování ve společnosti.

¹ Avšak v důsledku nízké volební účasti nebyly výsledky referenda platné. Bližší souvislosti budou uvedeny dále v textu.

Záměrem diplomové práce je se věnovat zmíněnému evropskému předělu ve společenském vnímání homosexuality a osob s touto orientací, který je viditelný na nedávno uskutečněných referendech v Irsku a na Slovensku. Ve snaze objasnit původ daných rozdílů, bude text využívat poznatků revidované verze teorie modernizace, jejímž autorem je významný americký sociolog a politolog Ronald Inglehart. Teorie vysvětluje rozdíly v hodnotových postojích různých společností pomocí odlišných stupňů ekonomické modernizace, jenž přispívají k zachování tradičních a konzervativních hodnot nebo naopak umožňují rozvoj sekulárních a liberálních názorů. Současně však působí specifický národní náboženský a kulturně-historický kontext, který může výsledky modernizace omezovat. Dále nemůže být opomenut, vzhledem k socioekonomickým a demografickým charakteristikám obyvatelstva nebo postojům hlavních politických stran zastoupených v daných národních parlamentech, ani prostorový rozměr jednotlivých referend. Přispívá totiž na individuální úrovni strukturálních faktorů k pochopení některých národních vzorců vysvětlujících rozdíly mezi jednotlivými státy, v případě této práce Irska a Slovenska.

Cílem práce je nejprve pomocí prostorové analýzy obou referend zjistit, ve kterých částech se soustředila podpora nebo naopak odpor vůči kladeným otázkám jednotlivých referend. V té souvislosti bude také nutné objasnit, jaké skupiny obyvatel jsou ve zkoumaných státech tolerantní a otevřenější vůči sexuálním minoritám, a zda tyto postoje ovlivňuje výše dosaženého vzdělání, věk, pohlaví či volba konkrétního politického subjektu. Zkoumána bude taktéž spojitost mezi dosaženou volební účastí a výsledkem referenda. Následně se práce bude snažit potvrdit předpoklad daný Inglehartovou revidovanou teorií modernizace s ohledem na odlišné důsledky obou hlasování pro osoby s homosexuální orientací.

Hlavní výzkumné otázky, na něž bude předkládaná diplomová práce hledat odpovědi, jsou tyto:

- 1) Které národní kontextuální faktory jsou důležité vzhledem k podpoře rozšíření práv stejnopohlavních párů? Jakou roli hrál stav modernizace a míra religiozity v jednotlivých zkoumaných zemích?*
- 2) Jaký byl vliv socioekonomických a demografických proměnných (vycházejících ze studia konfliktních linií) na podporu rozšíření práv stejnopohlavních párů?*
- 3) Byla volební účast referenda ve zkoumaných zemích asociována s výsledkem referenda? Existuje souvislost mezi hlasováním v referendu a podporou jednotlivých politických stran v posledních národních volbách v jednotlivých zemích?*
- 4) Existovala ve zkoumaných zemích silná regionální koncentrace příznivců/odpůrců rozšíření*

práv stejnopohlavních párů nebo byla naopak rovnoměrně rozložena? Kde měli příznivci/odpůrci výraznou podporu?

Konkrétní hypotézy související se stanovenými výzkumnými otázkami budou představeny v rámci teoretického ukotvení práce. Prováděná analýza se časově vztahuje zejména k roku 2015, kdy obě referenda proběhla, avšak kvůli objasnění kontextu zasahuje částečně i do dřívějšího období, jež hlasování předcházelo. Pro vysledování dlouhodobých trendů postojů irské a slovenské společnosti k homosexuálům nebo otázkám náboženského vyznání je pracováno rovněž se sociologickými daty získanými ve všech čtyřech vlnách European Values Study mezi roky 1981 a 2008. Jelikož se jedná o prostorovou analýzu, geograficky pokrývá práce primárně území 79 okresů Slovenské republiky a 43 volebních obvodů Irské republiky.

Z metodologického hlediska je práce vedena metodou kvantitativní analýzy dvou případových studií Irska a Slovenska, které jsou spolu posléze srovnávány na základě Inglehartovy revidované modernizační teorie. Práce se přibližuje Lijphartově pojetí *interpretativní případové studie*², kdy jsou teoretická východiska teorie modernizace aplikována na případ Irska a Slovenska za účelem vysvětlení a porozumění vysledovaných rozdílů.

Obsahově je text strukturován do celkem sedmi kapitol. První kapitola slouží zejména k představení vývoje postojů k homosexuálům a rovněž historického postupu jejich práv v celoevropském kontextu. Potvrzen zde bude předěl mezi východní a západní částí kontinentu odrážející se v rozdílném přístupu k sexuálním menšinám.

Následující dvě kapitoly budou sloužit jako teoretický rámec výzkumu. Nejdříve dojde k seznámení se s proměnnými jako například vzdělání či náboženství, které mají vysvětlovat variance v postojích k homosexuálům, a jenž jsou nejčastěji využívány ve studiích věnujících se tématu názorů vůči lidem s menšinovou sexuální orientací. Posléze bude přiblížena revidovaná teorie modernizace, její vývoj a nezbytné prvky představované dvěma hlavními dimenzemi kulturních hodnot spojenými s konkrétním ekonomickým rozvojem, mezigenerační změnou nebo specifickými náboženským a historickými tradicemi. Tato teorie představuje pro řadu dalších autorů poměrně využívaný způsob, jakým k výzkumu vnímání homosexuálů přistupovat. Třetí kapitola se bude věnovat konceptu cleavages politologů Steina Rokkana a Martina Seymoura Lipseta a jeho následné aplikaci do irského a slovenského prostředí. Zejména v případě Slovenska může být pojetí tzv. *konfliktních linií transformace*,

² Blíže se Arend Lijphart věnuje různým druhům případových studií v *Comparative Politics and the Comparative Method* (Lijphart 1971: 682-693).

utvořené až následovníky Rokkana a Lipseta, problematické, jelikož se od původního konceptu odlišuje. Nicméně pro vysvětlení vnitrostátních variací v postoji k homosexuálům je sledování hlavních konfliktních dimenzí irské a slovenské společnosti užitečné, neboť indikuje, nakolik jsou určitá témata, mezi něž je možné zařadit i postmateriální hodnoty, v politickém a sociálním systému důležitá.

Navazující čtvrtá sekce bude rozdělena podle zemí do dvou částí, v nichž bude možné obeznámit se s příčinami vedoucími k vyhlášení obou referend, hlavními aktéry, postoji politických stran, průběhem hlasování a samozřejmě také s jeho výsledky.

Detailnější představení metod vycházejících z oblasti volební geografie a aplikace korelačních a regresních analýz spolu s operacionalizací konkrétních závislých i nezávislých proměnných je předmětem páté kapitoly.

První z analytických kapitol bude věnována prostorovému rozboru proběhlých referend s ohledem na strukturální charakteristicky obyvatelstva a hledání oblastí území volební a supervolební podpory, v nichž se voliči koncentrovali. Důraz bude také kladen na nalezení možných spojitostí mezi volbou konkrétního parlamentního subjektu v posledních volbách, nebo postoji k EU a rozhodnutím podpořit či odmítnout referendy kladené otázky. Druhá na analýzu orientovaná a zároveň poslední kapitola se s ohledem na postoje k homosexuálům zaměří na uplatnění Inglehartovy modernizační teze do prostoru Irska a Slovenska. Jejím účelem je sledování a srovnání míry ekonomického rozvoje obou zemí, převahy tradičních či liberálních společenských názorů ve spojitosti s mezigenerační změnou hodnot a následné potvrzení či vyvrácení odlišného vývoje v Irsku a na Slovensku s ohledem na postup procesu modernizace a přijímání tolerantních postojů k homosexuálům. Závěr shrne všechny získané poznatky a objasní, zda se podařilo úspěšně odpovědět na všechny položené výzkumné otázky a verifikovat související hypotézy.

Ačkoli problematika vnímání homosexuálů není novou záležitostí, otázkám tolerance a přístupu k osobám s touto menšinovou sexuální orientací se v odborné sociologické či politologické oblasti začala věnovat rozsáhlejší pozornost až poměrně nedávno a prakticky jen v zahraniční literatuře³. Souvisí to zejména s postupem rozšiřování práv umožňujících uzavírání registrovaných partnerství, manželských svazků či adopcí dětí po roce 2000 směrem ze západoevropských států dále do Ameriky. Samotným konceptem manželství párů stejného pohlaví se doposud zabývalo jen velmi málo studií a to také díky tomu, že poprvé k jeho

³ Otázkami spojenými s homosexualitou se v českém prostředí například zabývá sociolog Univerzity Palackého Zdeněk Sloboda, ovšem zejména v kontextu jejího mediálního pojetí. Postojům náboženství k homosexuálům se věnuje často Martin C. Putna. Nedávno například v publikaci *Křesťanství a homosexualita: pokusy o integraci* z roku 2012. Pavlína Janošová se blíže vnímání homosexuality v České republice zabývá ve starší monografii *Homosexualita v názorech současné společnosti* z roku 2000.

legalizaci došlo teprve poměrně nedávno roku 2001 v Nizozemí, v dalších státech až okolo roku 2010 a později. Příkladem je práce Oppenheimera, Oliveiry a Blumenthala *Religiosity and Same-Sex Marriage in the United States and Europe* z roku 2014 zkoumající odlišný vztah mezi religiozitou a podporou sňatků homosexuálů v Spojených státech a Evropě. Existenci zákonů opravňujících páry stejného pohlaví k uzavírání manželství mezi lety 2002 a 2010 zkoumají jako jednu z hlavních proměnných vůči postojům k homosexualitě belgičtí autoři Marc Hooghe a Cecil Meeusen v článku *Is Same-Sex Legislation Related to Attitudes Towards Homosexuality?*, který částečně navazuje na dřívější práce nizozemského autorského týmu van den Akker, van der Ploeg a Scheepers (*Disapproval of Homosexuality: Comparative Research on Individual and National Determinants of Disapproval of Homosexuality in 20 European Countries*, 2012) či Judith Takács a Ivett Szalma (*Homophobia and Same-sex Partnership Legislation in Europe*, 2011). Je však nutné poněkud kriticky brát závěry Hooghe a Meeusena a jejich tvrzení o silném vlivu přijetí zákonů otevírajících možnost uzavírat sňatky homosexuálům a odsuzováním homosexuality, neboť zde nemusí být zcela jasný vztah příčiny a následku.

Naprostá většina textů ale nejprve hledá determinanty v podobě vzdělání, pohlaví, věku, náboženství nebo demokratické stability, jenž mají ovlivňovat postoje a obecněji pojímané přijímání homosexuálů. S přístupem států bývalého východního bloku a jejich spíše netolerantním a *homonegativním*⁴ přístupem se pozornost autorů zejména z těchto zemí obrátila k hledání příčin těchto rozdílů oproti zbytku Evropy. Nejen v případě článku amerického politologa Conora O'Dwyera *Does the EU Help or Hinder Gay-Rights Movements in Postcommunist Europe? The Case of Poland* či práce *Old Values Die Hard. Anti-Discrimination, Homophobia and the Limits to Europeanisation in Lithuania* litevských autorek Kjetil Duvold a Ingy Aalia se pozornost obrací na vztah procesu europeizace a práv homosexuálů, kdy dochází k propojování negativních názorů k Evropské unii a LGBTI komunitě hlavně ze strany nacionalistických skupin. Přitom ale není opomíjena ani zmínka o vlivu dědictví komunismu nebo církve. Hlavním nedostatkem těchto textů ale zůstává, že se nepokouší kvantitativně potvrzovat zkoumané souvislosti na případech více zemí a jedná se primárně o kvalitativní jednopřípadové studie, jejichž zobecnění je komplikované.⁵

⁴ Pro operacionalizaci negativních postojů k homosexualitě a homosexuálům prosazuje Stephanie Doebler ve své práci termín *homonegativita*, který nahrazuje běžně užívaný pojem *homofobie*. Jak Doebler upozorňuje, *homofobie* se spíše vztahuje k fobiím v medicínském slova smyslu a tím zakrývá přímou diskriminaci homosexuálů (Doebler 2015: 2).

⁵ O odlišný přístup se pokusily Sandra Marquart-Pyatt a Pamela Paxton ve studii *In Principle and In Practice: Learning Political Tolerance in Eastern and Western Europe* z roku 2006, avšak věnovaly se zde toleranci obecně bez specifického zaměření na osoby s homosexuální orientací.

Zásadní se pro diplomovou práci stala revidovaná verze modernizace, kterou americký politolog Ronald Inglehart rozpracoval a upravil spolu s dalšími autory v několika dílech. V roce 2000 spolu s Waynem E. Bakerem rozvinul v článku *Modernization, Cultural Change, and the Persistence of Traditional Values* klasickou modernizační tezi o prvek změny základních kulturních hodnot spojených s ekonomickým rozvojem, čímž navázal na své předchozí práce věnující se konceptu postmaterialismu. Spolu s Pippou Norris dále zkoumal vztah modernizace a zrovnoprávnění žen (*Rising Tide. Gender Equality And Cultural Change around the World*, 2005) či proces sekularizace (*Sacred and Secular: Religion and Politics Worldwide*, 2011). Ačkoli se explicitně v žádném ze zmíněných děl nezabýval přímo výzkumem postojů k homosexuálům, několikrát ve spojitosti se změnou hodnot tuto problematiku zmiňuje. Upravená modernizační teorie je poměrně vlivná neboť ji Inglehart zkoumal kupříkladu ve vztahu k demokracii či zmíněné sekularizaci na datech z 80 společností představujících 85 % světové populace (Inglehart, Norris 2011; Inglehart, Welzel 2005), a vzhledem k přetrvávání tradičních hodnot v 65 zemích představujících 75 % populace světa (Inglehart, Baker 2000). Nosnost Inglehartových závěrů dokládá i relativně frekventované využívání této teorie autory, kteří se snaží o vysvětlení tolerantního přístupu k osobám s homosexuální orientací jako třeba Robert Andersen a Tina Fetner. V článku z roku 2008 *Economic Inequality and Intolerance: Attitudes toward Homosexuality in 35 Democracies* nejenže přímo odkazují na Inglehartovu teorii, ale zároveň na případech Irska a USA dokládají nutnost vzít v rámci ekonomické modernizace v úvahu rovněž úroveň ekonomické nerovnosti ve společnosti. Mark Peffley s Robertem Rohrschneiderem však vliv socioekonomického rozvoje na politickou toleranci v článku *Democratization and Political Tolerance in Seventeen Countries: A Multi-level Model of Democratic Learning* z roku 2001 zpochybňují a za hlavní proměnnou označují stabilitu demokracie. Obdobně postupuje i Omar G. Encarnación, když v *Gay Rights: Why Democracy Matters* argumentuje, že demokracie nabízí lepší vysvětlení pro postoje k homosexuálům než bohatství a náboženství. Otázkou ale je, nakolik může být demokratická stabilita dlouhodobě udržitelná bez přítomnosti socioekonomického rozvoje, což tito autoři neberou dostatečně v potaz.

Část věnující se teorii cleavages vychází z původního příspěvku *Party Systems and Voter Alignments* Steina Rokkana a Martina Seymoura Lipseta z roku 1967, nicméně s ohledem na Irsko a Slovensko dává práce větší prostor specifikům přístupu ke cleavages v těchto zemích. V případě Irska a jeho oproti ostatním západoevropským státům unikátnímu systému cleavages byly užitečné práce irského politologa Richarda Sinnotta *Cleavages, parties and referendums: Relationship between representative and direct democracy in the Republic of*

Ireland a Conflict and Consensus. A study of values and attitudes in the Republic of Ireland z roku 2002 a 2006, neboť dokázaly jako jedny z mála postihnout a pojmenovat konkrétní dimenze sociálně-politického konfliktu v Irsku. Doplněny jsou publikací *Politics in the Republic of Ireland* pod edičním dozorem Michaela Gallaghery umožňující rozšíření o informace týkající se irského vnitropolitického kontextu. Přes určitou problematičnost přenášení konceptu cleavages do postkomunistického prostředí využívá práce poznatky politologů Víta Hlouška a Lubomíra Kopečka shrnutých například v monografii z roku 2004 *Konfliktní demokracie. Moderní masová politika ve střední Evropě*.

Ke zpracování průběhu referend bylo využito zejména agenturních a redakčních zpráv zpravodajských serverů jako The Irish Times, The Economist, ČT24 nebo SME.sk. Inspirací pro výběr tématu referend a postojů k homosexuálům v Irsku a na Slovensku byla magisterská diplomová práce Jana Kozubíka z brněnské Fakulty sociálních studií *Slovenské referendum o „ochraně rodiny“ – příčiny, průběh a výsledek v kontextu proti-LGBT vlny ve východní Evropě*, jež je doposud jediným známým textem věnujícím se důkladně tématu daného referenda. Přímo v předkládaném textu však využita nebyla. Zásadním zdrojem informací byla rovněž pravidelná sociologická šetření Eurobarometru věnující se vnímání sexuální diskriminace v zemích EU. Nepostradatelná byla data týkající se Irska i Slovenska získaná skrze portál European Values Study pokrývající čtyři vlny sociologických šetření od roku 1981 do roku 2008 týkající se postojů k široké škále témat od politiky, náboženství, práce až po morální hodnoty. V neposlední řadě byly využity závěry jednotlivých zpráv Agentury Evropské unie pro základní práva (FRA) nebo organizace ILGA zabývající se monitorováním LGBTI práv v Evropě i dalších částech světa.

1. Právní úprava a vnímání homosexuality v současné Evropě

Společenské chápání a postoje k homosexualitě prošly během posledního století významnou proměnou. Od stigmatizace a kriminalizace homosexuálního chování až po přiznávání práv spojených s institutem partnerského či manželského soužití a výchovy dětí. Nicméně nelze hovořit o rovnoměrném globálním trendu. Ve světě, ale i v současné Evropě je patrná dělící linie mezi státy s otevřeným přístupem a naopak státy vyznačujícími se netolerancí a vylučováním osob s homosexuální orientací ze společnosti. Cílem následující kapitoly je stručně přiblížit tento vývoj a také současný stav, na jehož základě se bude text v dalších částech snažit nalézt faktory vysvětlující odlišný přístup k přijímání homosexuálů a jejich práv zejména v kontextu evropských společností a aktuálních příkladů irského a slovenského referenda.

1.1 Od dekriminalizace k manželství

Na otázku změny postojů k homosexuálům je nutno nahlížet jako na několikastupňový dlouhodobý proces, který se však v jednotlivých částech světa a v různých zemích od sebe významně odlišuje. Americký politolog Omar Encarnación v této souvislosti mluví o přechodu od „*negativních*“ k „*pozitivním*“ právům, což znamená posun od dekriminalizace homosexuality k rozšíření občanských práv na homosexuální populaci s ohledem na přijetí antidiskriminačních zákonů a uznání partnerských či manželských svazků (Encarnación 2014: 93). Rovněž je vhodné doplnit tento výčet také právem na osvojení dětí, jež Encarnación nezmiňuje.

Z hlediska dekriminalizace homosexuálního styku v rámci Evropy lze hovořit o několika vlnách. První spadá již do konce 18. století a století devatenáctého, kdy se Francie roku 1791 stala prvním evropským státem rušícím kriminalizaci pohlavního styku mezi osobami stejného pohlaví. Následovaly země jako Belgie a Lucembursko (1795), Nizozemsko (1811) či Itálie (1898). V období třicátých a čtyřicátých let 20. století pak Polsko (1932), Dánsko (1933), Island (1940) a Švýcarsko (1942). Další dvě vlny mezi roky 1950 až 1989 a rokem 1990 a 2003 byly mnohem početnější. Třetí vlna zasáhla zbytek států západní a jižní Evropy spolu s velkou částí sovětských satelitů ve východní Evropě. V posledním zmiňovaném období ke stejnému kroku přistoupil i zbytek evropských států tvořených zejména státy Balkánu a státy bývalého Sovětského svazu.⁶ Výjimkou z této skupiny bylo pouze Irsko, jež k dekriminalizaci přistoupilo až jako poslední

⁶ V současnosti existuje 75 zemí stále kriminalizujících sexuální styk mezi osobami stejného pohlaví, což představuje 39 % všech států OSN (ILGA 2015a: 6, 8-9).

západoevropský stát v roce 1993⁷. (ILGA 2015a: 26-27) Pokud však pozornost přesuneme dále na rozšířenost legalizace registrovaných partnerství, manželství párů stejného pohlaví a možnost adopcí jako na ztělesnění pozitivních práv homosexuálů v Evropě, narazíme na zřejmé rozdíly. Jednak o prosazování těchto práv, o nichž Joseph Chamie a Barry Mirkin mluví jako o *novém sociálním fenoménu* (Chamie, Mirkin 2011), můžeme hovořit až s koncem 20. století či spíše prvními dvěma dekádami nového tisíciletí⁸, jednak mezi jednotlivými evropskými státy existují významné variace v rozsahu jejich uplatňování.

Třináct zemí umožňuje v současnosti uzavření institutu manželství, dvanáct dovoluje adopci párům stejného pohlaví a dalších deset jednu z forem registrovaného partnerství. Celkem jde o 25 zemí tvořících něco málo přes polovinu všech v Evropě ležících států, které přiznávají homosexuálům alespoň jedno z výše zmíněných práv. V naprosté většině ale jde o státy západoevropské. V rámci zemí bývalého východního bloku jsou to pouze Chorvatsko, Estonsko, Maďarsko, Česká republika a Slovinsko, jež v posledních deseti letech legalizovaly různé formy registrovaných partnerství. Nicméně v žádné z východoevropských zemí není možné uzavřít manželský sňatek ani společně adoptovat dítě.⁹ (ILGA 2015a: 41-44)

V rozsahu a kvalitě práv homosexuálů je jasně patrná dělicí linie mezi východní a západní Evropou. Bylo by však chybou vnímat právní stav zcela bez kontextu beroucího v úvahu pohled jednotlivých evropských společností na jedince s homosexuální orientací, který úzce souvisí s přijímáním zákonů zajišťujících jejich zrovnoprávnění s většinovou společností.

1.2 Homosexualita v názorech evropské společnosti

V roce 2013 provedl americký institut Pew Research Center výzkum v 39 státech napříč všemi regiony světa zkoumající otázku akceptace homosexuality v daných společnostech (PRC 2013: 1). Na základě výsledků konstatoval existenci tzv. *globálního předělu*, na straně jedné mezi státy severní Ameriky, Evropské Unie a většiny Latinské Ameriky, které jsou široce vůči homosexualitě otevřené, a vybraných afrických, asijských států a Ruska, na straně druhé, v nichž naopak převládá negativní postoj.

V důsledku převahy západoevropských států (s výjimkou Ruska, Polska a České Republiky) v modelu Pew Research zastoupených, může vyvstávat zkreslující dojem

⁷ Pro podrobnější přehled všech zemí viz Příloha č. 1.

⁸ Dánsko bylo v roce 1989 první zemí světa umožňující vstupovat párům stejného pohlaví do tzv. *registrovaných partnerství* (Chamie, Mirkin 2011: 530). Co se týče umožnění uzavírání manželských sňatků a společných adopcí, průkopníkem se stalo v roce 2001 Nizozemsko. (ILGA 2015a: 41, 44)

⁹ Pro bližší přehled všech zemí a let legalizace některého z institutů práv homosexuálů viz Příloha č. 2.

převážně pozitivního náhledu celé evropské společnosti na homosexualitu. Při bližším pohledu podpořenému statistickými daty Eurobarometru, je ale možné vysledovat podobný předěl patrný na globální úrovni i mezi státy Evropy, potažmo Evropské unie. Přestože celkový trend mezi roky 2006 a 2015 ukazuje u Evropanů na větší toleranci homosexuality demonstrovanou nárůstem souhlasu s přijetím manželství párů stejného pohlaví ze 44 % na 61 % (EB 2015: 51)¹⁰, zprávy Eurobarometru či FRA¹¹ věnující se diskriminaci na základě sexuální orientace trvale upozorňují na velké variace názorů mezi členskými státy. (EB 2006: 41, EB 2009: 91, EB 2012:41, EB 2015: 51, FRA 2009: 7). Tato dělicí linie prochází povětšinou mezi starými členskými zeměmi severní a západní Evropy a státy střední a východní Evropy, které přistoupily po roce 2004 (Forssman 2007), jak je patrné z Grafů č. 1-3. V otázce zajištění stejných práv pro homosexuály jako pro heterosexuály největší podíl souhlasu občanů nalezneme v Nizozemsku (96 %), Švédsku (95 %), Španělsku a Dánsku (90 %) či Velké Británii (84 %). Naopak státy bývalého východního bloku se většinou nachází výrazně pod evropským průměrem jako například Slovensko a Rumunsko (36 %), Polsko (37 %), Lotyšsko (44 %) či Slovinsko (54 %). Při porovnání dosaženého rozsahu práv homosexuálů a postojů veřejnosti k těmto tématům v jednotlivých zemích vysledujeme vcelku jednotný vzorec potvrzující štěpení zjednodušené do rozdílu mezi západní a východní Evropou.

Významné rozdíly se projevují také v další praktické rovině jako je zajištění přístupu osob s homosexuální orientací ke vzdělání, zdravotní péči, zaměstnání, svobodě shromažďování symbolizované například pořádáním tzv. *průvodů hrdosti* (Pride Parades, Gay Prides), mediální prezentací či přístupem politiků a náboženských představitelů podporujících stereotypní nebo až homofobní přístup¹² (CoE 2009, Amnesty 2008).

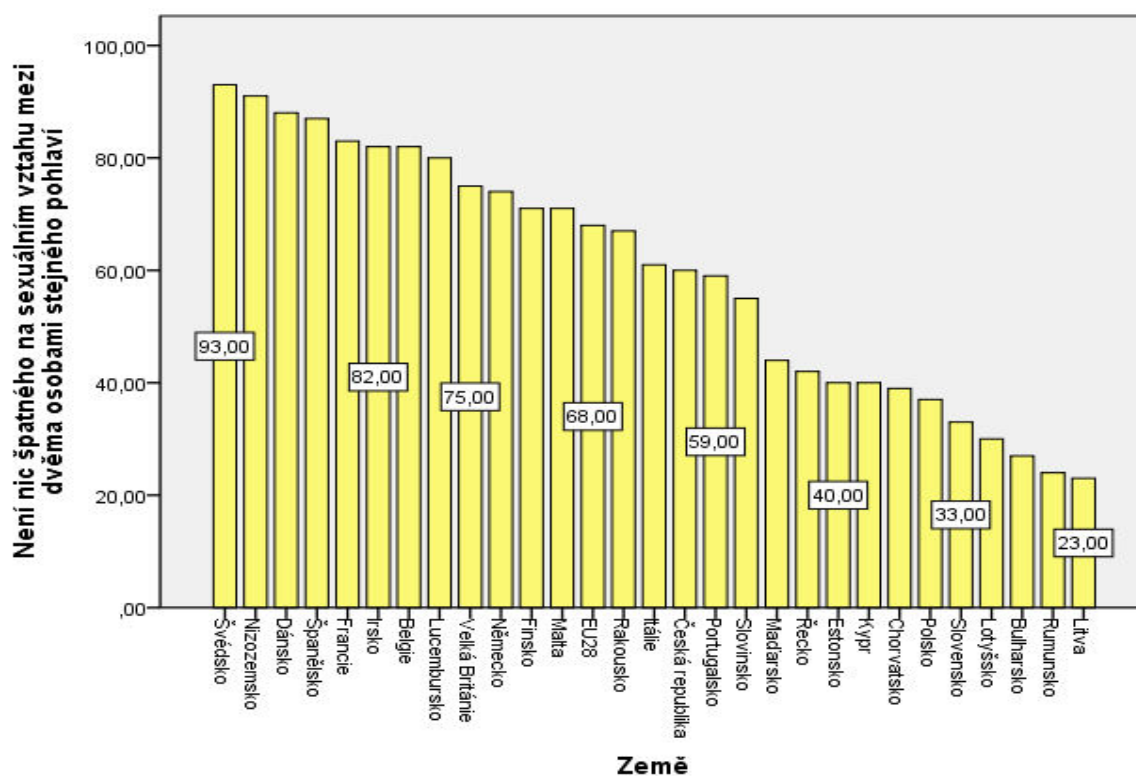
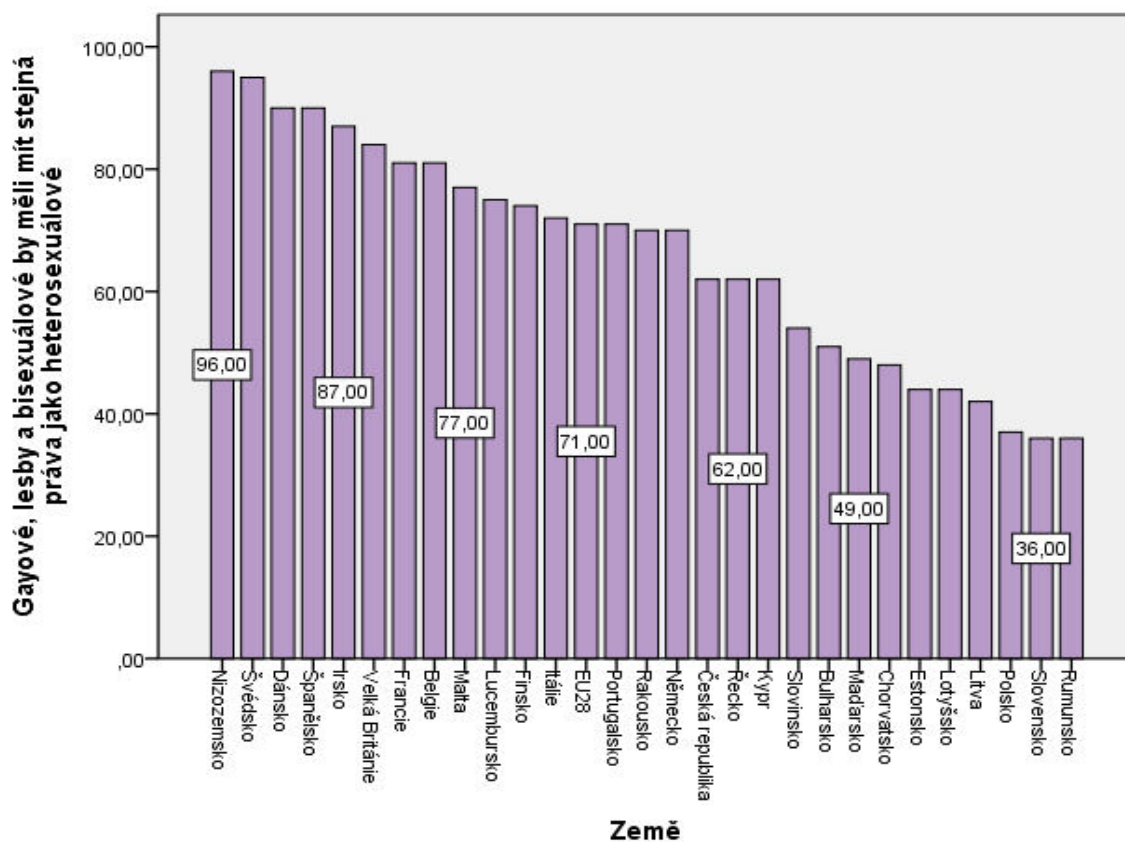
Téma negativního postoje vůči homosexuálům a případnému rozšiřování jejich menšinových práv se stalo v posledních letech předmětem zájmu výzkumu zejména s ohledem na deklarované rozdíly mezi evropskými společnostmi (srov. Aalia, Duvold 2011, Andersen, Fetner 2008, Doeblér 2015, Kahlina 2013, Kon 2010, O'Dwyer 2012, Mršević 2013).

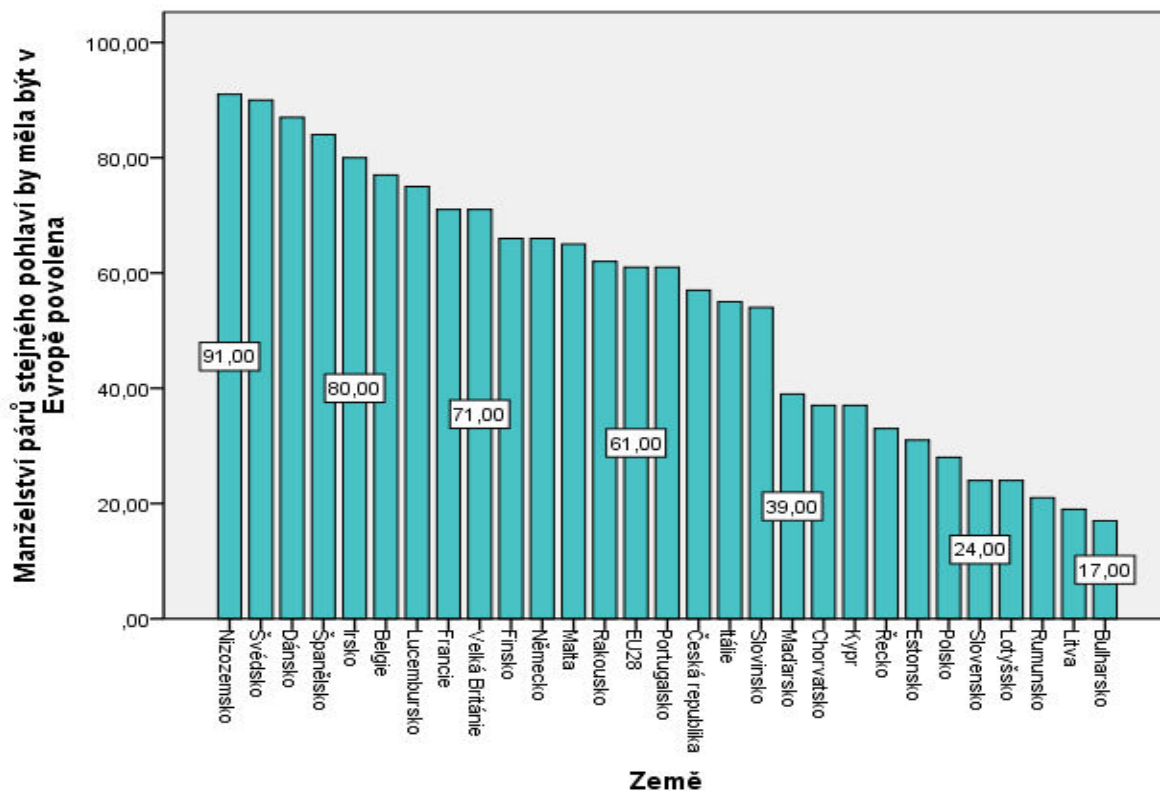
¹⁰ Jedná se o jedinou otázku, která je vůči sobě navzájem porovnatelná mezi daty Eurobarometru 2006 a 2015.

¹¹ Plným názvem FRA je European Union Agency for Fundamental Rights.

¹² Na diskriminaci a homofobii osob zařaditelných do kategorie LGBTI trvale upozorňují a k nápravě vyzývají zprávy nevládních organizací jako ILGA I či mezinárodních organizací a jejich orgánů jako FRA, Rada Evropy a OSN. (ILGA 2015a, FRA 2009, CoE 2011, UN 2015)

Grafy č. 1-3: Data Eurobarometru 437 označující procentuální podíl souhlasných odpovědí s následujícími tvrzeními

Zdroj: Autor na základě EB 2015: 50.

Řada autorů na příkladech Polska, Srbska, Litvy či Ruska zmiňuje úlohu místní katolické či ortodoxní církve (O'Dwyer 2012: 6, Mršević 2013: 68-71, Kon 2010: 19). Ruský sociolog a historik Igor Kon dokonce mluví o ruské ortodoxní církvi jako o „*hlavní hnací síle demonizace homosexuálů*“ (Kon 2010: 19). V zemích východního bloku rovněž dochází často ke spřízněnosti nacionalistických a náboženských skupin v odporu vůči osobám s homosexuální orientací, které mají představovat ohrožení autentických národních, církevních tradic a hodnot, což se projevuje v některých případech zákazy nebo i násilným odporem vůči průvodům hrdosti, nejen jako v roce 2010 v případě Bělehradu (CoE 2009: 73-75, Economist 2010, Kahlina 2013: 20-21, Mršević 2013: 66-67). Může docházet i k profilaci některých politických uskupení na těchto tématech, což ukazuje například maďarský extrémně pravicový Jobbik (Blumgart 2012). Homofobní názory se v těchto společnostech také spojují s kritikou Evropské unie, jež bývá chápána jako zdroj těchto morálku a státnost podkopávajících hodnot (Kahlina 2012: 21, Kon 2010: 33, O'Dwyer 2012: 2, 20-21) Takový přístup se následně odráží i v homofobní profilaci některých politických skupin a v restriktivním vymezování institutu manželství v ústavách a zákonech, což je možné nejnověji pozorovat na Slovensku a Makedonii (ILGA 2015a: 116, 118). Dalším příkladem je omezování svobody projevu skrze zákony zakazující propagaci homosexuality jako je tomu v Rusku nebo Litvě (CoE 2009: 76-77, ILGA 2015a: 117-118).

Nelze však ani tvrdit, že v zemích západní Evropy se homofobní nebo diskriminační postoje neobjevují (ILGA 2014: 12, ILGA 2015a: 114, 117). Nicméně dle sociologa Koena Sloomaeckerse a politoložky Heleen Touquet se státy středovýchodní a jihovýchodní Evropy vykazují vyšší úroveň homofobie než zbytek Evropy (Sloomaeckers, Touquet 2013:2). Štulhofer a Rimac tento významný rozdíl dokonce označují za evropskou *verzi kulturních válek* (Štulhofer, Rimac 2009: 2).

Vzhledem k individuální úrovni, vysledovala většina výzkumů věnujících se problematice homosexuality poměrně pevný vzorec přístupu s ohledem na strukturální proměnné populace jako pohlaví, věk, vzdělání či náboženská příslušnost (Andersen, Fetner 2008, EB 2015: 50, Kelley 2001).¹³ Ženy jsou oproti mužům tolerantnější a stejný vztah platí i s ohledem na mladší věkové skupiny či jedince s vyšším dosaženým vzděláním (Gerhards 2010: 18, Marquart-Pyatt, Paxton 2007: 93). Spojení náboženského vyznání a vnímání homosexuálního chování je komplexnějším problémem, který nelze zjednodušit pouze na vzájemně jednoznačný negativní vztah, a proto mu bude věnován prostor i v následující kapitole (Hooghe, Meusen 2013: 259).

Obr. č. 1: Práva homosexuálů a transgender osob v Evropě 2015

Zdroj: Economist 2015.

¹³ Někteří autoři se věnují i dalším detailnějším charakteristikám jako manželský stav, počet dětí, které například podle Andersena a Fetner přispívají k menší toleranci (Andersen, Fetner 2008: 944). Nejen Andersen a Fetner, ale i data Eurobarometru upozorňují na pozitivní souvislost mezi přítomností osoby s homosexuální orientací v sociálním kruhu jednotlivce a mírou tolerance (Andersen, Fetner 2008: 944, EB 2015: 54). Podobně Rada Evropy s odkazem na výzkum Eurobarometru z roku 2008 zmiňuje větší otevřenost vůči homosexuálům lidmi s levicovými názory spíše než s pravicovými. (CoE 2009: 27)

2. Modernizace jako zastřešující vysvětlení postojů k homosexuálům

Na úrovni variací mezi státy se práce bude snažit vysvětlit postojů k homosexuálům nalézt pomocí *revidované teorie modernizace*. V úvodu kapitoly nejprve dojde k představení některých přístupů pokoušejících se o odhalení příčin (ne)tolerantního chápání osob s homosexuální orientací a odlišností mezi jednotlivými zeměmi, zejména s přihlédnutím na již zmíněný předěl mezi východní a západní Evropou. Nadto ale mohou být tyto faktory zahrnuty do rámce mnohem širšího trendu souvisejícího s procesem modernizace daných společností. Procesem, jehož výzkumu věnoval v dílech *Modernization, Cultural Change, and the Persistence of Traditional Values* (2000), *Modernization, Cultural Change, and Democracy* (2005) či nejnověji v *Changing Mass Priorities. The Link Between Modernization and Democracy* (2010) podstatnou část své tvorby politolog Ronald Inglehart.

2.1 Dosavadní pokusy vysvětlující postoje k homosexuálům

Nejen manželství párů stejného pohlaví, jak o něm mluví Chamie a Mirkin, ale rovněž veškerý přístup k jedincům s homosexuální orientací je víc než soukromou záležitostí, a tak má významný sociální, ekonomický, politický a právní dopad (Chamie, Mirkin 2011: 544, Kon 2010). I proto v souvislosti s již představeným vývojem práv a vnímání homosexuálů během posledních dvou dekád není překvapivé, že se tato problematika stala předmětem zvyšujícího se počtu studií snažících se nalézt napříč zkušenostmi různých zemí společně vysvětlující proměnné (srov. Adamczyk, Pitt 2009, Štulhofer, Rímac 2009, Gerhards 2010, Kon 2010, van den Akker, van den Ploeg, Scheepers 2013)

2.1.1 Vzdělání

Jednou z nejfrekventovaněji využívaných vysvětlujících proměnných v takovýchto výzkumech je vzdělání. Andersen a Fetner jej dokonce označují za jeden z nejdůležitějších prediktorů tolerance obecně (Andersen, Fetner 2008: 944). Vzdělání je spojováno s liberalizačním efektem, neboť „*spolu s rozšiřováním znalostí, informací a posilováním kognitivních kapacit, přispívá k posunu politických hodnot a orientací směrem ke kulturnímu liberalismu, kosmopolitanismu a univerzalizmu*“ (Grande, Kriesi 2012: 14, Hazama 2010: 1). Vliv vzdělání, jak upozorňují Marquart-Pyatt a Paxton, je ale poněkud slabší v zemích východní Evropy, což podle nich může být vysvětleno omezenou zkušeností s demokratickými institucemi (Marquart-Pyatt, Paxton 2007: 106).

2.1.2 Komunistická minulost

Dědictví komunismu bývá připomínáno jako jeden z možných dalších důvodů složitějšího

rozšiřování práv sexuálních menšin, souvisejícího na jedné straně se slabší občanskou společností, ale také historií stigmatizace a represe (Kon 2010: 17, O'Dwyer 2012: 6, 13). Homosexualita byla totiž v komunistických režimech usilujících o maximální homogenitu povětšinou tabu, které odporovalo rovnostářským hodnotám nedávajícím prostor nonkonformním formám společenského chování. (Aalia, Duvold 2011: 2, 25-26). Nicméně například Štulhofer a Rímac ze své regresní analýzy socialistickou minulost v důsledku kolinearit s proměnnou HDP raději vypustili (Štulhofer, Rímac 2009: 13). Vliv období komunismu je také nepřímě spojován s odlišnou mírou tolerance k homosexuálům skrze proces vynucené sekularizace komunistických společností, která má vysvětlovat, proč v některých postkomunistických státech nelze nalézt významnou korelaci mezi religiozitou a odporem vůči homosexuálům (Oppenheimer, Oliviera, Blumenthal 2014: 228).¹⁴

2.1.3 Náboženství

Otázka náboženství je často vnímána jako zásadní indikátor postojů k sexuálním menšinám, jak už bylo také zmíněno v úvodní kapitole (Adamczyk, Pitt 2009, Doeblér 2015, Kilp 2009, van den Akker, van den Ploeg, Scheepers 2013). Míra religiozity a míra sekularizace, jež se v této oblasti výzkumu využívají, jsou v podstatě dvě strany téže mince popisující stejný konstrukt pomocí odlišného náhledu.

Obecně platí zjednodušující představa o nárůstu otevřenosti k homosexuálům s klesající religiozitou a větší sekularizací společnosti. Socioložka Stephanie Doeblér ale upozorňuje, že náboženství je multidimenzionálním fenoménem odrážejícím tři dimenze: *víru (believing)*, *příslušnost (belonging)* a *praktikování (practice)*. První dimenze *víry* představuje míru, do jaké jedinec následuje tradiční náboženské doktríny, případně zda je věřící; *příslušnost* odkazuje na jednotlivé konfesní rozdělení na katolíky, protestanty, muslimy, židy atd.; a poslední dimenze *praktikování* bývá nejčastěji operacionalizována jako pravidelné navštěvování náboženských obřadů či kostela za určité období. (Doeblér 2015: 2-3)

Obdobně hledají vysvětlení i nizozemští sociologové Hanneke van den Akker, Rozemarijn van der Ploeg a Peer Scheepers, když se snaží verifikovat, na základě multidimenzionálního přístupu k náboženství, hypotézy týkající se právě vztahu odsuzování homosexuality a náboženství (van den Akker, van den Ploeg, Scheepers 2013).¹⁵ Po provedení regresních analýz se jim podařilo na individuální úrovni potvrdit negativní vztah

¹⁴ Estonský politolog Kilp v tomto ohledu, ale více zdůrazňuje spojení oficiální církve a národní identity prostřednictvím (ne)spolupráce s určitými politickými režimy (Kilp 2007, Kilp 2009: 222-223).

¹⁵ Výzkum zakládají na datech ze čtyř vln *European Social Survey* mezi roky 2002-2008 zkoumající postoje občanů ve 20 evropských zemích (van den Akker, van den Ploeg, Scheepers 2013: 8).

mezi silou víry a nárůstem odsuzování homosexuality; variace mezi konfesemi, kdy nejméně tolerantní názory převažovaly například mezi muslimy; a rovněž souvislost mezi častější návštěvou kostela a negativnějším postojem k homosexuálům (srov. van den Akker, van den Ploeg, Scheepers 2013: 12-15, Adamczyk, Pitt 2009: 345-348, Gerhards 2010: 18-19, Kilp 2009: 205-207). Zajímavé je také kontextuální zjištění, že lidé žijící ve více religiózních zemích odmítají homosexualitu spíše než v sekularizovanějších, a to bez ohledu na individuální náboženskou víru (van den Akker, van den Ploeg, Scheepers 2013: 13).

2.1.4 Legislativa týkající se práv homosexuálů

Více kriticky je nutné nahlížet na studie naznačující pozitivní vztah mezi institucionalizací manželských či partnerských svazků osob stejného pohlaví a tolerantními postoji k homosexuálům (Hooghe, Meeusen 2013: 263, Takács, Szalma 2011: 357-358, 366-377). Přestože lze hovořit o vzájemné korelaci obou jevů, problematický je směr vzájemného vztahu, tedy otázka, kde hledat příčinu a následek. Tolerance k homosexuálům může totiž být stejně vysvětlující jako závisle proměnná, o čemž se zmiňují i van den Akker, van den Ploeg a Scheepers, kteří vedle úrovně vzdělání a náboženství zařadili existenci zákonů týkajících se práv homosexuálů mezi své kontextuální proměnné (van den Akker, van den Ploeg, Scheepers 2013: 16). Navíc legalizace svazků homosexuálních párů může být jen jednou z možných operacionalizací tolerantního vnímání sexuálních menšin, tedy může popisovat jeden fenomén dvěma blízkými způsoby.

2.1.5 Europeizace

V části literatury věnující se tématu otevřenosti společnosti vůči osobám s homosexuální orientací ve východoevropských státech Evropské unie se objevil také proud zkoumající vliv procesu *europeizace*. Ten bývá hodnocen spíše negativně, jelikož prosazování práv homosexuálů je vnímáno v těchto zemích jako direktivně uložené Brusel, a ve svém důsledku spojuje odpůrce EU a homosexuálů. (Aalia, Duvold 2011, Kahlina 2013: 21-22, Mršević 2013: 73-77, O'Dwyer 2012, Sloopmaeckers, Touquet 2013) Za nedostatek tohoto směru je nutné označit fakt, že doposud však chybí statisticky podložené zhodnocení předpokládaného vztahu.

*

Výše nabízená vysvětlení nemusí být zcela vyčerpávající a představují přístupy, které jsou v rámci výzkumu využívány nejčastěji. Většina autorů navíc nepracuje ve svých explanačních modelech pouze s jednotlivými sociálními, kulturními či politickými

prediktory odděleně, ale vzájemně je spolu kombinuje (srov. Adamczyk, Pitt 2009; Andersen, Fetner 2008; Gerhards 2010; Štulhofer, Rímac 2009; van den Akker, van den Ploeg, Scheepers 2013). Jde prakticky o jednotlivé, vzájemně související části mnohem komplexnějšího fenoménu rozpracovaného v díle Ronalda Ingleharta označovaného jako *modernizace*, k němuž se část autorů zkoumajících přístup k homosexuálům odkazuje (Andersen, Fetner 2008; Adamczyk, Pitt 2009; Kilp 2009; Štulhofer, Rímac 2009; Gerhard 2010).

2.2 Teorie modernizace

Hledání souvislosti mezi ekonomickým rozvojem států a demokracií není v oblasti sociálně-vědních disciplín novým úkazem. Na konci padesátých let se jí věnoval politolog Martin Seymour Lipset (Lipset 1958), a jak upozorňuje Ronald Inglehart, s jehož jménem je v současnosti výzkum v této oblasti nejčastěji spojován, základní argumenty o pozitivním vztahu ekonomického rozvoje a demokratických podmínek byly položeny například již Maxem Weberem (Inglehart, Welzel 2005: 1). Přes častou kritiku tradičního pojetí modernizace se Inglehart rozhodl celou teorii nezavrhnout a představit její revidovanou verzi (srov. Przeworski 2004: 1-12).

2.2.1 Revidovaná verze modernizační teorie a souvislost s postoji k homosexuálům

Základní teze, že bohaté, ekonomicky vyspělejší, prosperující státy budou s větší pravděpodobností demokratické než státy chudé a hospodářsky zaostalé je stále platná (Inglehart, Welzel 2005: 1). Jak tvrdí Inglehart, nejde nicméně o vztah čistě lineární, neboť důležitou roli intervenující proměnné hraje dosud často opomíjená změna kulturních hodnot¹⁶, jež v dané společnosti převládají (Inglehart, Welzel 2005: 2; Inglehart, Welzel 2009: 128).

Podle Ingleharta se jedná zejména o ekonomický rozvoj, který významně přispívá ke změně kulturních hodnot společnosti, na jejichž základě se posléze objevují požadavky na prosazení či prohloubení demokratického způsobu vládnutí (Inglehart, Welzel 2005: 171). Zároveň autor pojímá celý koncept komplexněji, jelikož k modernizaci přistupuje nejen z ekonomických, ale rovněž sociálně-kulturních hledisek, která mohou být ovlivněna specifickými *kulturními a náboženskými tradicemi* dané země. Mezi další argumenty zdůvodňující nutnost revize původní čistě *lineárně* chápané verze teorie modernizace

¹⁶ Termínu *kulturní hodnoty* používá Inglehart ve většině své tvorby (Inglehart, Baker 2000; Inglehart, Norris 2005; Inglehart 2008) pouze v práci *Changing Mass Priorities: The Link between Modernization and Democracy* v daném kontextu využívá termínu *masové postoje* (Inglehart, Welzel 2010). Bohužel nenabízí zdůvodnění tohoto mírného terminologického posunu, jež může být následně matoucí. Vzhledem k převažujícímu užití spojení *kulturní hodnoty* bude i tento text pracovat s tímto termínem.

zařazuje i přílišnou *jednoduchost sekularizační teze, odmítnutí nezvratnosti procesu modernizace* nebo *automatického vztahu modernizace znamenající demokracii*.¹⁷ (Inglehart, Baker 2000: 49; Inglehart, Welzel 2010: 3; Inglehart, Norris 2011: 3-6)

Inglehart modernizační teorii rozpracoval s dalšími autory na několika místech, když se pokoušel s její pomocí vysvětlovat nejen demokratizaci společností (Inglehart, Welzel 2009, 2010), ale také například vztah k emancipaci žen (Inglehart, Norris 2005) či sekularizaci (Inglehart, Norris 2011). Tím poukázal na poměrně široké spektrum možného uplatnění revidované modernizační teorie pro explanaci řady sociálně-politických jevů, které může pomoci k vysvětlení variací mezi státy také v přístupu k jedincům s homosexuální orientací.

2.2.2 Modernizace a dvě dimenze kulturních hodnot

Podstatou Inglehartem upraveného přístupu k modernizaci je důležitost stupně ekonomického rozvoje odrážejícího se následně v úrovni společenské modernizace, a to ve *dvou dimenzích kulturních hodnot* dané společností. První dimenze je spojena s převládajícím střetem mezi *tradičními a sekulárně-rationálními hodnotami* (traditional vs. secular-racional values) souvisejícími s přechodem od agrární k průmyslové společnosti. Druhá dimenze, projevující se ve společnostech už postindustriálních, je založena na polarizaci mezi hodnotami *přežití a sebevyjádření*¹⁸ (survival vs. self-expression values). (Inglehart, Welzel 2010: 3-4)

Posun v těchto *masových postojích* (Inglehart, Welzel 2010: 19) je zapříčiněn zejména rostoucí úrovní vzdělanosti, urbanizací, specializací a existenciálním zajištěním vedoucím k přechodu od *tradičních* k *sekulárně-rationálním* hodnotám a od hodnot *přežití* k hodnotám *sebevyjádření* (Inglehart, Welzel 2010: 5, 9).

Společnosti vyznávající převážně tradiční hodnoty vycházejí z norem odvozených od tradičních a náboženských autorit, které podporují důraz na roli náboženství, mužskou dominanci, podřízenost autoritám, patriotismus a národní hrdost či důležitost rodinného života, čímž vykazují poměrně nízkou toleranci k rozvodům, potratům či homosexualitě (Inglehart, Baker 2000: 23-24; Inglehart, Norris 2005: 29, 153-154; Inglehart 2008: 138). To se s postupem industrializace mění, jelikož v důsledku technologického a vědního pokroku začínají převládat *sekulárně-rationální* hodnoty a zmiňované tradiční autority a

¹⁷ Srov. s hlavními závěry a argumenty teorie ropného prokletí Michaela L. Rosse, vysvětlující nerozvinutí demokracie ve státech bohatých na nerostné suroviny, zejména ropu (Ross 2013).

¹⁸ Ve společném příspěvku s Christianem Welzelem pro publikaci *Democratization* z roku 2009 Inglehart používá namísto termínu *hodnoty sebevyjádření* spojení *emancipativní hodnoty (emancipative values)*. (Inglehart, Welzel 2009) Podobné střídání pojmového aparátu nicméně působí zmatečně.

normy ztrácí na svém původním významu (Inglehart, Welzel 2005: 24).

S tím, jak dochází k přechodu k postindustriálním společnostem spojených s prosperitou a zajištěním základních životních potřeb, se lidé začínají přeorientovávat od hodnot *přežití* k postojům spojeným se *sebevyjádřením*, osobní autonomií a kvalitou života (Inglehart, Welzel 2005: 27-33). Jako *postmateriální* je Inglehart označil již v roce 1971 v díle *The Silent Revolution in Europe*, kdy dal do souvislosti transformaci politické kultury v šesti západoevropských vyspělých průmyslových demokraciích¹⁹ s poválečným rozvojem státu blahobytu, jenž přinesl dosud nečekané materiální zajištění společnosti (Inglehart 1971). Přechod k postmateriálním hodnotám je nicméně součástí širšího procesu změn politických či náboženských orientací spojených se změnou rodinných a sexuálních hodnot a nárůstem podpory homosexuálů (Andersen, Fetner 2008: 3, Inglehart, Welzel 2005: 7; Inglehart 2008: 138-142).

V rámci Inglehartovy argumentační linie budou tedy státy, u nichž v důsledku ekonomického rozvoje převažují postoje s důrazem na *sebevyjádření* a sekularitu, mnohem otevřenější vůči minoritám, ženským právům, toleranci, demokratickým hodnotám, což teprve může vést také k demokracii. Ta se však neobjeví bezprostředně po vlně ekonomického růstu, ale až v důsledku popisované dlouhodobé sociální a kulturní změny. (Inglehart, Baker 2000: 29; Inglehart, Welzel 2010: 15-19)

Svá tvrzení Inglehart ilustroval pomocí tzv. *globální kulturní mapy* (Obr. č. 2). Při pohledu do pravého horního kvadrantu daného diagramu zobrazujícího země s převážně *sekulárně-racionálními* hodnotami a postoji orientovanými na *sebevyjádření*, pak zjistíme, že se v něm nachází v naprosté většině vyspělé demokratické státy s určitou formou legalizace svazků párů stejného pohlaví. Naopak země vyznačující se menší ekonomickou vyspělostí se shlukují v levém dolním kvadrantu sdružující společnosti s převážně na *tradice a přežití* orientovanými postoji, které se vůči homosexualitě staví negativně.

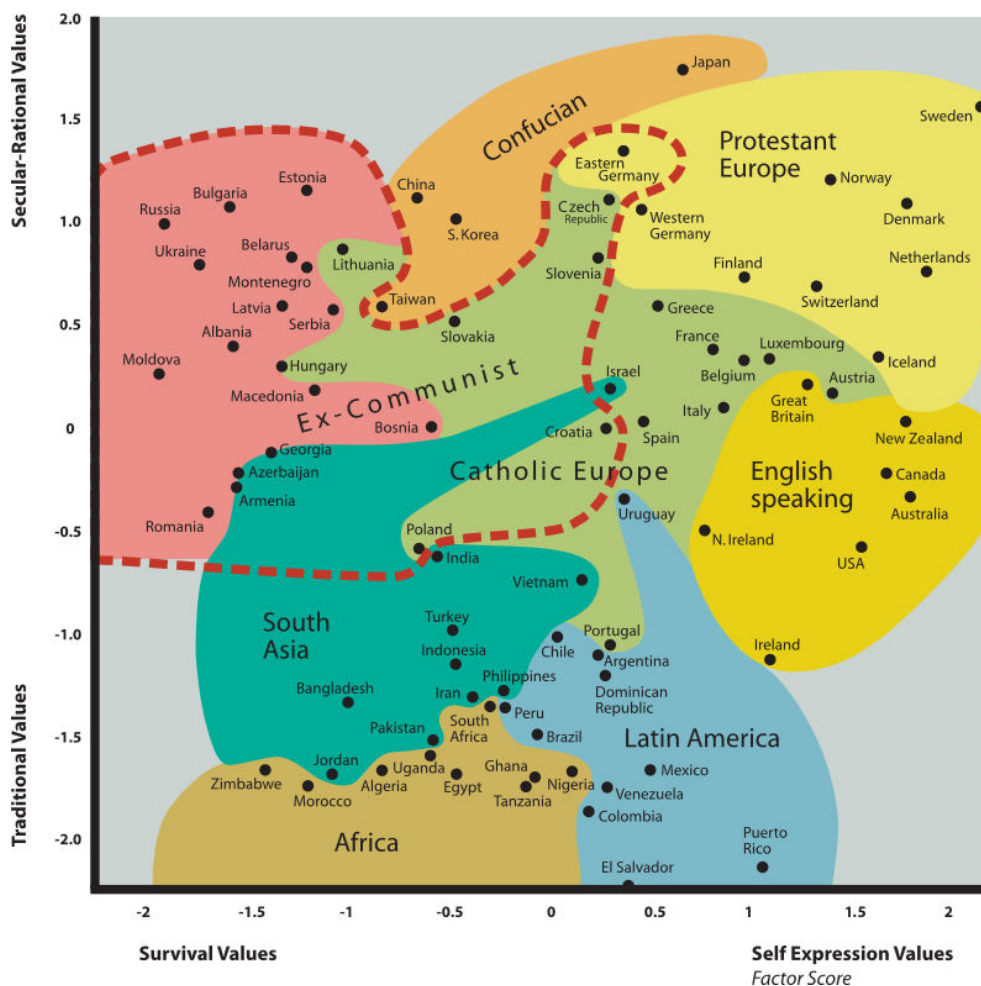
O kontinuálním vývoji této teorie svědčí její doplnění o podmínku zajištění *ekonomické rovnosti* v modernizujících se společnostech, jinak je ekonomický rozvoj jen nezbytnou, ale nedostatečnou podmínkou vytvoření materiálního zajištění (Inglehart, Norris 2011: 13-16).²⁰ Ke stejnému závěru došli již v roce 2008 Andersen a Fetner při výzkumu netolerantních postojů k homosexualitě, když konstatovali, že vzrůstající ekonomická

¹⁹ Pro svou analýzu si Inglehart vybral Velkou Británii, Německo, Belgii, Nizozemsko, Francii a Itálii (Inglehart 1971: 991)

²⁰ Ronaldu Inglehartovi a politoložce Pippě Norris se právě díky odkazu na velkou ekonomickou nerovnost měřenou pomocí GINI Indexu podařilo vysvětlit odlehle případy Irska a Spojených států amerických, jež navzdory vysokému ekonomickému rozvoji vykazují vyšší religiozitu než porovnatelné západoevropské státy s křesťanskou tradicí (Inglehart, Norris 2011: 106-107).

nerovnost podkopává sociální důvěru produkující tolerantní postoje k menšinám, a nerovnost je podle nich lepším prediktorem tolerance než pouhý ekonomický rozvoj (Andersen, Fetner 2008: 12-16).

Obr. č. 2: Globální kulturní mapa

Zdroj: Inglehart, Baker 2000: 29.

2.2.3 Mezigenerační změna hodnot

Jak již bylo zmíněno, ke kulturním změnám nedochází okamžitě s ekonomickým růstem, ale až následkem tzv. *mezigenerační změny* vycházející z hypotéz *nedostatku* a *socializace* (Inglehart, Welzel 2005: 94-113; Inglehart 2008: 131). Ty souvisí s tezí, že skupiny převážně mladých lidí socializovaných během období ekonomického růstu budou oproti starším věkovým kohortám více nakloněny postmateriálním a na *sebevyjádření* založeným hodnotám (Inglehart 1971: 991; Inglehart, Abramson 1999: 672). Ve světě se pak podíl mezi materialisty a postmaterialisty významně odlišuje podle úrovně ekonomického rozvoje dané země a existence mezigeneračních rozdílů v hodnotách, které jsou velké u vyspělých postindustriálních států a naopak takřka neexistující u států, jež neprošly za posledních

několik desetiletí významným ekonomickým růstem, a v nichž jistota materiálního zabezpečení zůstává málo rozšířená (Inglehart, Baker 2000: 43-47; Inglehart, Welzel 2005: 7, 94; Inglehart 2008: 132, 140-142).²¹

2.2.4 Sekularizace a vliv kulturních a náboženských tradic

V souladu s výše představenou revidovanou teorií a generačními změnami hodnot má modernizace tendenci činit náboženství méně vlivným (Inglehart, Welzel 2010: 9). Sám Inglehart přesto uznává, že sekularizační teze je pravdivá jen z části, jelikož navzdory poklesu role tradičního náboženství, církevních autorit a návštěvnosti kostelů duchovní záležitosti na svém významu neztrácí, nýbrž se přesunují v postindustriálních společnostech od kolektivních k individuálním formám soukromého duchovního života, tj. *privatizovaným* formám náboženství (Kilp 2009: 29; Inglehart, Norris 2011: 4-5, 73; Inglehart, Welzel 2005: 22). Naopak u zemí méně ekonomicky vyspělých je tento trend opačný a zůstávají poměrně religiozní napříč generacemi (Inglehart, Norris 2011: 21, 27).²²

Postup sekularizace ve spojení s modernizací, jenž se nejsilněji projevil v západní Evropě, variuje mezi jednotlivými společnostmi rovněž v důsledku dopadu specifického *kulturního a náboženského dědictví* dané země, což platí i postkomunistické státy (Inglehart, Norris 2005: 52; Inglehart, Welzel 2005: 21). Ronald Inglehart společně s americkou politoložkou Pippou Norris v knize *Sacred and Secular* z roku 2011, věnující se dopadu ekonomické modernizace na sekularizaci společností, konstatují, že historické dědictví převažujícího náboženství stále utváří a definuje společenské hodnoty, ačkoli daná země může v současnosti projevovat nízkou úroveň religiozity (Inglehart, Norris 2011: 17, 19), čímž prokazují soulad s výše představenými závěry van den Akker, van den Ploeg a Scheepers (van den Akker, van den Ploeg, Scheepers 2013: 13). Inglehart a Norris vychází z dřívějších závěrů konstatujících, že například protestantské společnosti vykazují oproti katolickým vyšší příklon k hodnotám *sebevyjádření* a bývalé komunistické státy zase k hodnotám *přežití*, což je patrné i z *globální kulturní mapy* (Inglehart, Baker 2000: 32).

Na základě této argumentace upozorňují Inglehart s Norris na důležitost historického vztahu státu a církve (Inglehart, Norris 2011: 117-121), čemuž s přihlédnutím

²¹ Inglehart za účelem potvrzení rozdílů v hodnotových prioritách různých věkových skupin na základě důležitosti věkových kohort, kterou představil v roce 1971 v článku *The Silent Revolution in Europe*, provedl po 35 letech analýzu, v níž vyloučil vysvětlení variací mezi mladšími a staršími věkovými ročníky pomocí teze *životního cyklu*. Ta obsahovala předpoklad o přechodu od postmaterialistických k materialistickým postojům s narůstajícím věkem jednotlivce, jenž by vylučoval teorii mezigenerační změny hodnot. (Inglehart 2008: 132-136)

²² O mezinárodně-politických důsledcích rostoucích rozdílů mezi sekulárními a religiozními společnostmi blíže Inglehart, Norris 2011.

k objasnění rozdílné míry sekularizace postkomunistických společností již dříve věnoval pozornost ve svých pracích i estonský politolog Altar Kilp (Kilp 2007, 2009). Podle něj spojení církve a národní identity vztahující se ke vzniku národního státu či opozici k nedemokratickým režimům 20. století jako v případech Slovenska či Polska může omezit postup modernizace a tedy i sekularizaci (Kilp 2007: 7-13, Kilp 2009: 31-33). Objevují se také názory, že komunistická minulost může negativně ovlivňovat postoj k hodnotám *sebevyjádření*, a to nejen v důsledku menšího ekonomického rozvoje, ale také s ohledem na důsledky života pod represivními autoritářskými režimy (Andersen, Fetner 2008: 14; Inglehart, Baker 2000: 46).

Jak se ukazuje, ekonomická modernizace a změny kulturních hodnot společnosti jsou procesem, jenž může ve svém průběhu být ovlivněn dalšími faktory. Nejde tedy o žádné železné pravidlo, ale spíše *probabilistický trend* (Inglehart, Baker 2000: 41). Podle Ingleharta „*modernizace není ani nezvratným procesem*“, jelikož události jako války, ekonomické recese, přírodní katastrofy či vliv mezinárodního dění mohou krátkodobě modernizační proces zpomalit, zastavit nebo dokonce obrátit (Inglehart, Welzel 2005: 4, 170; Inglehart, Norris 2011: 15-17). Tento fakt je zmiňován například v souvislosti s některými postkomunistickými zeměmi, u nichž přes určitou míru modernizace došlo k posílení hodnot *přežití* v důsledku kolapsu tamních režimů po konci studené války (Inglehart, Baker 2000: 41, 49; Inglehart, Norris 2011: 113).²³

Inglehart s Welzelem přesto budoucnost postkomunistických zemí vnímali poměrně pozitivně, neboť s ekonomickou obnovou a projevením mezigeneračních rozdílů předpokládali i projevení většího důrazu na hodnoty *sebevyjádření* a v konečném důsledku i udržení či rozšíření demokratických institucí (Inglehart, Welzel 2005: 133). Igor Kon v prakticky totožném kontextu charakterizoval otázku homofobie v Rusku jako „*lakmusový test ruské demokracie*“ (Kon: 2010: 21), jelikož postoje k homosexualitě dle něj představují lidskou svobodu a občanská práva nejen pro samotné sexuální minority, nýbrž všechny občany (Kon: 2010: 21-22). Jde o shodu s Inglehartovou a Welzelovou tezí o pozitivním vlivu hodnot *sebevyjádření* a přítomností a kvalitou demokracie (Inglehart, Welzel 2009: 135-141)²⁴, které se de facto přiklání k chápání demokracie jako souboru norem a hodnot,

²³ Například v Rusku se religiozita do roku 1996 zvýšila z 56 % na 64 %, což Inglehart a Baker přisuzují materiální nezajištěnosti související s pádem komunismu (Inglehart, Baker 2000: 47-49). Encarnación dokonce hovoří o nárůstu identifikace Rusů s ortodoxním křesťanstvím z 31 % na 72 % mezi roky 1991 a 2008 (Encarnación 2014: 97).

²⁴ Podstata revidované verze teorie modernizace se staví skepticky k chápání demokracie jako výsledku

spíše než instrumentálního výčtu demokratických institucí.

*

Podstatou Inglehartem předkládané *revidované verze modernizace* je teze, že rozdíly v základních kulturních hodnotách vycházejících z úrovně ekonomického rozvoje země pomáhají vysvětlit i další rozdíly mezi různými společnostmi s ohledem například na sekularizaci, roli žen, toleranci menšin či demokratické hodnoty. Vzhledem k předmětu výzkumu předkládaného textu by tyto kulturní rozdíly měly tedy přispět i k vysvětlení odlišných výsledků referend týkajících se párů stejného pohlaví v Irsku a na Slovensku.

Rozdílné výsledky referend týkajících se práv párů stejného pohlaví v Irsku a na Slovensku lze vysvětlit pomocí Inglehartovy revidované teorie modernizace, kdy na základě socioekonomického rozvoje a mezigeneračních změn dochází v rozvinutých postindustriálních společnostech k transformaci společenských hodnot směrem k sekularizaci a větší toleranci sexuálních minorit:

H₁: Přijetí institutu manželství pro páry stejného pohlaví v Irsku souvisí s ekonomickým rozvojem a převahou hodnot *sebevyjádření*, které přispěly k sekularizaci irské společnosti symbolizované poklesem významu tradiční církve a k nárůstu tolerance homosexuálů.

H₂: Naopak negativní postoje k manželství homosexuálů (a homosexualitě) na Slovensku vyplývají z menší ekonomické rozvinutosti a převládajících na *přežití* orientovaných priorit spolu s tradiční formou náboženství.

S ohledem na strukturální charakteristiky obyvatel a dosavadní zjištění odborných textů a výzkumů je stanovena poslední hypotéza:

H₃: Rostoucí vzdělání, pohlaví a nižší religiozita obyvatel přispívá k tolerantnějším postojům vůči homosexuálům a jejich právům. Vyšší věk a život mimo urbánní centra naopak působí negativně.

dohod elit a ústavního inženýrství, což Inglehart a Welzel demonstrují na případech Výmarské republiky a současného Iráku (Inglehart, Welzel 2005: 1, 5). Odmítají také, že by preference a posilování hodnot orientovaných na *sebevyjádření*, mezi něž můžeme zařadit i toleranci k homosexuálům, byla důsledkem toho, jak společnost žije pod demokratickými institucemi (Inglehart, Welzel 2005: 5, 299; Inglehart, Welzel 2009: 136-143). V tomto ohledu je pak délka demokratické tradice dané země vzhledem ke společenské otevřenosti k homosexuálům a rozšiřování jejich práv irelevantní. Objevují se ovšem i názory upřednostňující vliv demokracie a délky demokratické zkušenosti na toleranci před faktory jako socioekonomický rozvoj či náboženství (srov. Encarnación 2014: 97-104; Peffley, Rohrschneider 2003).

3. Koncept cleavages: případ Irska a Slovenska

K tomu, abychom mohli přistoupit k nalezení proměnných vhodných ke zkoumání výsledků irského a slovenského referenda na individuální úrovni souvisejících i s dále zkoumaným vztahem mezi volbou konkrétní politické strany a hlasováním v referendu, je vhodné obrátit pozornost ke konceptu cleavages.²⁵ Cleavages, s jejichž teorií přišli ve studii *Party Systems and Voter Alignments* z roku 1967 politologové Stein Rokkan a Martin Seymour Lipset, odkazují na vztah mezi strukturálními charakteristikami obyvatelstva, jejich politickým chováním a ve svém důsledku i podobou stranických systémů. V první části následující kapitoly dojde nejprve k stručnému představení teorie cleavages a jejího vývoje. Následovat budou sekce věnující se aplikaci tohoto konceptu vzhledem k případům Irska a Slovenska a jejich specifikům.

3.1 Vývoj teorie cleavages

Koncept cleavages patří v oblasti politické vědy vzhledem k vysvětlení původu a charakteru stranických systémů (zejména v západní Evropě) doposud k tradičně využívaným (Hloušek 2000: 373; Hloušek, Kopeček 2004: 34). Když s teorií o transformaci společenských konfliktů do stranické soutěže v roce 1967 politologové Martin Seymour Lipset a Stein Rokkan přišli, pokoušeli se vysledovat příčiny „zamrznutí“ podoby různých typů systémů stran (Lipset, Rokkan 1967: 3), ke kterému podle nich došlo s masovou mobilizací nového voličstva nejpozději ve 20. letech 20. století, a jež přetrvalo až do let šedesátých (Lipset, Rokkan 1967: 50).²⁶

K tomu, aby mohly být vysvětleny variace mezi jednotlivými západoevropskými státy, identifikují Lipset s Rokkanem v historii čtyři *kritické body* (critical junctures) v podobě *reformace, demokratické, průmyslové a mezinárodní revoluce* (Lipset, Rokkan 35-38, 46). Tyto historické mezníky, jimiž prošly různé země v různou dobu, vedly v rámci teritoriálně-kulturní a funkcionální dimenze ke zformování čtyř *kritických linií cleavages* (Lipset, Rokkan 1967: 9, 14, 34) v podobě konfliktu mezi národním *centrem* a etnicky, jazykově či jinak odlišnou *periferií*; dále střetem mezi pozemkovými vlastníky reprezentujícími *venkov* a průmyslovými podnikateli z *měst*. Další linie sporu, zásadně ovlivněná průběhem reformace, se původně odehrávala okolo vyřešení kontroly vzdělávání

²⁵ Vzhledem k pojmové neustálenosti překladu termínu *cleavages* do českého jazyka, odrážející se používání různých pojmenování jako *rozpory, dělicí* či *konfliktní linie* (Hloušek, Kopeček 2004; Klíma 1998; Strmiska, Chytilík 2005: 75), pracuje text s originálním nepřeloženým spojením *cleavages*.

²⁶ Další podmínkou pro přechod konfliktů ve společenské struktuře do struktury politicko-stranické, o níž Lipset s Rokkanem hovoří, je překonání *čtyř prahů demokratizace* souvisejících s pronikáním dosud neprivilégovaných vrstev do politického procesu (Lipset, Rokkan 1967: 27-30; Flora, Kuhnle, Urwin 1999: 244-260).

mezi *státem a církví*. Jako poslední a zároveň nevlivnější cleavage identifikují Lipset s Rokkanem dimenzi *vlastníci versus pracující*,²⁷ jež se v podobě existence dělnických stran projevila prakticky ve všech zemích před první světovou válkou (Lipset, Rokkan 1967: 13-19; Flora, Kuhnle, Urwin 1999: 312). Cleavage *vlastníci-pracující* měla proto na odlišné stranické systémy homogenizující efekt, neboť zbylé cleavages reprezentované regionálními, agrárními a křesťanskodemokratickými stranami spíše reflektovaly rozdíly v národních historiích a ne vždy se musely nutně prosadit (Lipset, Rokkan 1967: 35; Flora, Kuhnle, Urwin 1999: 311-312).

Jak sami autoři v 60. letech 20. století poznamenávají, předchozí desetiletí strukturálních změn a ekonomického růstu souvisejících s prosazením státu blahobytu začala znamenat stále menší relevantnost zavedených stran (Lipset, Rokkan 1967: 54-55). V důsledku již zmíněného nečekaného poválečného materiálního zajištění se projevila mezigenerační změna hodnot, která podle Ronalda Ingleharta vnesla do politiky novou osu politické cleavage dnes známou jako *materialismus versus postmaterialismus* (Inglehart 1971: 992). Přestože tomuto tématu byl již věnován prostor v předchozích částech textu, je nezbytné zmínit, jaké tyto generační hodnotové změny měly následky pro stranické systémy. Dle Ingleharta to byl z dlouhodobého hlediska vznik stran tzv. *Nové levice* a *Nové pravice*, u nichž se už ne zcela odráželo původní sociální rozložení voličské základny, jelikož elektorát *Nové levice* měla představovat spíše mladá střední třída, dožadující se změn²⁸, kdežto ke stranám konzervativní pravice měly postupně tíhnout dělnické vrstvy vyžadující zachování status quo (Inglehart 1971: 3, 20-22; Hloušek, Kopeček 2004: 42-44). V důsledku tohoto vývoje Inglehart předpovídal také pokles třídního hlasování (Inglehart 1971: 24-26). Jak poznamenávají politologové Vít Hloušek a Lubomír Kopeček, staré (tradiční) strany s cílem zajistit si voličskou základnu ale časem pragmaticky přejaly část postmateriálních prvků, což způsobilo, že nová dimenze *postmaterialismus-materialismus* „přešla“ původní cleavages (Hloušek, Kopeček 2004: 43-44). Přesto podle Lipseta cleavages odvozené od industriální společnosti zůstávají důležitější vzhledem k převažujícímu podílu materialisticky orientovaných voličů (Lipset 2005: 6, 8).

Koncept cleavages se nadále vyvíjel s tím, jak se mu (často i kriticky)²⁹ věnovali další autoři jako například Jean a Monica Charlotovi či D. L. Seiler (Novák 1997: 103-112).

²⁷ Mezinárodní (ruská) revoluce roku 1917 přispěla podle Lipseta s Rokkanem k vytvoření komunistických stran v rámci dimenze *vlastníci-pracující*. Nešlo podle nich však o novou cleavage, ale o zdůraznění dlouhodobé dělící linie mezi dělnickou elitou (Lipset, Rokkan 1967: 46-48).

²⁸ Požadavky mladé generace na změnu byly reflektovány například v pařížských událostech roku 1968 (Inglehart 1971: 3).

²⁹ Srov. Lipset 2005: 5, Sitter 2002: 427-429.

Ve stručnosti lze zmínit také například nizozemského politologa Arenda Lijpharta přidávajícího k původním čtyřem rokannovským dimenzím konflikt týkající se *podoby režimu, rozporu v zahraniční politice* a v podstatě k Inglehartovi identický rozpor *materialismus-postmaterialismus*. Sám Lijphart nicméně používá namísto označení cleavages termínu ideologické dimenze. (Hloušek, Kopeček 2004: 45-47)

Postupem času došlo k terminologickému i teoretickému rozvolnění původního konceptu cleavages³⁰ odrážejícího se dnes v *sociálním a politickém* přístupu, o nichž hovoří například politoložka Andrea Römmele, a které je nutné zmínit i s ohledem na následující stránky textu (Römmele 1999: 4-7). *Sociální cleavages* odpovídají původnímu přístupu Lipseta s Rokkanem odrážejícímu sociální stratifikaci společnosti jako *organizovaný konflikt* zejména skrze politické strany (Römmele 1999: 5, 7).³¹ Cleavages *politicky* pojmávané naopak na prvním místě zdůrazňují politické postoje a jejich polarizaci, což se ale nemusí nutně odrážet ve spojení s konkrétní sociální skupinou, stejně jako v Inglehartově pojetí upřednostňovaném také Giovanni Sartorim nebo Arendem Lijphartem (Römmele 1999: 6-7; Cabada, Hloušek, Jurek 2014: 90-91).

3.2 Aplikace teorie cleavages v Irsku

Předchozí terminologické rozlišení cleavages se v irském případě ukazuje jako takřka nezbytné vzhledem k specifickému vzniku tamního stranického systému i jeho dosavadnímu charakteru. Irský stranický systém v podstatě vždy postrádal jasné sociální základy, a proto jej mnoho autorů označovalo za výjimku či případ *sui generis* v rámci klasické teorie cleavages. (Byrne, O'Malley 2012: 615-616; Gallagher 1985: 1; Gallagher 2005: 512; Coakley 2002: 16).

Například podle irského politologa Richarda Sinnotta je sice možné aplikovat koncept cleavages na Irsko, ale pouze v případě zařazení do širšího politického systému včetně Spojeného království (Sitter 2002: 428). Podobně uvažuje i dublinský politolog John Coakley, když upozorňuje na fakt, že kořeny moderního irského stranického systému sahají až do 19. století, ačkoli nezávislé Irsko vzniklo na počátku 20. let 20. století (Coakley 2010a: 10). Irský případ je unikátní, jelikož původní stranický systém se z počátku vyvíjel jako součást britského, což platí i pro cleavages, kdy Irsko představovalo prakticky vždy

³⁰ Příčiny rozvolnění je možno částečně vysledovat v používání nejednotné definice cleavages napříč literaturou zabývající se tímto tématem (Römmele 1999: 4). V současnosti jednou z frekventovanější citovaných je definice Bartoliniho a Maira z roku 1990 odkazující na tři strukturální komponenty cleavage (srov. Römmele 1999: 4, Sitter 2002: 429-430).

³¹ Nicméně ani Lipset s Rokkanem zcela nevyklučovali možnost, že politické strany vytvoří vlastní *alignments* nezávisle na geografické, sociální či kulturní struktuře či, že samotné (sociální) cleavages se nemusí vždy automaticky transformovat do politické opozice (Lipset, Rokkan 1967: 3; Zielinski 2002: 186).

jednu polovinu hlavních rokkanovských cleavages (Evans, Sinnott 1999: 422-423). Bylo totiž periferií království, převážně venkovsky a zemědělsky orientovanou, dominantně katolickou³². S odtržením od zbytku Británie představující industriální, protestantské centrum, došlo z irského pohledu k přetnutí všech dimenzí, v důsledku čehož se Irsko stalo národnostně, nábožensky i sociálně homogenním celkem. (Fahey, Hayes, Sinnott 2006: 12-13)

Všechny klasické cleavages s jedinou výjimkou zůstaly v novém státě prakticky neartikulované (Coakley 2002: 20, Strmiska, Chytilík 2005: 75). V důsledku irské občanské války z počátku 20. let můžeme hovořit pouze o určité transformaci původní linie *centrum-periferie* na *nacionalistickou cleavage* generující rozštěpení mezi pro-smluvním (umírnění nacionalisté) a proti-smluvním křídlem (radikální nacionalisté) strany Sinn Féin³³, na jejímž základě vznikly dnešní středově-pravicové konzervativní strany Fine Gael a Fianna Fáil³⁴ vyjadřující se i k ostatním možným cleavages. Díky čemuž přitahovaly voliče napříč širokou sociální bází. (Evans, Sinnott 1999: 423; Coakley 2002: 19; Fahey, Hayes, Sinnott 2006: 11) Ačkoli se do stranického systému podařilo prosadit i Labour Party, která se stejně jako předchozí dva subjekty stala jeho stabilní součástí, byla Labour až do posledních parlamentních voleb v roce 2011 vždy pouze třetí a na evropské poměry marginalizovanou stranou, což platí i pro cleavage *vlastníci-pracující* (Evans, Sinnott 1999: 423; Coakley 2010a: 24).³⁵ V souvislosti se silným a blízkým vztahem státu a církve v návaznosti na historické spojení katolicismu a národnostního boje nedošlo ani k rozvinutí cleavage *stát-církev* (Fahey, Hayes, Sinnott 2006: 13).

Navzdory vyřešení sporu o ústavní podobu režimu definujícího *nacionalistickou cleavage* a výrazným ekonomickým či sociálním změnám přicházejícím od 60. let, se irský politický systém projevil významnou stabilitou (Evans, Sinnott 1999: 423). Ani sekularizační a liberalizační tendence ve spojitosti s výše zmíněnými proměnami se nijak zásadně neprojeví do podoby stranického systému, neboť posílení *nábožensko-sekulární*

³² Vzhledem k historické a kulturní charakteristice jako převážně agrární oblasti nedošlo k významnému rozvinutí cleavage *vlastníci-pracující* (Evans, Sinnott 1999: 422).

³³ Sinn Féin byla radikální nacionalistická strana usilující o odtržení od Velké Británie, která se nicméně v důsledku vnitřních neshod ohledně charakteru spojení se Spojeným královstvím rozštěpila do dvou křidel vedoucích mezi sebou občanskou válku (Coakley 2010a: 15-23; Weeks 2010: 137).

³⁴ Nicméně, jak poznamenává Gallagher ani Fianna Fáil ani Fine Gael nejsou čistě konzervativními nebo křesťanskodemokratickými stranami v klasickém slova smyslu, neboť prosazují mix konzervativní, křesťanskodemokratické i sociálnědemokratické politiky, a proto je navrhuje nejlépe klasifikovat jako catch-all (Weeks 2010: 142-143).

³⁵ Marginalizace Labour Party v irském stranickém systému bývá vysvětlována původně agrárním charakterem ekonomiky s malým dělnickým sektorem, dominancí konzervativní katolické církve a emigrací. Navíc strana se nezúčastnila ani voleb v roce 1918, v nichž se etablovala právě radikálně nacionalistická Sinn Féin, jejíž následnická křídla Fianna Fáil a Fine Gael mohla vcelku svobodně přistupovat k socialistické agendě (Sinnott 1995: 286; Fahey, Hayes, Sinnott 2006: 13; Weeks 2010: 143).

cleavage bylo omezeno prostřednictvím využití referend, v nichž se až do současnosti řeší s touto dimenzí spojené morálně-etické otázky jako potraty, rozvody nebo postoje k homosexuálům (Fahey, Hayes, Sinnott 2006: 16; Sinnott 2002: 824).

Proto pokud se dnes v irském případě přistupuje ke cleavages, jde spíše o jejich *politické* pojetí projevující se ve třech dimenzích. První je nadále slábnoucí konflikt mezi umírněnými a radikálními nacionalisty (Sinnott 2002: 815), který se dnes odráží zejména v přístupu Fianna Fáil a Fine Gael k budoucnosti Severního Irska, což je podle Weekse jediný skutečný rozdíl mezi jinak programově těžko od sebe odlišitelnými stranami (Weeks 2010: 140-141).³⁶ Za dominantní označují Fahey, Hayes a Sinnott *liberálně-konzervativní/sekulárně-náboženský* rozpor vztahující se hlavně k morálním a etickým otázkám rodiny či sexuálního chování oddělujícím od sebe fundamentální a umírněné katolíky (Coakley 2002: 23; Fahey, Hayes, Sinnott 2006: 22, 28, 114-139). S ohledem na pokračující sekularizaci ji Sinnott označoval za potenciálně silnou a reálnou, i když se nepromítla výrazně do stranické politiky, což je možné zdůvodnit již zmíněnou úlohou referend (Fahey, Hayes, Sinnott 2006: 129-138, Sinnott 2002: 815). Poslední cleavage, s nímž je možno se v současné literatuře s ohledem na Irsko setkat, je socioekonomická linie *pravice-levice* (Sinnott 2002: 815), jež se vzhledem k výše již naznačeným důvodům projevila jen slabě skrze přítomnost Labour Party.

Fahey s Hayesem a Sinnottem však upozorňují, že Irové pravolevou dimenzi nechápou v klasickém socioekonomickém smyslu, neboť byla zjištěna úplná absence vztahu mezi sociální třídou a pravolevou identifikací projevující se například sebeumístěním většiny Irů do pravého středu.³⁷ Naopak v irském případě je pravolevé členění založeno na liberálně konzervativních postojích k náboženským, sociálním a morálním tématům, kdy levicově se definující Irové jsou méně věřící a liberálnější v pohledu na otázku rodinných a sexuálních hodnot oproti těm identifikujícím se pravicově. (Fahey, Hayes, Sinnott 2006: 140-150).

V souvislosti s výsledky posledních parlamentních voleb z roku 2011 je však dobré se zamyslet, zda v Irsku nedochází k pomalému zrodu klasicky chápané linie *pravice-levice*. Labour Party se totiž poprvé v historii stala po Fine Gael druhým nejsilnějším

³⁶ Byrne a O'Malley se ještě zmiňují o rozdílném přístupu ke konceptu neutrality a k EU (Byrne, O'Malley 2012: 618-619).

³⁷ Například během posledního průzkumu EVS z roku 2008 zajímavější se rovněž o sebeidentifikaci Irů na pravolevé škále se ukázalo, že téměř jedna třetina respondentů se nedokáže v rámci této škály umístit (EVS 2008). Blíže Příloha č. 3.

politickým subjektem, posílila rovněž sociálně radikální Sinn Féin³⁸ a Socialistické strana a výrazně propadla doposud dominantní Fianna Fáil (Weeks 2010: 147, iHNed 2011a, ElectionsIreland 2015a).³⁹ Co se týče dimenze *materialismus-postmaterialismus* reprezentovanou přítomností Green Party, strany po parlamentních volbách 2007 poprvé zastoupené ve vládní koalici, jde o umírněnou verzi, neboť zde není mnoho náznaků jejího rozvoje a vykazuje se krátkodobými výkyvy (Fahey, Hayes, Sinnott 2002: 166-172, RTE 2011).

3.3 Aplikace cleavages na Slovensku

I ve slovenském případě vzhledem k čtyřicetileté komunistické minulosti je poměrně složité hovořit o přítomnosti klasických sociálně strukturovaných cleavages. S nástupem nových demokratických stranických režimů po pádu komunismu se proto mezi odborníky vedla široká debata o uplatnitelnosti konceptu cleavages pro postkomunistické země. (Gijsberts, Nieuwbeerta 2000; Hloušek 2000; Sitter 2002; Novák, Lebeda 2004: 257)⁴⁰ Nakonec ve většině případů došli k závěru, že v prostoru středovýchodní Evropy je při zakomponování místních specifik možné k vysvětlení vzniku, konsolidace a charakteru stranických systémů cleavages využít, ale spíše v jejich politicky chápané formě (Rybář 2003: 277, Römmele 1999). Takový je i přístup politologů Hlouška a Kopečka, kteří mluví o tzv. *konfliktních liniích transformace* (Hloušek, Kopeček 2004: 47-54).

Na rozdíl od Irska nebyl slovenský politický systém po velmi dlouhé období považován za stabilní. O určité stranické konsolidaci lze hovořit až v období po parlamentních volbách v roce 2006 související s posilováním socioekonomické konfliktní linie (Gyárfášová 2011: 65-66). Zmíněná nestabilita může být vysvětlitelná pomocí převažující *nacionalistické konfliktní linie transformace* na počátku 90. let,⁴¹ která byla posléze odsunuta do pozadí v důsledku znovuobjevení *konfliktu o podobu režimu*, tentokrát ve specifické podobě *mečiarismus vs. antimečiarismus*. S přelomem tisíciletí a vládou široké antimečiarovské koalice docházelo k postupnému slábnutí sporu o podobu režimu,

³⁸ Sinn Féin se do parlamentu prosadila až v roce 1997, nicméně na rozdíl od původní strany, na jejímž rozštěpení vznikly Fianna Fáil a Fine Gael, jde o stranu spíše sociálně radikální než fundamentálně nacionalistickou (Coakley 2010b: 65).

³⁹ Weeks už v roce 2010 přemýšlel o vlivu probíhající ekonomické krize na irský stranický systém (Weeks 2010: 152).

⁴⁰ Na různé přístupy politologů jako Ágh, Cotta, Herbut, Roskin či Novák ke zkoumání cleavages v postkomunistických systémech upozornil ve svém článku například Vít Hloušek (Hloušek 2000).

⁴¹ Podle Hlouška a Kopečka převaha jedné ze dvou hlavních konfliktních linií transformace, které nahrazují původní dimenzi sporu o podobu režimu, v politickém systému předurčuje také jeho stabilitu. Převaha socioekonomické konfliktní linie spíše povede ke stabilizaci oproti nacionalistické dimenzi, jenž politický boj vede na úrovni střetu identit, který s větší pravděpodobností povede k nestabilitě (Hloušek 2000: 380, 387-388).

který byl částečně ve volbách 2002 a následně volbách 2006 zcela nahrazen dnes již dominantní *socioekonomickou konfliktní linií transformace*. (Evans, Whitefield 1998: 118-120, 135; Kopeček 2007: 109-115)

Střet mezi sociálnědemokratickou stranou SMER-SD stojící proti konzervativně-liberální SDKÚ-DS⁴², maďarské SMK a křesťanskodemokratické KDH reprezentoval tuto dimenzi. SNS představovala stále existující nacionalistickou konfliktní linii, která v dalších volbách 2010 oslabila, až nakonec spolu s odchodem SNS z parlamentu v roce 2012 téměř zmizela. (Cabada, Hloušek, Jurek 2014: 95; Gyárfášová 2010; Hloušek, Kopeček 2005: 21, 25). Reziduem této konfliktní linie zůstává v současnosti strana MOST-HÍD⁴³ reprezentující maďarskou menšinu. Strana se neprofiluje jen čistě národnostně, avšak také prosazuje středo-pravicový liberální program, a proto je jasně zařaditelná i v rámci socioekonomické dimenze. (Gyárfášová 2010: 74, 78-79, MOST-HÍD 2015)

Prakticky od pádu komunistického režimu se v tradičně religiózním Slovensku s různou silou projevovala i *náboženská dimenze* (Cabada, Hloušek, Jurek 2014: 95; Hloušek, Kopeček 2005: 22, 25). Nejlépe je možno ji symbolizovat stranou KDH, která je prakticky jediným subjektem zastoupeným trvale na slovenské politické scéně od roku 1990.⁴⁴ KDH se jasně profiluje jako strana katolická, podporující tradiční hodnoty a rodinnou politiku, což se prokázalo po volbách 2002, když se v rámci vládní koalice rozhořel spor mezi KDH a ANO⁴⁵ týkající se interrupcí a okrajově také práv homosexuálů a následně i v souvislosti s průběhem *referenda o rodině* v roce 2015 (Hloušek, Kopeček 2004: 156).

V současnosti zasedá na základě výsledků voleb z roku 2012 ve slovenské Národní radě šest politický subjektů: dominantní SMER-SD dále SDKÚ-DS, MOST-HÍD, KDH, SaS a OĽaNO. (ČT24 2012a). Liberálně-pravicová SaS se poprvé dostala do parlamentu a zároveň i vlády v roce 2010 (Gyárfášová 2011: 66), pravicově-konzervativní OĽaNO až v posledních předčasných parlamentních volbách 2012⁴⁶ (ČT24 2012a). S ohledem na poslední parlamentní volby a dosavadní vývoj je možné vysledovat na Slovensku

⁴² SDKÚ-DS vznikla v důsledku rozporu mezi liberální a konzervativní částí KDH v roce 2000 (Havlík 2003: 129; Kopeček 2007: 381)

⁴³ Strana MOST-HÍD vznikla odštěpením od původní maďarské koalice stran SMK v roce 2009 (Gyárfášová 2010: 72).

⁴⁴ Přestože i SDKÚ-DS se podle názvu definuje jako křesťanská, vyloženě v rámci náboženské dimenze nevystupuje a orientuje se zejména na socioekonomické otázky (Havlík 2003: 119, Kopeček 2007: 394).

⁴⁵ ANO byla liberálně-pravicovou politickou stranou působící ve vládě Mikuláše Dzurindy mezi roky 2002 a 2006 (Havlík 2003: 130-132).

⁴⁶ Předčasné parlamentní volby v roce 2012 byly vyvolány nepodpořením zákona schvalujícího tzv. *euroval*, s jejímž projednáním spojila premiérka Radičová hlasování o důvěře. Byla to právě koaliční SaS, jež zákon nepodpořila, což znamenalo konec vládní spolupráce a následné vyhlášení předčasných voleb. (iHNed 2011b)

následující konfliktní linie. Dominanci si nadále drží *socioekonomická linie* vedoucí zejména mezi levicovým SMER-SD a převážně středopravicovými subjekty jako SDKÚ-DS, SaS, KDH, MOST-HÍD či OL'ANO. Jako v čase stabilní se ukázala *náboženská konfliktní linie*, jež by mohla být pojata stejně jako v irském případě jako spor mezi nábožensko-konzervativními a sekulárně-liberálními hodnotami ve společnosti (Cabada, Hloušek, Jurek 2014: 95), neboť jasným představitelem této linie je na jedné straně tradičně a katolicky orientovaná KDH a na straně druhé liberální SaS (Kopeček 2007: 319-322, 489). Ostatní pravicové strany ač programově konzervativní nevykazují známky přímého prosazování náboženských hodnot v politice. Poněkud nezvyklý je příklad SMER-SD, u něhož se navzdory levicovému zaměření prosazují hodnoty spíše konzervativní, což se ukázalo i v případě podpory návrhu KDH o ústavním zakotvení manželství jako svazku muže a ženy v roce 2014 (ČRo 2014). Daná úprava spolu s *referendem o rodině* jasně ukázala na přetrvávající pozici náboženské konfliktní linie a její možný budoucí růst. Jako poslední je nutné rovněž zmínit spíše upozaděnou *nacionalistickou konfliktní linii* zosobněnou působením strany MOST-HÍD v parlamentu či přejímáním určitých nacionalistických prvků do programu SMER-SD (Gyárfášová 2011: 79-80). Vzhledem k tomu, že se od pádu komunismu do Národní rady nedostala ani jednou samotná strany typu zelených, nelze o přítomnosti *postmateriální* dimenze ve slovenském stranickém systému hovořit.

4. Pozadí referend o právech párů stejného pohlaví v Irsku a na Slovensku

Záměrem nadcházející kapitoly je zasadit průběh obou zkoumaných referend do širšího politicko-kulturního kontextu Irska a Slovenska, který společně s teoretickými poznatky předchozích částí textu poskytne pozadí pro provedení prostorových analýz a rovněž srovnání irského a slovenského případu mezi sebou. Nejdříve proto dojde k zaměření na samotné důvody a okolnosti spjaté s vyhlášením obou lidových hlasování, doplněné posléze stručným seznámením s průběhem samotných referend a konečnými výsledky spolu s dosaženou volební účastí. Nebude opomenuto zapojení politických stran a dalších aktérů do dané tematiky ani již zmíněný širší sociálně-kulturní kontext daných zemí vzhledem k religiozitě a postojům veřejnosti k homosexuálům.

4.1. Irské ústavní referendum 2015

Institut referenda není v rámci irského politického systému nijak neobvyklým prvkem, naopak jde o jev frekventovaně využívaný (Spáč 2010: 182; Weeks 2010: 187).⁴⁷ Jeho časté uplatňování ovlivnilo i samotný stranický systém, neboť politické strany hrající ne vždy v tomto procesu důležitou roli odkláněly pomocí referend z oblasti stranické soutěže potenciálně kontroverzní témata, čímž ve většině případů referenda sloužila jako „*pojistný ventil*“ (Strmiska, Chytilek 2005: 87; Weeks 2010: 187). Richard Sinnott, který v tomto ohledu sdílí obdobný názor, rozděluje tamní referenda do dvou hlavních tematických kategorií, jednak *nábožensko-morálně* zaměřených hlasování spojených s otázkou rozvodů, potratů či role katolické církve ve společnosti a *ústavních*, týkajících se samotného irského režimu například při vstupu do Evropských společenství nebo při změnách smluv EU (Sinnott 2002: 811-814, 824-825). Velká frekvence, s níž Irové přistupují k vyhlášení referend, souvisí také s faktem, že změny ústavy je nezbytné schválit právě prostřednictvím diskutovaného institutu (Suiter, Reidy 2015; Strmiska, Chytilek 2005: 76). Byl to i případ zkoumaného referenda týkajícího se legalizace manželských svazků pro osoby stejného pohlaví, jež spadá do Sinnottem prvně zmíněné kategorie.⁴⁸

Snaha o rozšíření práv homosexuálních párů reprezentovaná diskutovaným irským referendem se může jevit poněkud nezvyklá vzhledem k tomu, že k dekriminálnímu homosexualitě došlo v Irsku až jako v posledním západoevropském státě v roce 1993 a registrovaná partnerství byla legalizována teprve s rokem 2010 (Suiter, Reidy 2015).

⁴⁷ Od roku 1937 do současnosti proběhlo v Irsku celkem 36 referend, což by odpovídalo vyhlášení referenda každé dva roky (ElectionsIreland 2015b).

⁴⁸ Referendum konané v roce 2015 se ve skutečnosti týkalo nejen manželství homosexuálů, ale také snížení věku pro kandidaturu do prezidentského úřadu, jenž bylo voliči odmítnuto (ReferendumIreland 2015a, RTE 2015a).

Nicméně od vstupu do Evropských společenství prošla země velkým ekonomickým rozvojem a sociální modernizací oslabující tradiční pozici církve (Foster 2015; Strmiska, Chytilík 2005: 76).

Iniciátorem lidového hlasování byla vládní koalice stran Fine Gael a Labour vzešlá z parlamentních voleb 2011, jenž na základě předvolebního manifestu Labour Party navrhla dále rozšířit práva homosexuálů pomocí změny ústavy (Mac Cormaic 2015; Sheahan 2013), a to v následujícím znění:

„Manželství může být uzavřeno v souladu se zákonem dvěma osobami bez ohledu na jejich pohlaví.“⁴⁹

Jelikož se i obě hlavní opoziční strany Fianna Fáil a Sinn Féin k referendu postavily pozitivně (RTE 2015), došlo k vytvoření široké fronty napříč irským politickým spektrem podporující otázku manželství homosexuálů. Přesto bylo možné vysledovat určité rozdíly mezi jednotlivými subjekty. Například Sinn Féin se s odvoláním na republikánské ideály otevřeně přihlásila k podpoře práv minoritních skupin, včetně možnosti adopcí (SinnFéin 2014, RTE 2015). Naopak Fianna Fáil se ukázala před samotným konáním referenda jako ne zcela jednotná, když někteří z jejích poslanců deklarovali svůj záměr pro návrh navzdory oficiální stranické podpoře nehlasovat (IrishTimes 2015a, 2015b). Obdobné obtíže se objevily i u hlavní vládní strany Fine Gael, která byla navzdory zapojení do kampaně kritizována koaliční Labour Party za nedostatečné nasazení jejího konzervativního křídla (BelfastTelegraph 2015). Oproti tomu Labour sama sebe vnímala jako hlavního zastávce tématu na politické scéně i vzhledem ke svým minulým úspěchům v oblasti změny sociálních zákonů za poslední dvě dekády (BelfastTelegraph 2015; Collins 2015).

Organizace občanské společnosti zaměřující se na práva LGBTI se v rámci podpory hlasování spojily pod kampaní „Yes Equality“,⁵⁰ která avšak zahrnovala širší okruh organizací včetně odborů, politických stran, mládežnických či profesních organizací (YesEquality 2015). Hlavními odpůrci referenda se staly náboženské a pro-rodinné organizace⁵¹ spolu se zástupci katolické církve upřednostňující již platnou možnost registrovaných partnerství před legalizací manželství párů stejného pohlaví, jež by podle nich mohla nepříznivě ovlivnit práva dětí (RTE 2015). Právě ve snaze zabránit úspěšnému

⁴⁹ Originální jazykové znění: „*Marriage may be contracted in accordance with law by two persons without distinction as to their sex.*“ (RTE 2015)

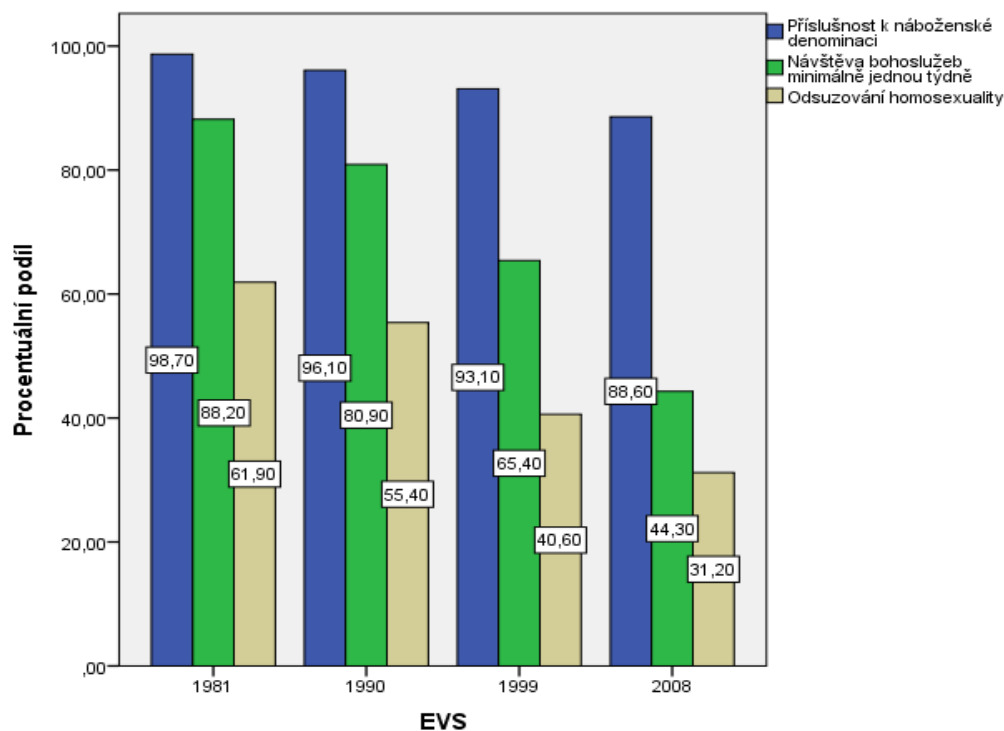
⁵⁰ Kampaně byla založena organizacemi GLEN, Marriage Equality a ICCL, které se dlouhodobě zaměřují na podporu práv sexuálních menšin v Irsku. K oficiálnímu spuštění kampaně došlo 9. března 2015. (YesEquality 2015).

⁵¹ Jednou z nejvíce viditelných byla skupina Mothers and Fathers Matter, založená již v roce 2014 v souvislosti se zákonem rozšiřujícím možnosti adopcí pro homosexuální páry (M&F 2015).

schválení referenda bylo téma ze strany odpůrců rámováno ve spojitosti s otázkami adopce nebo náhradního mateřství (O'Connor 2015). Je však třeba také zmínit, že zástupci *Irské katolické biskupské konference* se rozhodli neprotestovat nijak hlasitě a do kampaně se příliš výrazně nezapojovali s ohledem na možné nežádoucí účinky (Foster 2015), které mohou být spojovány s klesajícím vlivem katolické církve v Irsku a dozvuky sexuálních skandálů (Economist 2015; Suiter, Reidy 2015). Na druhou stranu irská anglikánská církev zaujala neutrální postoj a vyzvala věřící k účasti a rozhodnutí na základě vlastního uvážení (McGarry 2015). Otevřeně pozitivně se však k referendu postavila LGBT skupina spojená s irskou anglikánskou církví (Journal 2015).

Vzhledem k dřívějším průzkumům veřejného mínění nebyl výsledek referenda z 22. května 2015 výrazným překvapením, když s 62,1 % byla ústavní změna umožňující uzavírání manželství homosexuálním párům schválena (Economist 2015). Souhlasně hlasovalo 42 ze 43 volebních obvodů za poměrně vysoké volební účasti dosahující 60,5 % (ReferendumIreland 2015b). Irsko tak může být chápáno jako průkopník, neboť se stalo první zemí na světě, která prosadila zavedení manželství homosexuálů prostřednictvím referenda (Economist 2015, Foster 2015).

Graf č. 4: Postoje irské veřejnosti k náboženským otázkám a homosexualitě

Zdroj: Autor na základě dat EVS 1981-2008.

Vzhledem ke konečným výsledkům referenda je nezbytné zmínit, že Irsko během posledních dekád prošlo významnou změnou ve společenském vnímání homosexuality patrnou i z Grafu č. 4. Nejenže od roku 1981 do roku 2008 klesl takřka o polovinu podíl obyvatel homosexualitu odsuzujících, ale podle dat Eurobarometru mezi roky 2006 a 2015 naopak vzrostl o 39 % podíl Irů schvalujících svazky osob stejného pohlaví dosahujíc v současnosti 80 % (EB 2015: 49). Irsko se rovněž řadí mezi skupinu zemí jako Nizozemsko či Švédsko, jejichž občanům by nejméně vadilo mít ve vysoké funkci politika s homosexuální orientací (EB 2012: 1; EB 2015: 52). To se projevuje v reálném politickém životě, kdy již několik politiků z hlavních politických stran otevřeně přiznalo svou homosexuální orientaci či v podpoře LGBTI komunity na komunální, regionální i celostátní politické úrovni (ILGA 2013: 124-125).

Naopak v oblasti religiozity, přestože Irsko patří k nejreligióznějším státům Evropy, dochází k výrazným posunům opačným směrem. Ačkoli podíl obyvatel hlásících se k některému (nejen katolickému) náboženství klesl přibližně „jen“ o 10 % mezi první a poslední vlnou šetření EVS, v případě aktivního zapojení do církevního života došlo k poklesu o více než 40 %. Coakley navíc připomíná, že v souvislosti s tím a řadou skandálů z 90. let je podryvána i autorita katolických biskupů v otázkách veřejné morálky (Coakley 2010: 61). Fahey, Hayes a Sinnott s ohledem na tyto trendy mluví o možném vlivu sexuálních skandálů katolické církve, ale rovněž upozorňují na působení ekonomické modernizace či odklonu od institucionalizované *privatizované* formě víry (Fahey, Hayes, Sinnott 2006: 47, 64, 71).

4.2 Slovenské referendum o rodině 2015

Na rozdíl od České republiky je možné říci, že Slovensko má poměrně bohatou novodobou tradici celostátních referend. Od roku 1994, kdy se konalo první, bylo vyhlášeno celkem osm lidových hlasování, čímž se Slovensko s průměrně jedním referendem každého dva a půl roku přibližuje irskému případu (Spáč 2010: 191-254).⁵² Iniciovat vyhlášení dle ústavy mohou buď občané skrze petici s minimálním počtem 350 tisíc podpisů, nebo Národní rada Slovenské republiky na základě svého usnesení (Spáč 2010: 188). Je však nutné konstatovat, že již během dosavadní zkušenosti se prokázala spíše převažující negativa

⁵² Institut referenda zakotvený ve slovenském ústavním pořádku je rozdělen na dva základní druhy. *Obligatorní* spojené se vstupem a výstupem ze svazku s ostatními státy a *referendum fakultativní* v případě hlasování o podstatných otázkách veřejného zájmu. K platnosti hlasování je nutné dosáhnout nadpoloviční účasti, čímž se referendum stává závazným a je vyhlášeno formou zákona s možností jeho zvrácení po uplynutí tříleté lhůty (Spáč 2010: 188-189)

využití referend ve slovenském kontextu (Belko, Kopeček 2003: 85-86; Spáč 2010). Jednak ze všech případů dokázalo zaujmout nadpoloviční většinu voličů pouze referendum o vstupu do EU, jinak se účast pohybovala většinou pouze okolo 20 % a výsledky nebyly platné. Jednak byla referenda zneužívána často politickými stranami spíše pro účely předvolebních kampaní či snah o vyhlášení předčasných voleb, což přispělo v očích slovenské veřejnosti k diskreditaci využití tohoto nástroje, zejména také po prohlášení referenda z roku 1997 za zmařené (Belko, Kopeček 2003: 90; Spáč 2010: 254-259)⁵³.

Zkoumané *slovenské referendum o rodině* bylo výjimečné tím, že šlo o první hlasování, za jehož iniciací nestál přímo žádný z politických subjektů, ale vzešel čistě z občanského sektoru (Spáč 2010: 254). Účel referenda byl však vzhledem k zaměření jeho iniciátorů naprosto opačný nežli v Irsku. Nevládní organizace *Aliance za rodinu* usilující o podporu hodnot manželství a rodiny, již se v souvislosti s rozšiřováním práv homosexuálů v okolních evropských zemích zdály tyto hodnoty v ohrožení, dokonce mluvila v dané souvislosti o experimentech na dětech (AZR 2015). Proto sdružení začalo v roce 2014 se sběrem podpisů pod petici dožadující se vyhlášení referenda týkajícího se čtyřech otázek (AZR 2015). Ty se vztahovaly k definici manželství jako výlučného svazku mezi mužem a ženou, nemožnosti adopce dětí homosexuály, vyučování v oblasti sexuální výchovy a eutanázie ve školách, a znemožnění budoucí legalizace registrovaných partnerství a jemu podobných institutů (AZR 2015).

Ačkoli se podařilo zastáncům tradiční rodiny sesbírat přes 400 tisíc podpisů nutných k vypsání referenda, prezident Andrej Kiska se nejdříve rozhodl obrátit na Ústavní soud, aby posoudil, zda stanovené otázky nejsou v rozporu s ústavou⁵⁴ (SITA 2014). Na základě rozhodnutí, k němuž Ústavní soud dospěl⁵⁵, byla z působnosti referenda odstraněna poslední otázka týkající se možnosti registrovaných partnerství a prezident Kiska vyhlásil datum konání referenda k 7. únoru 2015 (abcNEWS 2014, SITA 2014). Mezitím nicméně došlo Národní radou ke schválení ústavní změny, která odpovídala pojetí první referendové otázky o definici manželství jako svazku pouze muže a ženy, čímž se Slovensko zařadilo mezi skupinu zemí jako Polsko, Maďarsko či Chorvatsko přistupujících k institutu

⁵³ Pro bližší seznámení s průběhem a výsledky jednotlivých referend do roku 2010 viz Spáč 2010.

⁵⁴ Ústava Slovenské republiky totiž z působnosti referenda vylučuje hlasovat o otázkách týkajících se základních práv a svobod (Belko, Kopeček 2003: 85).

⁵⁵ Navzdory převažujícímu názoru se ve sboru ústavních soudců objevila dvě disentní stanoviska soudců Mészáros a Orosza, kteří kladené otázky pojímali oproti zbytku pléna v konfliktu s širším pojetím lidských práv a svobod a tedy i v konfliktu s ústavou (srov. Mészáros 2014, Orosz 2014).

manželství konzervativně (Rozhlas 2014; Stracansky 2015). Výsledné znění otázek vypadalo následovně:⁵⁶

Otázka č. 1

„*Souhlasíte s tím, aby se manželstvím nemohlo nazývat žádné jiné spolužití osob kromě svazku mezi jedním mužem a jednou ženou?*“

Otázka č. 2

„*Souhlasíte s tím, aby párům nebo skupinám osob stejného pohlaví nebylo umožněno osvojení (adopce) dětí a jejich následná výchova?*“

Otázka č. 3

„*Souhlasíte s tím, aby školy nemohly vyžadovat účast dětí na vyučování v oblasti sexuální výchovy či eutanázie, pokud jejich rodiče nebo děti samotné nesouhlasí s obsahem vyučování?*“

Samotné referendum i jeho zaměření bylo silně podpořeno katolickou církví, neboť velká část kampaně se odehrávala například v kostelech (Guardian 2015; Markovic 2015), což podporovalo spekulace o financování *Aliance za rodinu* přímo katolickou církví (Stracansky 2015).⁵⁷ Podle odpůrců referenda reprezentujících zejména LGBTI a lidskoprávní organizace⁵⁸, přinesly navržené otázky pouze nárůst nenávisti ve společnosti, což odsoudily i mezinárodní organizace jako *Human Rights Watch* označující referendum jako diskriminační a utvářené homofobními postoji (HRW 2015, Stracansky 2015). Například veřejnoprávní i některé soukromé slovenské televizní stanice odmítly vysílat kontroverzní spot *Aliance za rodinu* odmítající adopce homosexuálními páry (Kern 2015). Místo zapojení do kampaně se skupiny hájící práva sexuálních menšin rozhodly ji společně s referendem bojkotovat a vyzývaly k hromadné neúčasti a dosažení jeho neplatnosti (ČT24 2015; Markovic 2015; Pažitková 2014).

Oficiální postoje hlavní politických stran se pohybovaly od výzvy k účasti a pozitivnímu hlasování ve všech třech otázkách v případě křesťanskodemokratické KDH až po bojkot referenda ze strany liberálně orientované SaS, která měla téma registrovaných partnerství i ve svém programu a referendum označila za zbytečné a namířené vůči

⁵⁶ Originální slovenské znění je dostupné na oficiálních webových stránkách Statistického úřadu SR věnujících se referendu <http://www.volbysr.sk/sk/info.html>.

⁵⁷ Zastánci referenda byli také ve své snaze o ochranu tradiční rodiny podpořeni papežem Františkem, čehož bylo využito i v rámci billboardové kampaně (Barochová 2015, Guardian 2015)

⁵⁸ Za jednotlivé LGBTI organizace působící na Slovensku, které proti referendu vystoupily, je možné jmenovat *Inakosť*, *Dúhový PRIDE Bratislava*, *Q-centrum* či dále slovenskou pobočku *Amnesty International* (Omediach 2015, SITA 2015).

konkrétní menšině (SME 2015a; Teraz 2015a). V případě ostatních parlamentních subjektů včetně vládního SMER-SD došlo k podpoření účasti, nicméně bez stanovení konkrétního způsobu hlasování, což odráželo určitou nejednotu mezi politiky i uvnitř samotných stran, jak se k referendu postavit jako například u OĽaNO či MOST-HÍD (SME 2015a). Premiér Robert Fico, přestože svou účast u referenda potvrdil, označil položené otázky pro Slovensko za ne životně důležité (DenníkN 2015).

V konečném výsledku po vypjaté kampani došlo k výrazné podpoře tradiční rodiny, když souhlas u všech tří položených otázek přesáhl 90% voličů. Nejsilněji se hlasující postavili za první otázku definující manželství jako svazek muže a ženy (Tabulka č. 1). Na druhou stranu téma nebylo schopné zaujmout dostatečně velkou část slovenské veřejnosti a v důsledku velmi nízké volební účasti dosahující pouze 21,41 % bylo referendum prohlášeno neplatným (SÚSR 2015, ČT24 2015). Přesto jak zastánci, tak i odpůrci považovali výsledek za svůj úspěch (BBC 2015; Teraz 2015b).⁵⁹

Tabulka č. 1 : Výsledky referenda o rodině

Otázka	ANO	NE
Manželství jako svazek muže a ženy	94,5 %	4,1 %
Neumožnění adopcí dětí homosexuálům	92,4 %	5,5 %
Sexuální výchova jen se souhlasem dětí nebo rodičů	90,3 %	7,3 %

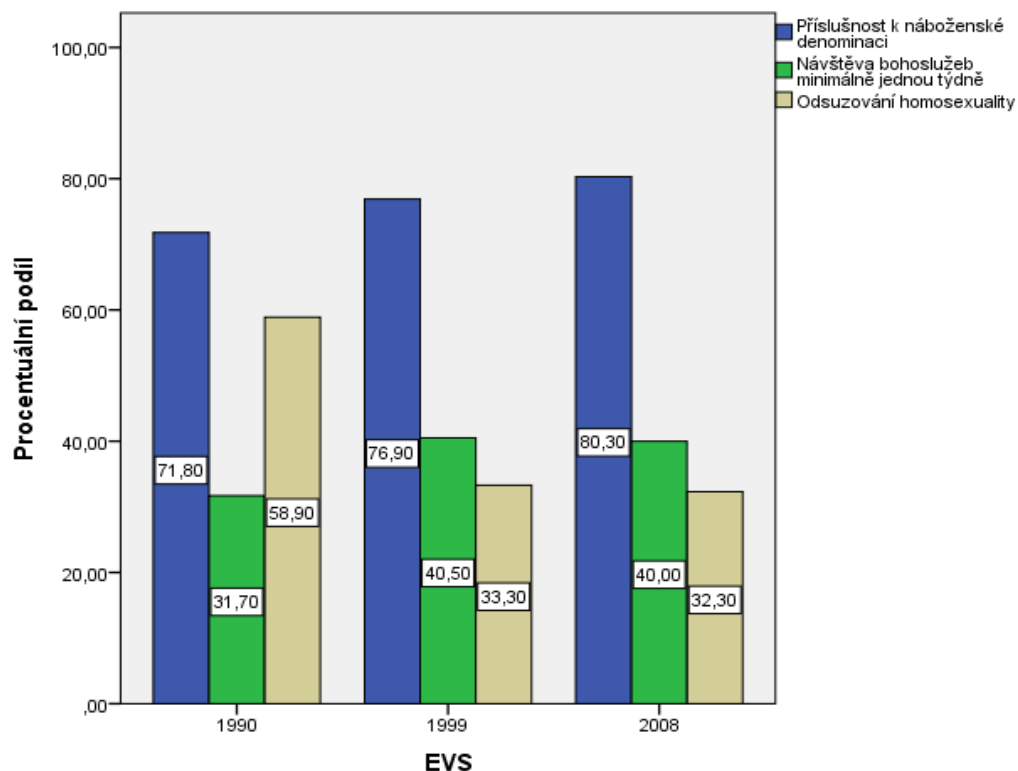
Zdroj: Autor na základě SÚSR 2015.

V kontextu slovenských reálií může nicméně vyznívat konání zkoumaného referenda poněkud nezvykle, neboť Slovensko je zemí, která v současnosti neumožňuje uzavírat párům stejného pohlaví manželství, natož aby uvažovalo o možnosti manželství či adopcí (ČT24 2015). Vládní SMER-SD například v roce 2012 odmítl s odkazem na větší nutnost řešení sociálních a ekonomických problémů podpořit návrh zákona SaS legalizující registrovaná partnerství (Mihalíková 2012). Diskuze nad touto změnou byla v parlamentu navíc ze strany některých členů OĽaNO spojena s označováním homosexuality jako mentální nemoci, jenž je „morálně špatná a perverzní“ (ILGA 2013: 199). Strana také spolu s katolickou církví vystoupila proti financování LGBTI neziskových organizací (ILGA 2014: 152-153). Další posun směrem od uznání práv homosexuálů představuje již zmíněná změna ústavy nově definující manželství, navržená KDĽ a podpořená

⁵⁹ S poněkud dvojznačným výsledkem referenda se objevily také spekulace, o využití referenda ze strany *Aliance pro rodinu* s ohledem na možný přerod občanské organizace do politické strany a její následné kandidatury v nadcházejících parlamentních volbách (ČT24 2015).

sociálnědemokratickou vládou SMER-SD, který bývá kritizován za své ústupky v oblasti vzdělávací a rodinné politiky v souvislosti s konzervativním veřejným míněním (ILGA 2014: 153; ILGA 2015: 116; ILGA 2015b: 145-146). Slovensko se řadí mezi státy Evropské unie nejméně podporující manželství homosexuálů i podle nejnovějších dat Eurobarometru (EB 2015: 49), kdy například pouze 31 % Slováků by si dokázalo představit politika s homosexuální orientací ve vysoké funkci (EB 2015: 52). Jedním z často zmiňovaných důvodů malé tolerance homosexuálů je kromě komunismu i vliv katolické církve (Stracansky 2015). Slovensko bývá totiž považováno za jednu z nejreligióznějších zemí, u níž míra religiozity navíc po roce 1989 rostla (Rosta 2009: 40), což potvrzují i data EVS zobrazující nárůst náboženské příslušnosti i návštěvnost bohoslužeb (Graf č. 5).

Graf č. 5: Postoje slovenské veřejnosti k náboženským otázkám a homosexualitě

Zdroj: Autor na základě dat EVS 1990-2008.

5. Metodologie a data

Po představení teoretických východisek je nyní třeba přiblížit rovněž metodologické přístupy, nástroje a data, na jejichž základě bude tato práce analyzovat výsledky zkoumaného irského a slovenského referenda. Zejména s ohledem na explanaci jednotlivých případů Irska a Slovenska tak bude učiněno za pomoci využití volební geografie a přístupu prostorové analýzy, která bude posléze doplněna komparací obou zemí mezi sebou na základě revidované teorie modernizace.

5.1 Volební geografie a prostorová analýza

Volební geografie jako jedna ze subdisciplín politologie patří dnes již k tradičně využívané disciplíně pro charakterizování volební podpory ve společnosti, prostoru a čase na základě volebních výsledků. Její kořeny sice sahají na počátek 20. století, v českém odborném prostředí je ovšem možné o rozvoji oboru hovořit až s počátkem 90. let. (Pink 2012: 6-7; Šaradín 2003: 45; Voda 2011: 105) Metody volební geografie zkoumající prostorové rozmístění podpory politických stran (Pink 2005: 148) nejsou pouze vhodné pro uplatňování v případě voleb, ale jak se ukazuje také i při analýze výsledků referend.⁶⁰ Politolog Michal Pink za jeden ze základních předmětů výzkumu volební geografie označuje právě *prostorovou diferenciaci volebních výsledků a faktory podmiňující tuto diferenciaci, především konfliktní linie ve společnosti* (Pink 2005: 150), což je s ohledem na výsledky slovenského a irského referenda jeden z hlavních cílů této práce.

K nalezení konkrétních vysvětlení bude použito tzv. *kompozitního přístupu* sledujícího individuální strukturální charakteristiky obyvatel, které se mezi jednotlivými regiony liší a tím přispívají k objasnění politických orientací a meziregionálních rozdílů ve volbách nebo pro tento konkrétní případ referend (Kostecký 2001: 15; Pink 2005: 152; Pink 2012: 8).⁶¹

Mezi základní nástroje volební geografie využitě i pro účely následující analýzy patří měření *teritoriální homogenity podpory, metoda území volební a supervolební podpory, korelační a standardní regresní analýza*. Někteří čeští autoři jako Kouba, Maškarinec či Spurná využívají a diskutují metody *prostorové regrese* a existence tzv. *prostorových režimů* zdůrazňující prostorový rozměr a kontext, v němž se volič rozhoduje

⁶⁰ Například v českém a slovenském prostoru byl proveden výzkum referend týkajících se vstupu do Evropské unie či jednotlivých případů dalších slovenských referend (srov. Havlík, Voda 2012; Eibl, Pink, Spáč 2012).

⁶¹ Druhým hlavním přístupem je *kontextuální přístup* zdůrazňující naopak prostorový kontext, v kterém se jednotlivci žijí a rozhoduje se, kdy podle Kosteckého postavení v sociální struktuře jen „*mírně modifikuje*“ jeho rozhodnutí (Kostecký 2001: 15). Základní jednotkou výzkumu není jedinec, ale celá populace (Pink 2005: 152). Politolog Karel Kouba první přístup označuje jako *sociologický*, a přístup kontextuální jako *politologický*, který je dle něj prozatím ve výzkumu nedocenený (Kouba 2007: 1019).

(Kouba 2007: 1017-1020, Maškarinec 2013: 436-444, Spurná 2008). Jelikož tento přístup vyžaduje znalost pokročilejších statistických metod a zároveň využití standartní regresní analýzy je v oblasti politologického výzkumu aplikováno častěji, pracuje text v rámci zmíněného kompozitního přístupu a neprostorové regresní analýzy. Pro vysledování zmíněné *teritoriální homogenity podpory* popisující rozložení příznivců a odpůrců rozšíření práv párů stejného pohlaví v prostoru, bude využito tzv. *variačního koeficientu*. Variační koeficient se vypočítá jako podíl směrodatné odchylky a průměru a jeho hodnota určuje, jak se měnila regionální variabilita. Čím více se hodnota koeficientu blíží nule, tím je daná podpora rovnoměrněji rozložená (homogenní) a naopak s jejím nárůstem se meziregionální rozdíly zvětšují. (Hendl 2004: 97; Pink 2010: 210-211)

Mimo zjištění míry variability je nicméně vhodné určit i konkrétní prostorové jednotky, v nichž se jednotlivé skupiny voličů koncentrovaly. K tomu slouží *metoda území volební*, respektive *supervolební podpory*⁶², která je schopna identifikovat ty regiony, v nichž se soustřeďovalo 50 % nebo 25 % veškeré volební podpory pro konkrétní politický subjekt či stranu referenda (Pink 2010: 211-212). Výpočet je proveden tak, že se nejprve procentuální výsledky konkrétní strany za vybrané prostorové jednotky sestupně seřadí a následně se v tomto pořadí sčítají odevzdané hlasy až k dosažení poloviny či čtvrtiny jejich celkového součtu, tedy 50% či 25% koncentrace voličské základny (Pink 2012: 11). Tímto způsobem zjištěné regiony, v nichž se koncentrovali na příslušných procentuálních úrovních příznivci a odpůrci předložených referendových otázek, budou v textu geograficky znázorněny pomocí map vytvořených prostřednictvím programu ArcMap 10.3.1.

Za účelem vysledování případných asociací mezi hlasováním v referendu a podporou jednotlivých hlavních politických stran v posledních národních volbách bude dále pracováno s *Pearsonovým korelačním koeficientem* označovaným za nejdůležitější míru síly vztahu dvou náhodných spojitých proměnných X a Y (Hendl 2004: 243). Síla a kladný či záporný charakter takové korelace jsou vyjadřovány pomocí hodnot Pearsonova korelačního koeficientu r v rozmezí hodnot od 1 do -1, kdy větší blízkost ke krajním hodnotám indikuje narůstající sílu vztahu a naopak hodnota 0 ukazuje na neexistující korelaci⁶³ (Hendl 2004: 243-247). Ačkoli může korelační analýza prokazovat silnou asociaci mezi dvěma proměnnými, neproказuje jejich vzájemnou příčinnou souvislost

⁶² S prvním konceptem přišli na počátku 90. let Petr Jehlička a Luděk Sýkora a následně jej v roce 2006 na *metodu území supervolební podpory* modifikoval Pavel Šaradín (Pink 2010: 211).

⁶³ Hendl rozděluje hodnoty korelace do tří pásem od malé (0,1 – 0,3), přes střední (0,3 – 0,7) až po silnou (0,7 – 1) (Hendl 2004: 246), nicméně text bude pracovat s detailnějšími kategoriemi prezentovanými de Vausem (Tab. č. 2) (de Vaus 2002: 272).

(Hendl 2004: 244), a proto je třeba použít pokročilých statistických metod jakou je *lineární regresní analýza*.

Tabulka č. 2: Pásma síly asociace dle velikosti Pearsonova korelačního koeficientu r

Velikost korelačního koeficientu	Síla asociace
0,01 – 0,09	triviální, žádná
0,10 – 0,29	nízká až střední
0,30 – 0,49	střední až podstatná
0,50 – 0,69	podstatná až velmi silná
0,70 – 0,89	velmi silná
0,90 – 0,99	téměř perfektní

Zdroj: de Vaus 2002: 272

S pomocí mnohonásobné lineární regresní analýzy je možno zkoumat vztahy mezi cílovou či *závisle proměnnou* Y a proměnou X označovanou jako *nezávislá* za současné kontroly třetí potenciální nezávislé proměnné Z . (Kellstedt, Whitten 2007: 215). V rámci regresní analýzy se pracuje zejména se třemi hlavními hodnotami. První z nich je *index determinace* R^2 nabývající hodnoty mezi 0 a 1 indikující rozptyl závisle proměnné Y , tedy podíl regresním modelem vysvětlené variance závislé proměnné. S tím, jak se hodnota R^2 blíží jedné, roste i explanační síla vybraných nezávisle proměnných zahrnutých do modelu (Kellstedt, Whitten 2007: 197; Rabušic 2004: 1). Druhou hodnotou je *parciální (nestandardizovaný) koeficient* B reprezentující vliv X na Y při současné kontrole proměnné Z . Konkrétní hodnota parciálního koeficientu B v jednoduchosti udává, o kolik se v průměru změní závisle proměnná Y , pokud se hodnota proměnné X zvýší o jednu jednotku (Kellstedt, Whitten 2007: 217-218; Hendl 2004: 374). Jako poslední je nezbytné zmínit *standardizovaný koeficient* $Beta$, který pomáhá určit relativní sílu vlivu jednotlivých proměnných na závisle proměnnou (Rabušic 2004: 1).⁶⁴

⁶⁴ Příčinou proč není možné mezi sebou *parciální koeficienty* B mezi sebou porovnávat a následně určit, který z nich má na závisle proměnnou menší či větší vliv, je často jejich odlišné metrické vyjádření, jež může jejich komparaci zkreslovat. Z tohoto důvodu se převádí do podoby vzájemně srovnatelných *standardizovaných koeficientů* $Beta$ (Kellstedt, Whitten 2007: 231-232).

5.2 Data

V případě Slovenska jsou data agregována na úrovni 79 slovenských okresů a pochází převážně z údajů posledního Sčítání obyvatel, domů a bytů 2011.⁶⁵ Zdrojem veškerých dat nutných pro regresní analýzu irského referenda jsou výsledky Census 2011 v rámci agregace na úrovni 43 volebních obvodů. Možnou nevýhodou regionálně agregovaných dat je tzv. *ekologická chyba*, kdy dochází k intepretaci *vztahu zjištěného v jednom souboru prostorových jednotek, který se však neuplatňuje ve všech dalších a neumožňuje odvození individuálního chování jedinců* (Spurná 2008: 768). Vztah platící na větší úrovni tak nemusí platit na nižší úrovni a dokonce může být zcela opačný (Pink 2005: 156). V důsledku neexistence potřebných dat na individuální úrovni bylo proto ve výzkumu využito regionálně agregovaných dat, která jsou mezi sebou vzájemně srovnatelná.

Zkoumanou závislou proměnnou je *(ne)podpora legalizace manželství párů stejného pohlaví* vyjádřená jako procentuální podíl voličů hlasujících ve zkoumaných referendech pro či proti. Nezávislé proměnné, na jejichž základě bude práce vysvětlovat výsledky referend, vychází z teoretických konceptů představených v úvodu práce. Slovenskou socioekonomickou konfliktní linii transformace text operacionalizuje skrze *procentuální podíl dělníků a procentuální míru nezaměstnanosti k červnu 2014*. Nacionalistická dimenze je zkoumána pomocí *procentuálního podílu Maďarů. Podíl nevěřících v %* je operacionalizací konfliktu týkajícího se náboženství. Tyto proměnné jsou dále doplněny proměnnou *volební účast* a sociodemografickými charakteristikami jako *podíl žen v %, podíl obyvatel starších 65 let v %, procentuální podíl vysokoškolsky vzdělaných* či *míra urbanizace*. Co se týče sekulárně-liberální/nábožensky-konzervativní cleavage dominující v Irsku⁶⁶, ta je operacionalizována na základě *procentuálního podílu nevěřících a procentuálního podílu farmářů a osob zaměstnaných v zemědělství*. Dalšími do regresního modelu zahrnutými proměnnými jsou *podíl žen v %, podíl obyvatel starších 65 let v %, podíl vysokoškolsky vzdělaných v %* a *procentuálně vyjádřená volební účast*. Další regresní analýzy zahrnují zkoumání vlivu sociodemografických prediktorů či volebních výsledků nejvýznamnějších politických stran v posledních parlamentních volbách a volební účasti. Výpočty Pearsonova korelačního koeficientu i jednotlivých

⁶⁵ Data týkající se míry urbanizace a podílu dělníků vychází z dat *Štatistickej ročenky regionov Slovenska 2014* (SÚSR 2014). Míra nezaměstnanosti v okresech k červnu 2014 je nejaktuálnějším údajem poskytovaným Úřadu práce, sociálních věcí a rodiny Slovenské republiky (NUP 2014).

⁶⁶ Jelikož nacionalistická dimenze byla označena v současnosti za slabou a cleavage levice-pravice vychází v irském případě spíše z morálních a etických hodnot než klasických socioekonomických charakteristik, nebude zde ani jedna dále operacionalizována.

regresních modelů jsou provedeny prostřednictvím statistického programu IBM SPSS Statistics 20.⁶⁷

5.3 Komparace irského a slovenského případu

Další část analýzy bude založena na srovnání postojů k homosexuálům v Irsku a na Slovensku vycházející z představené Inglehartovy revidované teorie modernizace. Pro zjištění míry ekonomického rozvoje (modernizace) obou států je namísto hodnoty HDP použit indikátor *HDI (Human Development Index)*⁶⁸ pro rok 2014, který by měl komplexněji postihnout životní standard a zajištění obyvatel. Jelikož sám není schopen zjistit míru nerovnosti uvnitř společností (UNDP 2015a), je doplněn také *GINI indexem* měřícím rozsah, s jakým se ve společnosti odlišuje distribuce příjmů od dokonale rovné distribuce (WB 2015). Zkoumám je rovněž *procentuální podíl urbánní populace* v obou zemích k roku 2015.⁶⁹

Data týkající se Inglehartem zmiňovaných kulturních hodnot jsou v případě Irska i Slovenska, vzhledem k vzájemné komparabilitě, čerpána ze čtyř vln mezinárodního průzkumu *European Values Study* z let 1981, 1990, 1999 a 2008. Využití EVS je výhodné také s ohledem na pokrytí širokého spektra otázek týkajících se sféry náboženství a víry, důvěry v církve, postojů k homosexualitě a osobám s homosexuální orientací, rodinných hodnot či role žen ve společnosti. Pro měření nerovnosti pohlaví byl vyvinut tzv. *GII (Gender Inequality Index)*⁷⁰, jehož hodnoty pro Irsko a Slovensko k roku 2015 jsou rovněž v analýze uplatněny, neboť se již prokázalo, že v zemích s vysokou nerovností pohlaví dochází také k nerovnoměrné distribuci lidského rozvoje (UNDP 2015b) nezbytného pro změnu kulturních hodnot ve společnosti.

⁶⁷ Z důvodu multikolinearity, která ukazuje na vysokou vzájemnou korelaci nezávisle proměnných mezi sebou a může způsobovat zkreslení hodnot ve výsledném regresním modelu, byly z analýzy vyloučeny nebo upraveny některé z proměnných. Test multikolinearity byl proveden pomocí programu IBM SPSS Statistics 20, kdy existenci multikolinearity dokládají většinou hodnoty indikátoru tolerance 0,2 a nižší a hodnoty faktoru změny variability (VIF) přesahující hodnotu 5. (Rabušic 2004: 2) V případě Irska byla nalezena vysoká korelace mezi *podílem nevěřících a podílem vysokoškolsky vzdělaných*, a proto došlo ke sloučení do jedné proměnné vyjádřené jako jejich součin. V regresním modelu Slovenska nebyla ze stejného důvodu uplatněna proměnná *míra urbanizace* dosahující vysokých hodnot *Pearsonova korelačního koeficientu* ve spojitosti s proměnnou *podíl vysokoškolsky vzdělaných*. Vysoce korelující prediktory *podíl žen a podíl nevěřících* byly spojeny do jedné proměnné jejich součinem. Případné další úpravy jsou vždy zmíněny u konkrétních regresních modelů dále v textu.

⁶⁸ HDI je geometrickým průměrem indexů ve třech dimenzích, kterými jsou délka dožití, průměrná a očekávaná délka školní docházky, a nakonec hrubý domácí produkt. Na základě hodnot indexu v rozsahu od 0 do 1 se rozdělují jednotlivé státy do čtyř kategorií lidského rozvoje. Indexy jsou každoročně aktualizovány a prezentovány ve zprávách UNDP (United Nations Development Programme). (UNDP 2015a)

⁶⁹ Data pochází z databáze *The World Factbook* vytvářené CIA pro účely vytváření politiky Spojených států amerických (WF 2015).

⁷⁰ GII je stejně jako HDI každoročně prezentován ve zprávě UNDP. Pro určení hodnoty GII jsou důležité dimenze reprodukčního zdraví, zmocnění (empowerment) a ekonomického statutu (UNDP 2015b).

Pro zjištění (ne)existence mezigenerační změny v postojích k homosexuálům a dalším proměnným bude použito *Pearsonova korelačního koeficientu*. Veškerá data jsou agregována na celonárodní úrovni obou zkoumaných zemí, jelikož pro úroveň slovenských okresů a irských volebních obvodů data umožňující zkoumat modernizační teorii neexistují.

6. Prostorová analýza referend

Navazující kapitola se za pomoci prostorové analýzy zaměřuje na separátní rozbor výsledků irského a slovenského referenda vzhledem ke strukturálním charakteristikám obyvatelstva. Dále pokrývá geografické rozložení či úroveň koncentrace příznivců/odpůrců otázek kladených v referendech. Tato část rovněž sleduje, nakolik byl konkrétní způsob hlasování asociován s posledními volebními výsledky v parlamentu zastoupených politických stran. Pro doplnění je také hledána potenciální spojitost mezi hlasováním v referendech týkajících se Evropské unie a výsledky referend zabývajících se rozšířením práv homosexuálů.

6.1 Irsko

Konečný výsledek referenda nebyl díky kontinuálně zveřejňovaným průzkumům veřejného mínění úplně překvapivý. Pro umožnění uzavírat sňatky homosexuálním párům se vyslovilo celkem 1 201 607 hlasujících představujících 62,07 % elektorátu. Nesouhlasné stanovisko projevilo 37,93 % Irů čítajících 734 300 obyvatel. (ReferendumIreland 2015b). S ohledem na vzájemný poměr šlo o zřetelné vítězství zastánců změny irské ústavy směrem k zavedení manželství párů stejného pohlaví. Toto referendum se ukázalo být dalším z řady nábožensko-morálně založených hlasování silně mobilizujících irskou společnost. Dokládá to i velmi vysoká volební účast 60,5 %. Vyšších hodnot bylo za posledních 30 let dosaženo pouze při hlasováních týkajících se potratů v roce 1992 (68,16 %) a rozvodů v roce 1986 (60,84 %). Na podobnou úroveň se účast dokázala dostat pouze v případě referend o Lisabonské smlouvě v roce 2008 a 2009 (53,13 % a 59 %) či při schvalování Britsko-irské dohody z roku 1998 (56,26 %).

Jak dokazuje hodnota variačního koeficientu 0,07, míra volební účasti byla poměrně rovnoměrně rozložena napříč všemi 43 volebními obvody. Mezi obvody s nejnižší účastí patří Donegal North-East (51,44%), Donegal South-West (51,55 %), Longford-Westmeath (54,77 %), Galway West (55,18) a Galway East (56,01 %) koncentrující se v severozápadní části Irska a dále ve střední části ostrova. Naopak nejvíce voličů dorazilo v obvodech Dublin North-Central (68,85 %), Wicklow (68,77 %), Dublin South (67,85 %), Dun Laoghaire (67,05) či Dublin North-East (66,38 %) nacházejících se v okruhu hlavního města Dublinu. Další oblastí s volebními obvody vyznačujícími se vysokou participací je jih země okolo druhého největšího irského města Cork (Mapa č. 1). Obecně lze říci, že nejčastěji šli volit lidé právě v okolí tří největších irských měst Dublin, Cork a Limerick. Na základě lineárního regresního modelu (Tab. č. 3) je nicméně také patrná pozitivní závislost mezi podílem v agrárním sektoru zaměstnaných obyvatel a volební účastí, která pomáhá vysvětlit případ obvodu Roscommon-South Leitrim. Jde o obvod s poměrně vysokou

účastí, v němž jediném ale převážil podíl odpůrců homosexuálních sňatků a zároveň se zde nachází velký podíl na zemědělskou činnost orientovaných obyvatel. Věk voličů na rozhodnutí zúčastnit se referenda vliv neměl, zato s každým nárůstem poměru žen v okrese o jedno procento, za udržení ostatních proměnných na konstantní úrovni, vzrostla volební účast takřka o 2,5 %. Naopak opačně působil indikátor vyjadřující společně součin procenta vysokoškoláků a procenta nevěřících.⁷¹ S ohledem na případnou spojitost mezi volbou konkrétní politické strany a účastí byl nalezen v druhém regresním modelu statisticky významný vztah pouze u Labour Party. Nicméně kladně k výšce participace přispíval podíl proevropsky orientovaných obyvatel (Tab. č. 4).

Tabulka č. 3: Regresní sociodemografické faktory – Volební účast

Proměnná	B	Beta	Sig.
Podíl farmářů	.348	.547	.002
Podíl vysokoškoláci a nevěřící ⁷²	-.009	-.369	.030
Podíl obyvatel nad 65 let	-.164	-.104	.394
Podíl žen	2.478	.459	.002
Konstanta	-73.092		.057
R ²		.463	

Poznámka: N=43.

Zdroj: Autor na základě vlastního výpočtu.

Tabulka č. 4: Regresní model volba – Volební účast

Proměnná	B	Beta	Sig.
Fine Gael 2011	-.005	-.010	.947
Fianna Fáil 2011	-.040	-.048	.734
Labour Party 2011	.164	.363	.026
Referendum Lisabon 2009 ANO	.316	.531	.000
Konstanta	37.065		.000
R ²		.440	

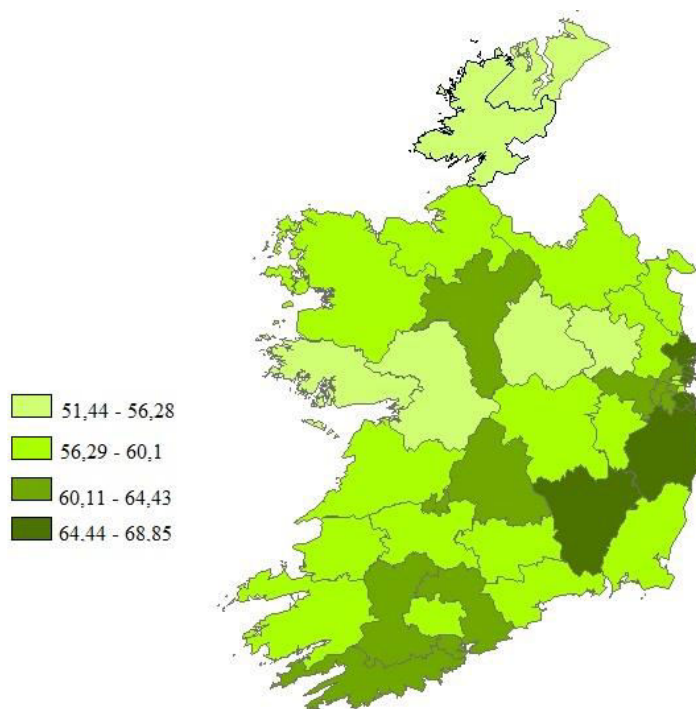
Poznámka: N=43.

Zdroj: Autor na základě vlastního výpočtu.

⁷¹ Z důvodu vysoké korelace mezi proměnnými *podíl vysokoškolsky vzdělaných* a *podíl nevěřících* (0,872**) byla vytvořena pro jejich zachycení jedna společná proměnná *podíl vysokoškolsky vzdělaných a nevěřících*.

⁷² Jde o součin proměnných *podíl vysokoškolsky vzdělaných* a *podíl nevěřících* použitý z důvodu vysoké vzájemné korelace obou proměnných.

Mapa č. 1: Rozložení volební účasti za volební obvody v %

Zdroj: autor na základě ReferendumIreland 2015b.

Co se týče výsledků referenda, souhlas vyjádřilo 42 ze 43 volebních obvodů. Byl to pouze již zmíněný obvod Roscommon-South Leitrim, v němž mírně převážilo procento odpůrců představujících 51,42 % voličů. V regionech jako Donegal South-West (50,05 %) a Cavan Monaghan (50,65 %) bylo vítězství však velmi těsné. Ačkoli variační koeficienty vypočítané ke zjištění rovnoměrnosti rozložení hlasování zastánců i odpůrců manželství párů stejného pohlaví jsou v obou případech nízké a vylučující výrazné rozdíly mezi jednotlivými regiony, je patrná mírně větší homogenita u souhlasného vyjádření (Tab. č. 5).

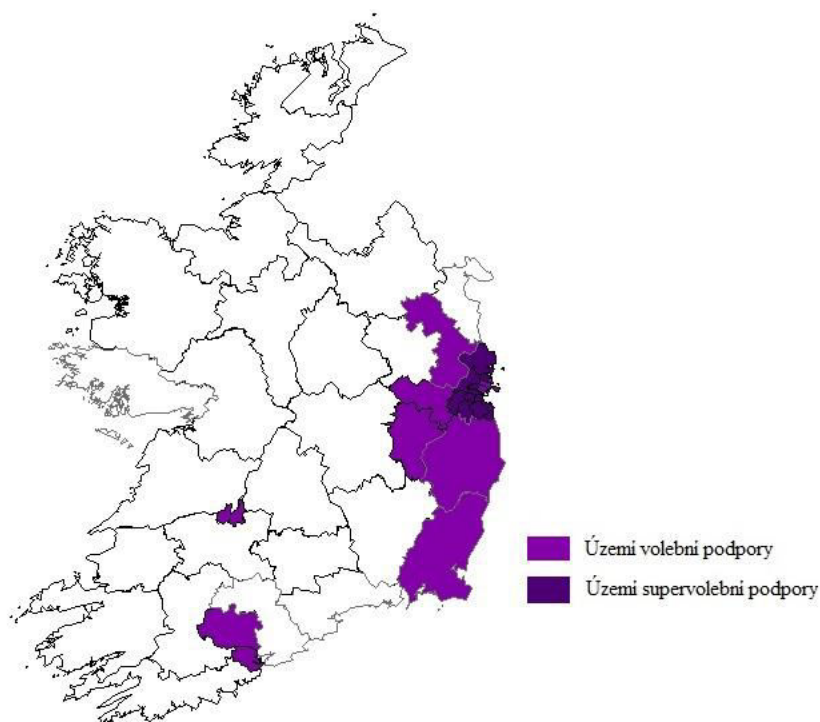
Tabulka č. 5: Variabilita výsledků referenda a volební účasti

	Referendum ANO	Referendum NE	Volební účast
variační koeficient	0,12	0,20	0,07

Zdroj: autor na základě vlastního výpočtu.

Přestože nebyla meziregionální variabilita výsledků příliš vysoká, je možné stále identifikovat regiony *území volební a supervolební podpory*, v nichž se koncentrovalo 50 % či 25 % voličů vyslovujících kladný či záporný názor k otázce referenda.

Mapa č. 2: Území volební a supervolební podpory – Referendum ANO

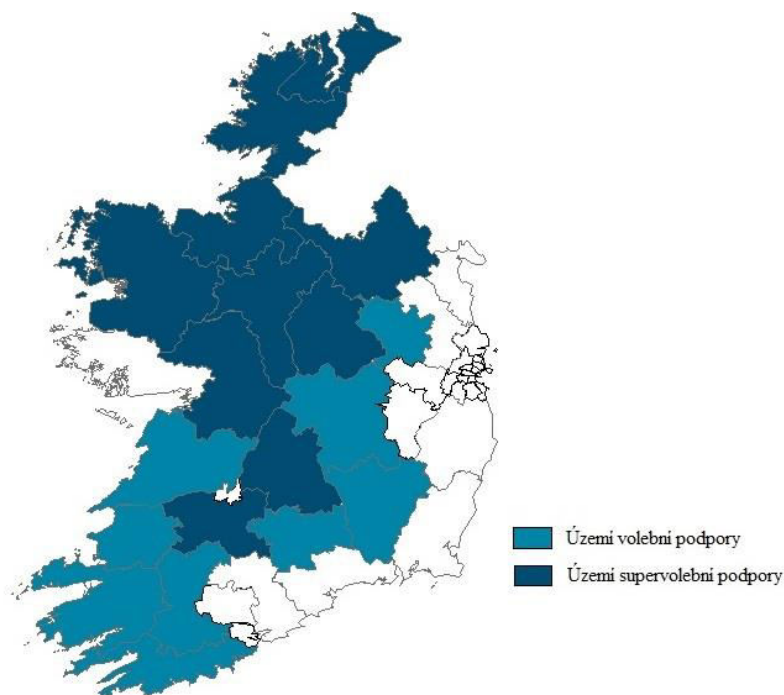
Zdroj: Autor na základě vlastního výpočtu a dat ReferendumIreland 2015b.

Do území volební podpory příznivců homosexuálních manželství patří volební obvody Wexford (63,59 %), Meath East (63,62 %), Cork North-Central (63,77 %), Limerick City (64,15 %), Cork South-Central (65,78 %), Kildare South (66,17 %), Dublin North-East (66,70 %), Wicklow (68,37 %), Dublin North-Central (68,95 %) a Kildare North (69,67 %). Území supervolební podpory se koncentrovala ve zbylých volebních obvodech Dublinu (69,90 % až 74, 91 %) s výjimkou Dun Laoghaire (71,62 %), jenž ale s danými obvody přímo sousedí. Nejvyššího souhlasného podílu bylo dosaženo v obvodu Dublin South-East, kde se příznivě k položené otázce vyjádřilo 74, 91 % obyvatel. Obdobně jako v případě volební účasti je patrná koncentrace zastánců sňatků homosexuálů ve východní části Irska a ve třech největších urbánních centrech Dublin, Cork a Limerick.

Území volební podpory (Mapa č. 3), v nichž docházelo k soustředění odpůrců referenda, zahrnuje zejména volební obvody ve střední a jihozápadní části Irska jako Meath West (39,90 %), Clare (41,73 %), Cork North-West (42,13 %), Laois-Offaly (43,19 %), Carlow-Kilkenny (43,75 %), Tipperary South (43,88 %), Cork South-West (44,03 %), Kerry North-West Limerick (44, 55 %) a Kerry South (44,69 %). Regiony s nejvyšším podílem zamítavého postoje přesahujícího 45,25 % se nachází převážně na severozápadě Irska. Patří sem Longford Westmeath, Sligo North-Leitrim, Galway East, Donegal North-

East, Mayo, Cavan-Monaghan, Donegal South-West a již zmíněný jediný obvod Roscommon-South Leitrim (51,42 %), v němž referendum schváleno nebylo.

Mapa č. 3: Mapa území volební a supervolební podpory – Referendum NE

Zdroj: Autor na základě vlastního výpočtu a dat ReferendumIreland 2015b.

Po provedení korelační analýzy se ukázalo (Tab. č. 6), že kladný výsledek referenda koreluje negativně s posledními parlamentními zisky středově-pravicových stran Fine Gael (-0,434) a Fianna Fáil (-0,442) a vztah je možné označit za středně silný. Naopak velmi silný vztah je pozorovatelný mezi podílem hlasujících ANO a podílem hlasů Labour Party získaných v parlamentních volbách v roce 2011 (0,783). Pozitivní, i když slabší je i asociace s výsledky Socialist Party (0,330).

Tabulka č. 6: Korelační analýza volebních výsledků politických stran a referenda schvalujícího Lisabonskou smlouvu s výsledky referenda rozšiřujícího práva homosexuálů

	Fine Gael 2011	Fianna Fáil 2011	Labour Party 2011
Referendum ANO	-.434**	-.442**	.783**
	Sinn Féin 2011	Socialist Party 2011	Referendum Lisabon 2009 ANO
Referendum ANO	- .226	.330**	.288

Poznámka: N=43; * =p<.05; ** =p<.01.

Zdroj: Autor na základě vlastního výpočtu.

Výše zmíněné korelace potvrzují dříve stanovené předpoklady o štěpení irských politických stran a jejich voličů na morálních a náboženských otázkách, které se projevilo

velmi silnou a pozitivní souvislostí mezi volbou pro Labour Party a rostoucím podílem hlasujících pro zavedení institutu manželství párů stejného pohlaví. Na druhou stranu toto zjištění by nemělo být natolik překvapivé, jelikož strana s ohledem na míru svého zapojení může být považována za hlavního iniciátora referenda a zastávající rozšíření práv homosexuální menšiny a obdobné postoje zastávají i její voliči.

Tabulka č. 7: Regresní model volba – Referendum ANO

	B	Beta	Sig.
Fine Gael 2011	-.137	-.160	.079
Fianna Fáil 2011	-.126	-.083	.476
Labour Party 2011	.514	.627	.000
Referendum Lisabon 2009 ANO	.418	.388	.001
Konstanta	29.631		.000
R ²		.718	

Poznámka: N=43.

Zdroj: Autor na základě vlastního výpočtu.

Byl rovněž vytvořen regresní model sledující (Tab. č. 7), nakolik volba konkrétních politických subjektů v parlamentních volbách 2011 mohla ovlivnit výsledek nedávného referenda. Jak se ukázalo pouze vztah mezi volbou Labour Party a podporou manželství homosexuálů je dostatečně statisticky významný. Je možné říci, že s každým nárůstem podpory Labour Party o jeden procentní bod se o 0,514 % zvýšil také podíl hlasujících ANO ve zkoumaném referendu⁷³. U dalších stran nebyl žádný vztah dostatečně statisticky významný. Oproti korelační analýze se avšak ukazuje pozitivní vztah mezi proevropskými postoji vyjádřenými skrze schvalování Lisabonské smlouvy v roce 2009 a souhlasem s legalizací svazků párů stejného pohlaví. Regresní analýza tak odhalila, že voliči Labour Party a proevropsky orientovaní Irové hlasovali ve zkoumaném lidovém hlasování kladně.⁷⁴

Jedním z hlavních cílů této práce bylo zjistit, jak socioekonomické a demografické prediktory ovlivňovaly podporu rozšíření práv homosexuálů (Tab. č. 8). Na základě další regresní analýzy byl vysledován pozitivní vliv na výsledek referenda s ohledem na procentuální zastoupení žen v populaci, kdy každé zvýšení podílu žen o jedno procento, za současného udržení ostatních proměnných na stejné hodnotě, by znamenalo nárůst hlasujících pro homosexuální sňatky o 5,15 %. V případě proměnné podílu vysokoškoláků

⁷³ Ostatní proměnné by současně musely být konstantní.

⁷⁴ Představený regresní model se ukazuje jako poměrně úspěšný, neboť dokázal vysvětlit na základě daných nezávislých proměnných až 73 % ze závisle proměnné.

a nevěřících se rovněž projevily liberální vztah k párům stejného pohlaví. Naopak negativně hlasovali občané starší 65 let a také v zemědělském sektoru zaměstnaní Irové, kteří s větší pravděpodobností zastávají morálně a nábožensky konzervativní postoje. S přihlédnutím k těmto poznatkům jde o další potvrzení existence štěpení irské společnosti na otázkách sekulárně-liberálního a konzervativně-náboženského charakteru. S ohledem na vysoký index determinace (0,887) a úroveň statistické významnosti všech predikujících proměnných může být daný regresní model považován za úspěšný.

Tabulka č. 8: Regresní model sociodemografické faktory – Referendum ANO

	B	Beta	Sig.
Podíl farmářů	-.304	-.263	.005
Podíl vysokoškoláci a nevěřící ⁷⁵	.020	.445	.000
Podíl obyvatel nad 65 let	-1.317	-.459	.000
Podíl žen	5.154	.527	.000
Volební účast	.515	.284	.001
Konstanta	-206.583		.000
R ²		.887	

Poznámka: N=43.

Zdroj: Autor na základě vlastního výpočtu.

Ukazuje se také, že rostoucí volební účast působila kladně na procento voličů souhlasících s předloženou otázkou v referendu. Tento vliv je patrný i ve výše představených mapách zobrazujících území (super)volební podpory zastánců homosexuálních manželství a rozložení volební účasti. Ve volebních obvodech s vysokou účastí se totiž poměrně často soustředili i voliči hlasující v referendu ANO (srov. Mapa č. 1 a 2). Zastánci referenda z oblasti občanského LGBTI sektoru a zainteresovaných politických stran na rozdíl od odpůrců dokázali lépe mobilizovat a přesvědčit voliče. Jak již bylo zmíněno, katolická církev vzhledem ke svému klesajícímu vlivu nevystupovala příliš důrazně. Navíc příznivě mohla také působit neutrální pozice irské anglikánské církve a otevřená podpora její LGBT odnože. Přesto, jak prokázala analýza samotné volební účasti v úvodní části této podkapitoly, referendum dokázalo mobilizovat i odpůrce z řad v zemědělském sektoru pracujících obyvatel, kteří vykazovali pozitivní vztah k výšce volební účasti.

⁷⁵ Jde o součin proměnných *podíl vysokoškolsky vzdělaných* a *podíl nevěřících* použitý z důvodu vysoké vzájemné korelace obou proměnných.

Na základě provedených analýz bylo zjištěno, že v jednotlivých volebních obvodech nebyl poměr hlasů zastánců a odpůrců sňatků párů stejného pohlaví nijak výrazně odlišný. Přesto je možné konstatovat, že nejvyšších zisků s ohledem na schválení referenda bylo dosahováno zejména v oblastech východního pobřeží Irska okolo Dublinu a posléze dalších velkých měst Cork a Limerick. Naopak nejméně příznivců se našlo na severozápadě ostrova, kam je možné lokalizovat i jediný volební obvod, který v referendu manželství osob stejného pohlaví odmítl, a také i několik dalších obvodů s velmi těsnými výsledky. Není náhodou, že jde o oblasti charakteristické vyšším podílem v zemědělství zaměstnaného obyvatelstva, což jak prokázal regresní model, působí směrem k toleranci homosexuálů negativně. Celkově závěry založené na datech z tohoto modelu potvrzují v případě Irska teoretické předpoklady o pozitivní souvislosti mezi podporou sexuálních menšin a rolí pohlaví, věku, náboženského vyznání a případně vzdělání. Co se týče politických stran a jejich podpory v referendu, ukazuje se, že navzdory všemi irskými parlamentními subjekty deklarovanému kladnému přístupu k referendu existuje souvislost pouze mezi volbou Labour Party a legalizací stejnopohlavních sňatků. V případě Fine Gael a Fianna Fáil se nejednotnost projevila již před samotným hlasováním, a proto není překvapivé, že voliči těchto středově-pravicových konzervativněji orientovaných stran vykazovali v rámci korelační analýzy statisticky negativní vztah vzhledem k výsledkům referenda, jenž však nebyl potvrzen v následném regresním rozboru. Přesto je na příkladu irského referenda o právu minoritně sexuálně orientovaných osob patrné odlišné chápání termínu pravice-levice související zejména s morálně-etickými a náboženskými hodnotami konkrétních částí irské společnosti

6.2 Slovensko

Ani výsledky slovenského *referenda o rodině* nebyly příliš překvapivé. Již z průzkumů veřejného mínění bylo jasné, že přes 80 % společnosti vnímá manželství výhradně jako jedinečný svazek muže a ženy a otevření tohoto institutu sexuálním menšinám nepřipadalo v úvahu⁷⁶. Určitá nejistota zůstávala pouze u deklarované volební účasti, která oscilovala mezi 35–45 % a nedosahovala nutné 50% hranice pro platnost hlasování (FOCUS 2014; SME 2015b). Nakonec s otázkou, zda jako *manželství nemůže být označována jiná forma soužití než muže a ženy*, souhlasilo 94,5 % občanů čítajících 892 719 hlasů. Danou

⁷⁶ Agentura FOCUS provedla dvě šetření zabývající se otázkami referenda o rodině i předpokládanou volební účastí. V průzkumu ze září 2014 se za definici manželství jako svazku muže a ženy postavilo 89,3 % dotazovaných při deklarované účasti 45,5 % (FOCUS 2014). Druhý průzkum byl vytvořen na konci ledna 2015 pro deník SME. V tomto šetření byla již předpokládána ochota dostavit se k hlasování nižší, činila asi 35 % respondentů. Otázku tradičního manželství tentokrát podpořilo 85 % voličů. (Jancová 2015; SME 2015b)

formulaci odmítlo 39 088 občanů představujících 4,1 % hlasujících. (SÚSR 2015) Je avšak nutné zdůraznit, že k vysokému souhlasu se zkoumanou referendovou otázkou přispěla také její negativní formulace související s názory *Aliance za rodinu*. Iniciátorům šlo o vymezení se vůči rozšiřování práv homosexuálů, což je poněkud paradoxní s ohledem na fakt, že žádný podobný návrh zákona nebyl v té době a ani v současnosti není v parlamentu předložen a projednáván. Přes jasnou převahu zastánců tradičního chápání manželství se referendum kvůli velmi nízké účasti dosahující pouze 21,41 % zařadilo mezi další neplatná lidová hlasování, z jejichž tradice vystupuje jen referendum o vstupu do EU z roku 2003. Téma referenda dokázalo i vzhledem ke zcela jasným výsledkům mobilizovat pouze jeho zastánce. Lidé, kteří s položenými otázkami nesouhlasili, zůstali s největší pravděpodobností doma, čímž poměrně úspěšně podpořili strategii odpůrců referenda spočívající v bojkotu hlasování. Dalším vysvětlením je i možnost, že pro většinu Slováků téma nebylo dostatečně důležité, jelikož v době konání referenda bylo manželství jako svazek muže a ženy již ústavně zakotvené a hlasovat o otázce postrádalo objektivní smysl. Zároveň nejde ani o otázku ekonomického charakteru, která by mohla působit na voliče více mobilizačně. Lineární regresní analýza prokazuje, že na hlasování neparticipovali zejména Maďaři či lidé nad 65 let. Taktéž ženy a nevěřící projeví o účast menší zájem (Tab. č. 9).⁷⁷

Co se týče parlamentních stran (Tab. č. 10), k referendu přišli zejména voliči KDH a SMER-SD. Ukazuje se, že takřka o dvě procenta by při zachování dalších proměnných na konstantní úrovni vzrostla volební účast s tím, když se o jeden procentní bod zvýšil volební zisk KDH z parlamentních voleb 2012. U ostatních stran a pozitivního přístupu k EU se spojitost nepodařilo na staticky významné hladině prokázat.⁷⁸

⁷⁷ I v případě tohoto lineárního regresního modelu bylo v důsledku vysoké korelace (0,732**) prediktorů *podíl žen a podíl nevěřících* vedoucí ke zkreslování výsledných hodnot v důsledku multikolinearity, k sloučení do jediné proměnné *podíl žen a nevěřících*.

⁷⁸ Z důvodu takřka dokonalé korelace volebních zisků SaS a SDKÚ-DS (0,944**) v parlamentních volbách 2012 byla pro regresní model vytvořena společná proměnná *SaS a SDKÚ-DS 2012*. Rovněž byla z analýzy vypuštěna proměnná *podíl hlasů MOST-HÍD*, které silně negativně korelují s výsledky SMER-SD (-0,787**).

Tabulka č. 9: Regresní model sociodemografické faktory – Volební účast

	B	Beta	Sig.
Podíl obyvatel s VŠ vzděláním	.254	.154	.122
Podíl Maďarů	-.245	-.403	.000
Podíl obyvatel nad 65 let	-.639	-.158	.034
Míra nezaměstnanosti	-.167	-.104	.201
Podíl dělníků	-.042	-.067	.359
Podíl žen a nevěřících ⁷⁹	-.015	-.703	.000
Konstanta	42.578		.000
R ²		.702	

Poznámka: N=79.

Zdroj: Autor na základě vlastního výpočtu.

Tabulka č. 10: Regresní model volba – Volební účast

	B	Beta	Sig.
KDH 2012	1.823	.806	.000
SMER 2012	.175	.241	.013
OLaNO 2012	-.354	-.128	.068
SaS a SDKU-DS 2012 ⁸⁰	-.019	-.113	.118
Referendum 2003 EU	-.191	-.054	.615
Konstanta	18.939		.606
R ²		.776	

Poznámka: N=79.

Zdroj: Autor na základě vlastního výpočtu.

Koeficient variace volební účasti dosahoval hodnoty 0,40 naznačující určité meziregionální rozdíly zejména na severojižní ose, jež jsou patrné z Mapy č. 4. Naprostá většina okresů s minimální účastí se nachází při jižních hranicích Slovenska. Účast pod 10 % byla zaznamenána v okresech Dunajská Streda (7,64 %), Komárno (7,78 %), Rožňava (8,29 %), Revúca (8,45 %), Rimavská Sobota (8,71 %) a Myjava (9,6 %). Některé z nich jsou zároveň charakteristické velmi vysokým podílem Maďarů. Naopak nejvíce voličů dorazilo k urnám na severu a výhodě země. Byl to nicméně pouze okres Námestovo (53,34

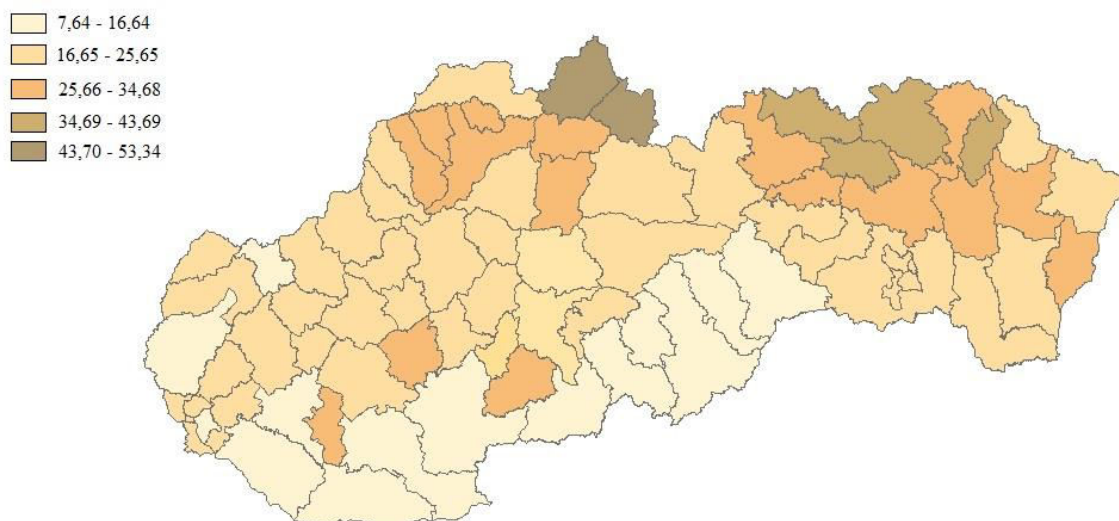
⁷⁹ Jde o součin proměnných *podíl žen* a *podíl nevěřících* použitý z důvodu vysoké vzájemné korelace obou proměnných.

⁸⁰ Jde o součin proměnných *podíl hlasů SaS 2012* a *podíl hlasů SDKÚ-DS 2012 nevěřících* použitý z důvodu vysoké vzájemné korelace obou proměnných.

%) a Tvrdošín (49,32 %), v nichž se hodnota volební účasti dokázala dostat či alespoň přiblížit nadpoloviční hranici účasti. Další okresy s vyšší účastí jako Sabinov (39,93 %), Stará Lubovňa (38,08 %), Stropkov (37,90 %) či Bardejov (37,79 %) se soustředí v severovýchodní části Slovenska.

Ve všech 79 okresech se jasná většina hlasujících vyjádřila pro podporu chápání manželství jako svazku pouze mezi mužem a ženou a v žádném z okresů nebylo možné sledovat ani náznak vyrovnaného poměru mezi zastánci a odpůrci. To naznačuje, že k referendu přišla zejména konzervativně založená část obyvatel. Jak ukazuje hodnota variačního koeficientu (0,02) podpora v případě souhlasného vyjádření, byla takřka dokonale homogenní napříč všemi okresy. Výraznější meziregionální rozdíly se naopak vyskytovaly u hlasování proti dané referendové otázce.

Mapa č. 4: Rozložení volební účasti za okresy v %

Zdroj: Autor na základě SÚSR 2015.

Tabulka č. 11: Variabilita výsledků referenda a volební účasti

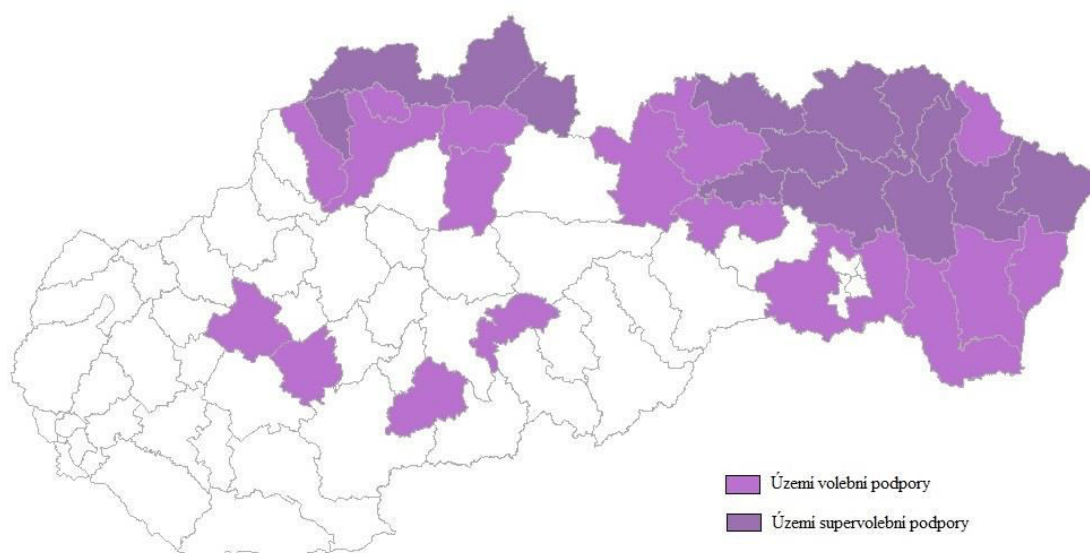
	Referendum ANO	Referendum NE	Volební účast
variační koeficient	0,02	0,46	0,40

Zdroj: autor na základě vlastního výpočtu

Jak je zřejmé z Mapy č. 5, koncentrace konzervativně založených voličů vyznávajících tradiční rodinné hodnoty zabírá prakticky celou východní a severní část Slovenska, čímž se vzájemně překrývá s územím, kde bylo v referendu dosahováno nejvyšší volební účasti. Do oblastí území volební podpory patří například okresy Poprad (96,28 %), Žilina (96,37 %), Považská Bystrica (96,50 %), Spišská Nová Ves (96,70 %) či

Sobrance (97,51 %) lokalizované na severovýchodě. Výjimku tvoří pouze Topoľčany (96,37 %), Detva (96,61 %), Krupina (96,81 %) a Zlaté Moravce (97,02 %) nacházející se více ve střední části země. Nejvíce zastánců referenda se soustředilo v okresech jako Prešov (97,52 %), Čadca (97,68 %), Bardejov (97,98 %), Sabinov (98,12 %), Stará Ľubovňa (98,31 %) nebo Námestovo (98,61 %), které jsou v mapě zaznačeny jako území supervolební podpory, v nichž se podíl souhlasných odpovědí přiblížil takřka 100 %. Je příznačné, že zmíněné okresy se překrývají s územím stabilní volební podpory KDĽ a SMER-SD ve volbách do Národní rady SR, které dříve identifikovali volební geografové Tibor Madleňák a Michal Pink (Madleňák, Pink 2012: 47-88). Jde také o oblasti s nejvyšším podílem věřícího obyvatelstva.

Mapa č. 5: Území volební a supervolební podpory – Referendum ANO

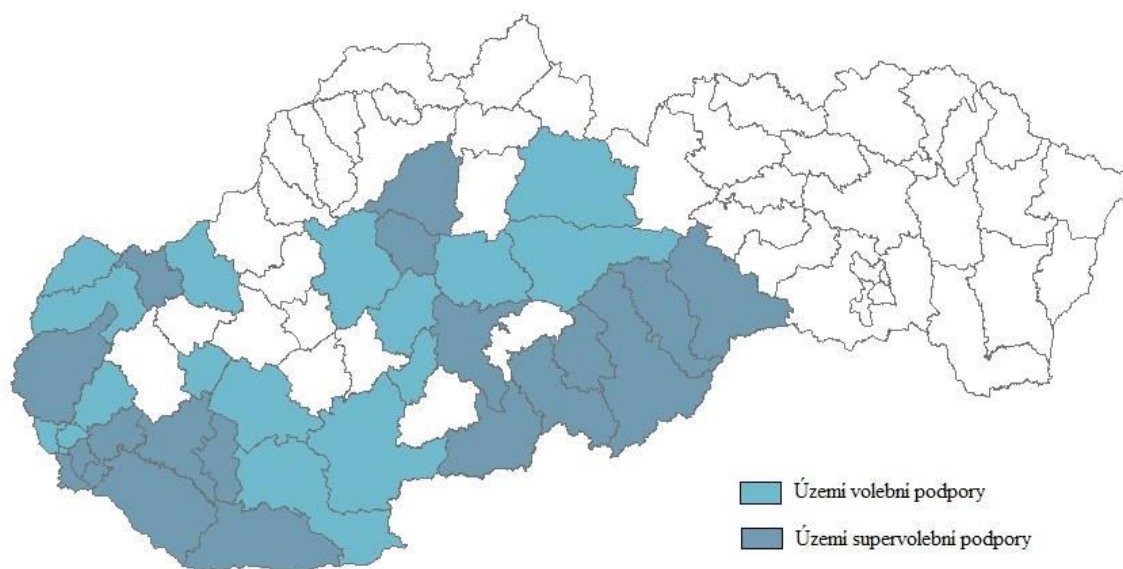

Zdroj: Autor na základě vlastního výpočtu a dat SÚSR 2015.

Území volební podpory odpůrců referenda a tím pádem i vůči homosexuálům liberálněji orientovaných voličů se rozkládá na stredožápadě Slovenska včetně tří bratislavských okresů (Mapa č. 6). Do této oblasti patří Nitra (4,68 %), Banská Štiavnica (4,72 %), Nové Mesto nad Váhom (5,04 %), Liptovský Mikuláš (5,65 %), Banská Bystrica (5,70 %) či Skalica (6,06 %). Okresy zahrnující území supervolební podpory se táhnou v páse od Rožňavy (8,60 %) přes okresy jako Velký Krtíš (6,29 %), Lučenec (7,06 %) dále na západ ke Komárnu (10,15 %) a Dunajské Strede (11,73 %), kde bylo dosaženo nejvyššího podílu občanů nesouhlasících s referendem. Do území supervolební podpory

spadají i zbývající bratislavské okresy (6,52 – 6,81 %). Kromě Komárna a Dunajské Stredy byla jediným dalším okresem přesahujícím 10% část hlasujících proti v referendu kladené otázce Revúca (10,07 %). Při opětovném porovnání se zjištěními Madleňáka a Pinka jsou to území s největší voličskou podporou stran SaS, SDKÚ-DS a MOST-HÍD (Madleňák, Pink 2012: 47-88).

Mapa č. 6: Území volební a supervolební podpory – Referendum NE

Zdroj: Autor na základě vlastního výpočtu a dat SÚSR 2015.

Při zkoumání spojitosti mezi volbou konkrétní politické strany a hlasováním v referendu o rodině byl za pomoci korelační analýzy (Tab. č. 12) potvrzen velmi silný pozitivní vztah mezi KDĽ (0,730) a podporou tradičního pojetí manželství. Na první pohled překvapivě vzhledem ke svému sociálnědemokratickému zaměření dosahuje silného vztahu k referendu i SMER-SD (0,617). Pokud je však posouzena reálná politika strany k sexuálním menšinám spojená například se zamítnutím návrhu SaS na legalizaci registrovaných partnerství či spolupráci s KDĽ při prosazení ústavního zakotvení manželství jako svazku muže a ženy, ukazuje se, nakolik jsou voliči i samotná strana SMER-SD konzervativně orientovaní. Naopak silný negativní vztah je pozorovatelný vzhledem k výsledkům strany maďarské menšiny MOST-HÍD (-0,681), a to navzdory částečnému odvozování jejího programu z křesťanských hodnot. Na druhou stranu je třeba zdůraznit, že MOST-HÍD se politicky na náboženských postojích neprofiluje a zmíněný vztah může být odrazem minimální participace maďarských regionů. Pouze nízké až střední negativní asociace dosahuje ve spojitosti s referendem o rodině liberálně orientovaná SaS (-0,228), jenž je prakticky jediným subjektem na parlamentní úrovni se zasazujícím o zajištění a rozšíření práv sexuálních menšin. Očividně se však potvrzuje předpokládaná

profilace SaS a KDH na dimenzi náboženství a morálních otázek. V případě SDKÚ-DS a OĽaNO nedosahuje Pearsonův korelační koeficient hladiny statické významnosti. V souvislosti s postoji k evropské integraci se ukazuje, že u proevropsky orientovaných voličů je možné vztah k referendu označit za středně negativní (-0,360) a podporující záporný postoj ke konzervativně definovanému institutu manželství.

Tabulka č. 12: Korelační analýza volebních výsledků politických stran a referenda o vstupu Slovenské republiky do EU s výsledky referenda rozšiřujícího práva homosexuálů

	SMER 2012	KDH 2012	OĽaNO 2012	
Referendum ANO	.617**	.730**	.130	
	SaS 2012	MOST-HÍD 2012	SDKÚ-DS 2012	Referendum EU 2003 ANO
Referendum ANO	-.228*	-.681**	-.173	-,360**

Poznámka: N=79; * =p<.05; ** =p<.01.

Zdroj: Autor na základě vlastního výpočtu.

Z výsledků lineární regrese je patrné (Tab. č. 13), že s každým nárůstem podílu hlasů pro KDH v parlamentních volbách 2012 o jedno procento, při udržení ostatních proměnných konstantních, dochází ke zvýšení souhlasu s otázkou v referendu o 0,379 %. Potvrdilo se také konzervativní zaměření příznivců SMER-SD.

Tabulka č. 13: Regresní model volba – Referendum ANO

	B	Beta	Sig
KDH 2012	.379	.706	.000
OĽaNO 2012	-.089	-.135	.035
SaS a SDKÚ-DS 2012 ⁸¹	.001	.031	.627
SMER-SD 2012	.085	.496	.000
Konstanta	88.552		.000
R ²		.798	

Poznámka: N=79.

Zdroj: Autor na základě vlastního výpočtu.

Oproti výsledkům korelační analýzy se objevuje statisticky významný a negativní vztah OĽaNO naznačující, že voliči tohoto subjektu, navzdory homonegativní rétorice některých předních členů strany, s tradiční definicí manželství ne zcela souhlasí.⁸²

⁸¹ Jde o součin proměnných *podíl hlasů SaS 2012 a podíl hlasů SDKÚ-DS 2012* použitý z důvodu vysoké vzájemné korelace obou proměnných.

Co se týká sociodemografických charakteristik (Tab. č. 14), výsledky regresního modelu prokazují zásadní vliv náboženského vyznání a pohlaví voličů na rozhodnutí podpořit konzervativně pojatou definici manželství. S nárůstem podílů obyvatel nepatřících k žádné z náboženských konfesí a žen v okrese se totiž snižoval i souhlas s položenou otázkou. S tím souvisí i takřka stoprocentní schválení referenda v okresech s vysokým podílem věřících a voličů KDĽ. Negativně se projevoval i poměr obyvatel s maďarskou národností vysvětlitelný spíše nezájmem Maďarů o otázky přímo nesouvisející s jejich etnickým postavením, což se prokázalo minimální volební účastí právě v jihoslovenských okresech s početnou maďarskou komunitou. Ten, kdo se referenda rozhodl zúčastnit, totiž s velkou pravděpodobností také hlasoval ANO, což dokládá hodnota standardizovaného koeficientu Beta pro proměnnou volební účast. Vysvětlení je možno hledat v tom, že v některých ohledech až kontroverzní kampaň *Aliance za rodinu* odradila odpůrce referenda od jakékoli participace. Posilující vliv měla i výzva k bojkotu hlasování ze strany LBGTI a lidskoprávních skupin.

Tabulka č. 14: Regresní model sociodemografické charakteristiky – Referendum ANO

	B	Beta	Sig.
Podíl žen a nevěřících ⁸³	-.003	-.538	.000
Podíl obyvatel nad 65 let	.033	.035	.473
Podíl obyvatel s VŠ vzděláním	.045	.115	.075
Podíl Maďarů	-.062	-.430	.000
Míra nezaměstnanosti	-.015	-.039	.456
Podíl dělníků	-.016	-.106	.027
Volební účast	.074	.312	.000
Konstanta	95.571		.000
R ²		.881	

Poznámka: N=79.

Zdroj: Autor na základě vlastního výpočtu.

Při pohledu na další sociodemografické prediktory jako podíl obyvatel nad 65 let, podíl vysokoškoláků a míra nezaměstnanosti nejsou hodnoty daných koeficientů dostatečně

⁸² Z důvodu zmíněné multikolinearity byla z regresního modelu vypuštěna proměnná MOST-HÍD, jejíž výsledky silně negativně korelují se SMER-SD. Vysoká záporná asociace u strany SMER-SD existuje také k referendu o vstupu Slovenska do EU z roku 2003 (-0,793^{**}), a proto ani tato proměnná není do regresního modelu zahrnuta.

⁸³ Jde o součin proměnných *podíl žen a podíl nevěřících* použitý z důvodu vysoké vzájemné korelace obou proměnných.

statisticky významné, aby dokázaly hlasování v referendu vysvětlit. Ovšem u podílu dělníků je viditelný slabý, ale negativní vztah k referendu, jež může být ovlivněn jejich nižší religiozitou.

Problematickým aspektem vztahujícím se k hledání kauzálních vztahů a vynášení konkrétních závěrů v případě referenda o rodině je jeho velmi nízká volební účast a zároveň vysoké procento souhlasných odpovědí, kdy devět z deseti voličů podpořilo konzervativní pojetí manželských svazků. Bohužel není možno identifikovat názory zbylých takřka 80 % obyvatel ani říci, zda důvodem jejich neúčasti byla podpora homosexuálů nebo nezájem o dané téma. Přesto na základě výsledků hlasování lze popsat konkrétní geografické oblasti, v nichž se zastánci a odpůrci koncentrovali i určit, na jakou stranu se přikláněli voliči hlavních parlamentních subjektů. V této souvislosti je patrná severojižní osa rozdělující Slovensko na konzervativní severovýchod s velmi vysokým podílem věřících a spíše liberálnější a k homosexuálům otevřenější jih a západ země. Téměř totožné rozdělení kopíruje i volební účast dosahující nejnižších hodnot v maďarských okresech na jihu Slovenska. Celková velmi nízká míra participace rovněž dokazuje, že institut referenda nemá až na výjimečné případy u Slováků velkou vážnost. Teoretická východiska o negativním vlivu religiozity na postoje k homosexuálům se podařilo úspěšně verifikovat stejně jako liberálnější postoje žen. Nicméně u dalších sociodemografických proměnných jako vzdělání a věk regresní model nedokázal potvrdit existenci souvislosti na statisticky významné úrovni. Vzhledem k dvojznačnému výsledku referenda i vznesení následného požadavku SaS na otevření tématu odluky církve od státu (SME 2015c) se dá očekávat do budoucna posílení sporu v rámci náboženské dimenze.

7. Irské a slovenské referendum: srovnání

Poslední kapitola textu se zaměřuje na vysvětlení rozdílných postojů k sexuálním menšinám mezi Irskem a Slovenskem reprezentovaných diskutovanými případy referend týkajících se institutu manželství a jeho rozšíření směrem k pářům stejného pohlaví. Využito je zejména poznatků vyplývajících z teorie modernizace revidované Ronaldem Inglehartem, podle níž různé stupně ekonomického rozvoje souvisejí i se změnou kulturních hodnot, mezi něž je možné zařadit i postoje k homosexuálům a jejich právům. Nutno je avšak vždy zohlednit specifické národní náboženské tradice a historický kontext země.

7.1 Ekonomická modernizace Irska a Slovenska

Jak bylo zmíněno v teoretické části práce, za první důležitou podmínku prosazení a rozšíření určitých hodnotových postojů, mezi něž patří i akceptace osob s homosexuální orientací a jejich práv, včetně legalizace uzavírání manželství, je pokládán ekonomický rozvoj konkrétní společnosti. Přestože Irsko a Slovensko ještě na počátku 20. století sdílely podobný osud agrárních periferií větších státních celků, jejich trajektorie se během následujícího století v důsledku historického vývoje odlišily. Ačkoli s modernizací druhé poloviny století postupně oba státy upouštěly od svého výhradního zemědělského charakteru, dodnes jsou patrné odlišnosti způsobené rozdílným postupem industrializace. V případě Slovenska byly rozdíly umocněné přechodem od plánované k tržní ekonomice a následnými hospodářskými problémy. V případě Irska naopak masivním hospodářským růstem po vstupu do Evropských společenství. Tato variace mezi oběma zeměmi je stále viditelná navzdory přistoupení Slovenska do EU v roce 2004 na odlišných hodnotách *indexu lidského rozvoje HDI*. Index zohledňuje nejen růst HDP, ale rovněž délku dožití a úroveň vzdělanosti, čímž dokáže lépe obsáhnout dopady ekonomického rozvoje na společnost. Podle posledních dostupných dat vztahujících se k roku 2014 se Irsko nacházelo v rámci zemí s velmi vysokým HDI na 11. místě s hodnotou dosahující 0,899. Zato Slovensko, ač se rovněž řadí do této kategorie, se nachází až na konci druhé poloviny jako 37. v pořadí a hodnotou HDI 0,83.

Tabulka č. 15: Ekonomická modernizace

	Irsko 2014	Slovensko 2014
Index lidského rozvoje HDI (pořadí)	0,899 (11.)	0,83 (37.)
Míra urbanizace (změna 2010 – 2015)	63,2 % (+1,58 %)	53,6 % (-0,31 %)
Gini index (změna 2005 – 2012)	32,5 (-1,3 %)	26,1 (-3,7 %)

Zdroj: Autor na základě UNDP 2015a, WB 2015, WF 2015.

Odlišnosti se dále odráží v míře urbanizace, jež v irském případě dosahovala 63,2 % k roku 2015, a zároveň od roku 2010 vykazovala více než jeden a půl procentní nárůst. U Slovenska je zřejmá nižší míra urbanizace, kdy jen mírně nadpoloviční většina obyvatel žije ve městech (53,6 %). Navíc za posledních pět došlo k jejímu poklesu (-0,31%). Jelikož ekonomický rozvoj je nedostatečnou podmínkou materiálního zajištění, pokud zároveň existuje vzrůstající nerovnost uvnitř společnosti podkopávající sociální důvěru, je třeba u zkoumaných zemí vysledovat toto rozložení ekonomické nerovnosti. *Gini index* Irska sice vykazuje oproti Slovensku vyšší hodnoty, nicméně u obou zemí je mezi lety 2005 a 2012 patrný pokles sledované míry nerovnosti. Navíc poměrně nižší index v případě Slovenska je vysvětlitelný s ohledem na dědictví komunistické rovnostářské politiky.

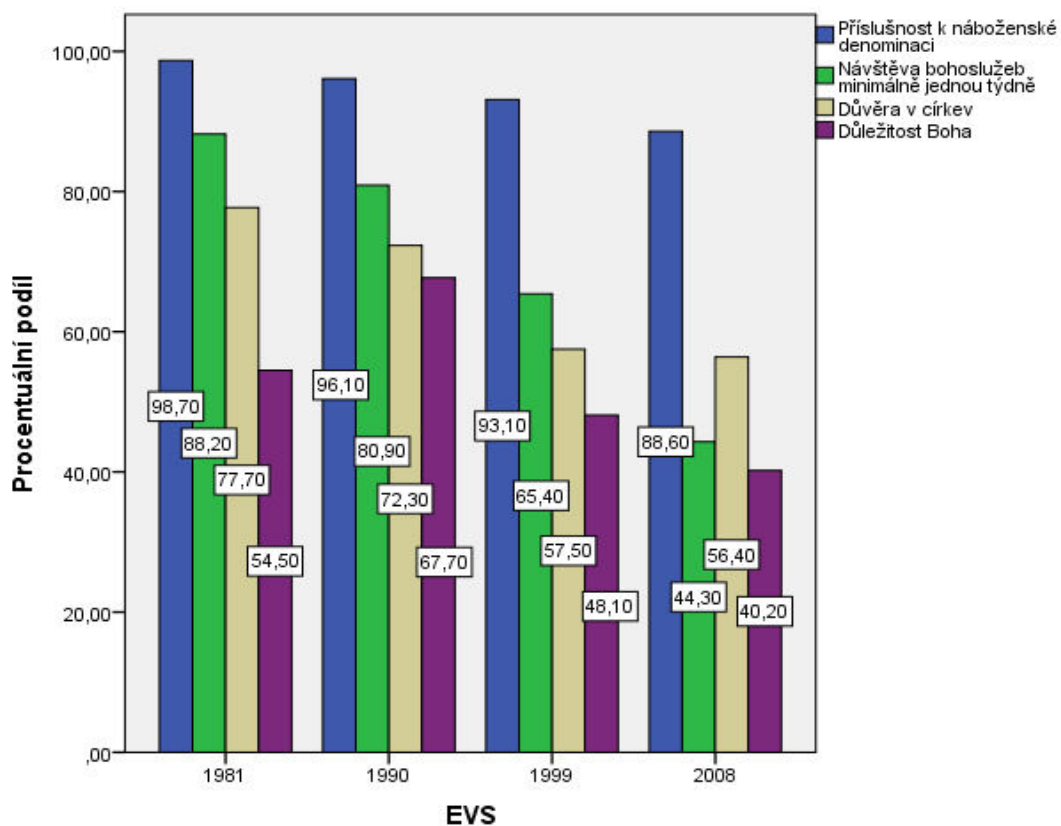
Na základě těchto zjištění je možné považovat postup irské ekonomické modernizace za pokročilejší vzhledem ke Slovensku, načež by se tyto odlišnosti v materiálním zajištění měly projevit také v převaze rozdílných kulturních hodnot daných společností.

7.2 Kulturní hodnoty

Zásadní pro změnu postojů k sexuálním menšinám je dle Inglehartovy revidované teorie modernizace konkrétní fáze rozvoje, v níž se země nachází. V důsledku industrializace by měl být pozorovatelný přechod od *tradičních* k *sekulárně racionálním* hodnotám reprezentovaný zejména upouštěním od důrazu role tradičního náboženství. Na příkladech Irska a Slovenska je proto sledována úroveň důvěry v církev, důležitost Boha, frekvenci účasti na náboženských obřadech či celkovou míru religiozity populace.

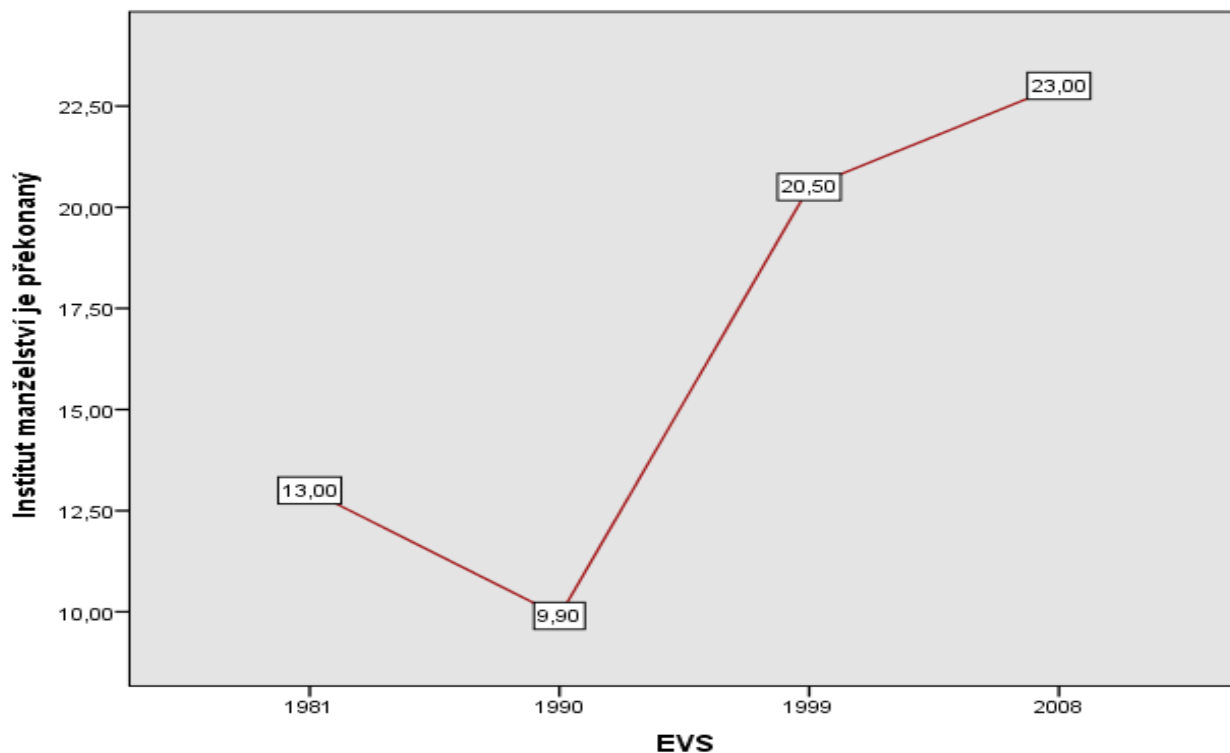
Na základě longitudinálních dat EVS získaných mezi roky 1981 a 2008 (Graf č. 6) došlo v Irsku hlavně v 90. letech k významnému propadu důvěry v církev na úroveň oscilující slabě nad 50 %, což je spojitelné s odhalením církevních sexuálních skandálů, které reputaci církve poškodily. Také mnohem méně Irů dnes navštěvuje kostel častěji než jednou týdně a poklesla i důležitost jakou příkládají obyvatelé Bohu v jejich životech. Navzdory těmto propadům, se však poněkud paradoxně stále téměř 90 % společnosti identifikuje s některou z náboženských denominací. Irská společnost se za poslední tři dekády významně sekularizovala v tom smyslu, že autoritě církve a oficiálním formám náboženství je přikládán mnohem menší význam, než tomu bylo na počátku 80. let. Přechod od tradičních hodnot je například viditelný i na nárůstu obyvatel, kteří považují institut manželství za překonaný, kdy takto uvažuje téměř čtvrtina celé populace (Graf č. 7).

Graf č. 6: Sekularizační trendy v Irsku mezi roky 1981-2008.

Zdroj: Autor na základě dat EVS 1981-2008.

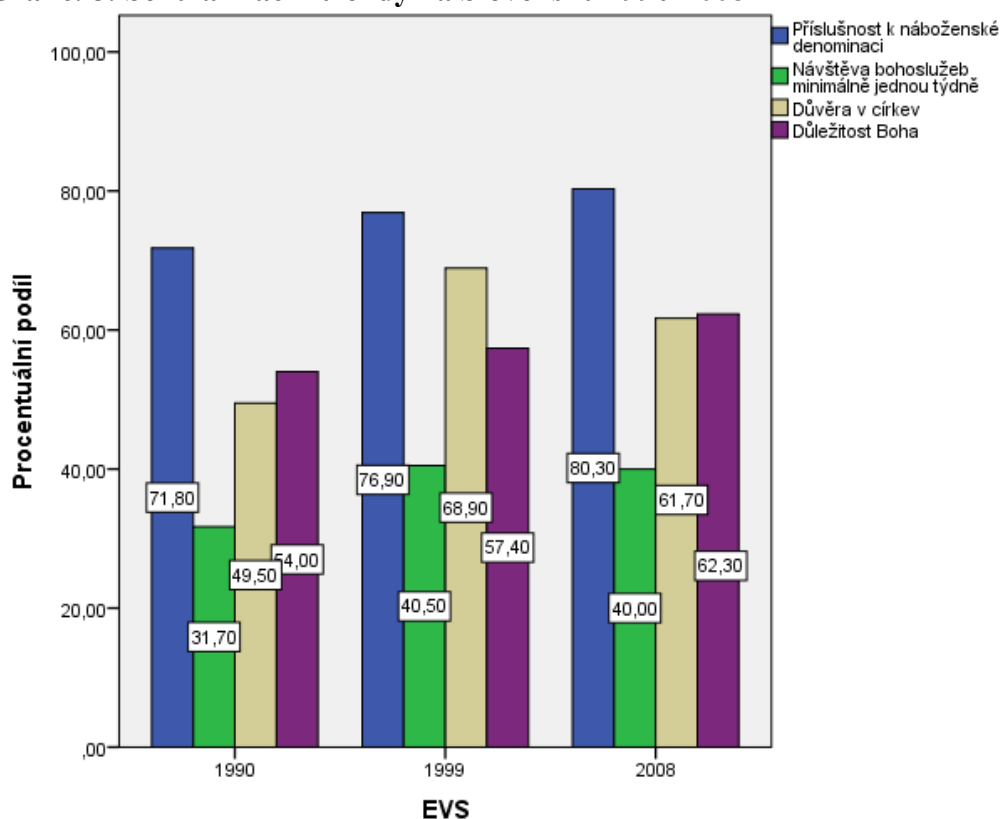
Graf č. 7: Vnímání manželství Irsko 1981-2008.

Zdroj: Autor na základě dat EVS 1981-2008.

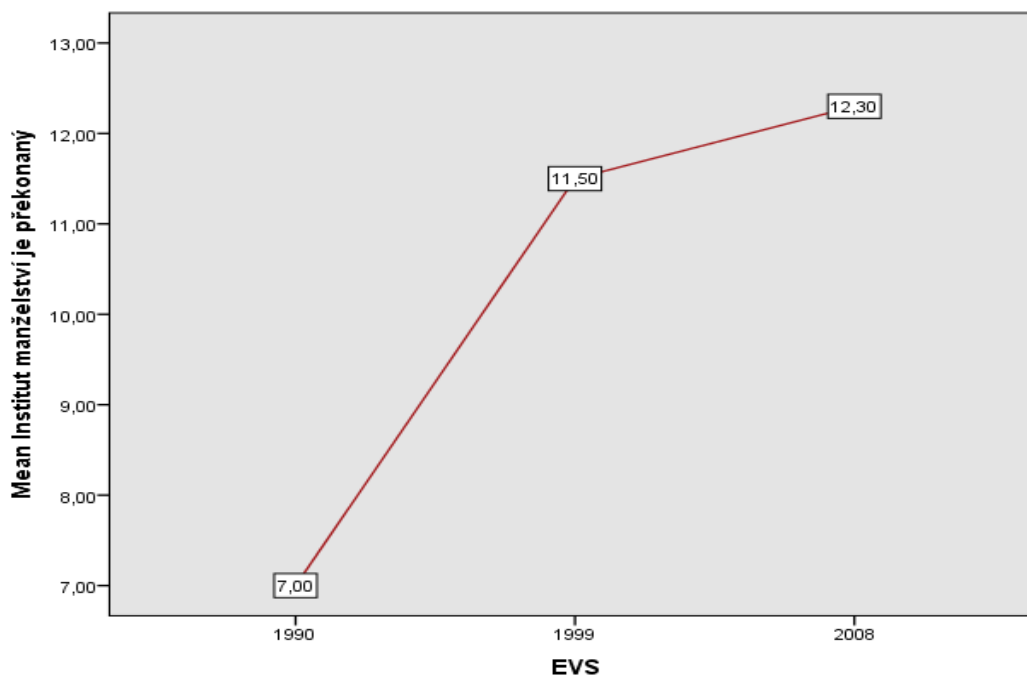
Naproti tomu na Slovensku je z dat EVS z let 1990 až 2008 zřejmý opačný trend (Graf č. 8). Ačkoli je nutné brát ohled na upozadění role církve a náboženství, které s koncem komunistického režimu opadlo, je vidět kontinuální růst ve všech zkoumaných kategoriích. Nejenže narostl podíl obyvatel hlásících se k náboženskému vyznání, ale oproti počátku 90. let navštěvuje kostel častěji než jednou týdně 40 % Slováků a církvi důvěřují takřka dvě třetiny populace, které současně považují Boha ve svém životě za důležitého. Mimoto manželství je nadále považováno takřka devíti z deseti obyvatel za stále aktuální a důležitý institut a změny ve vnímání jsou jen velice pozvolné (Graf č. 9), což indikuje sílu zakořenění konzervativních postojů ve společnosti.

Graf č. 8: Sekularizační trendy na Slovensku 1990-2008

Zdroj: Autor na základě dat EVS 1990-2008.

Graf č. 9: Vnímání manželství Slovensko 1990-2008

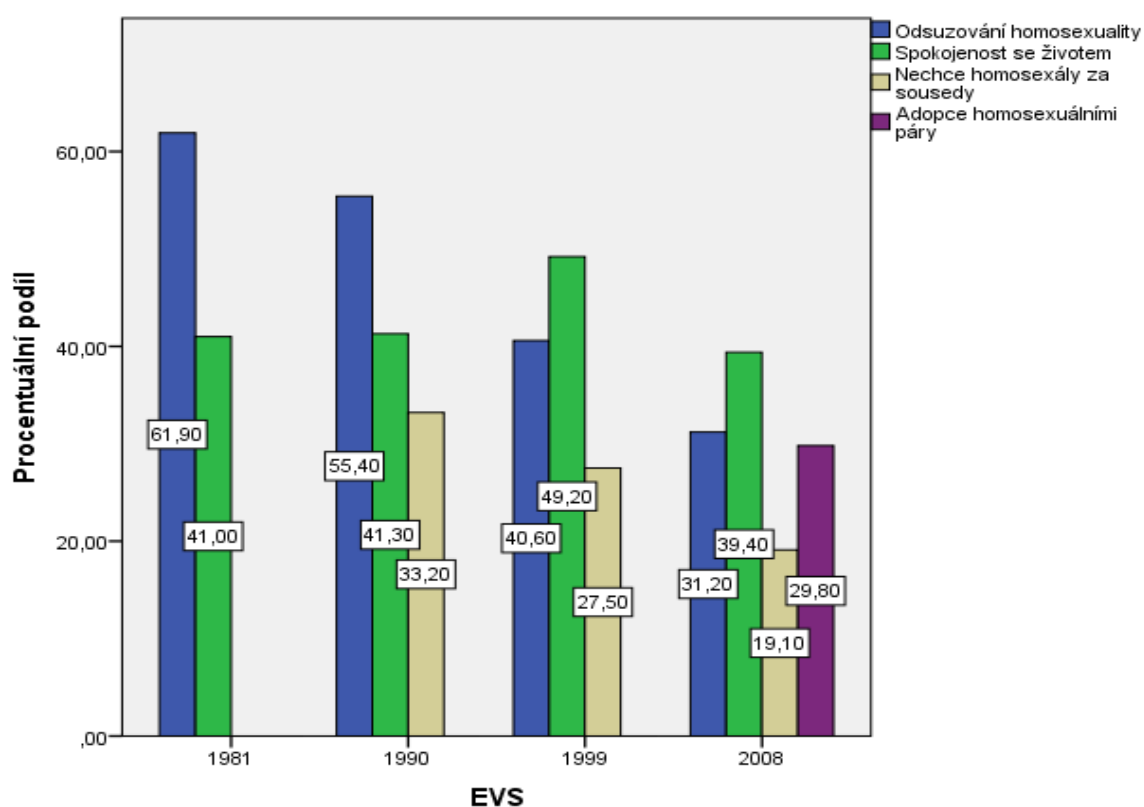
Zdroj: Autor na základě dat z EVS 1990-2008.

Při porovnání zkoumaných zemí nejsou nutně tolik důležité konkrétní výšky jednotlivých hodnot a to, zda v Irsku či Slovensku je vyšší/nížší podíl věřících, jelikož ten je v rámci Evropy u obou států velmi vysoký. Zásadní je velmi výrazný trend klesající role církve a náboženství v Irsku a naopak nárůst na Slovensku v období od 90. let 20. století. Zatímco irská společnost je stále více sekulární a méně Irů deklaruje důraz na tradiční hodnoty, Slovensko se vyznačuje desekularizací a přetrváváním tradičních hodnot. Pokud je brána v potaz revidovaná teorie modernizace, nejde o překvapivý jev, neboť Slovensko muselo v posledním desetiletí minulého tisíciletí projít obdobím hospodářské stagnace, větší míry materiální nejistoty a tedy i inklinaci obyvatel k tradičním jistotám představovaným i církevními institucemi.

S tím, jak dochází k přechodu od průmyslových k postindustriálním společnostem a zajištěním základních životních potřeb dochází v druhé dimenzi Inglehartem definovaných kulturních hodnot k přechodu od hodnot *přežití* k hodnotám *sebevyjádření*. Je to i případ důrazu na rovná práva žen či přijímání homosexuálů do společnosti a projevování tolerantních postojů k této skupině, což je jev viditelný i v současném Irsku. Je zcela zřejmé, že s tím jak docházelo k upouštění tradičních a církevních hodnot, narůstala také tolerance k sexuálním menšinám. Poklesl podíl obyvatel, kteří odsuzují homosexualitu či nechtějí sousedit s homosexuály (Graf č. 10). Je zajímavé se zároveň podívat na spokojenost, kterou vyjadřovali Irové se svým životem. Zejména v roce 1999 se ukazuje, že

téměř polovina populace byla se svým životem spokojená. Patrný pokles viditelný v následujícím šetření je možné dát do souvislosti s nástupem ekonomické krize okolo roku 2008, jež Irsko zasáhla obzvláště velmi tvrdě. I proto je škoda, že neproběhla další vlna EVS, s jejíž pomocí by bylo možné potvrdit, zda šlo o jen výkyv způsobený zmíněnou ekonomickou krizí. Z grafu č. 1 prezentovaného na konci kapitoly zabývající se průběhem irského referenda je také vidět, jak s poklesem frekvence návštěvnosti kostela zároveň klesalo odsuzování homosexuality.

Graf č. 10: Postoje k homosexuálům a spokojenost s životem Irsko 1981-2008⁸⁴

Zdroj: Autor na základě dat EVS 1981-2008.

Na slovenském případě postojů k sexuálním menšinám je zajímavý rozdíl oproti Irsku. Nejenže jsou Slováci méně tolerantní, ale ukazuje se, že na rozdíl od Irů jim vadí spíše blízkost osoby s homosexuální orientací (vyjádřená proměnnou *nechce homosexuály za sousedy*) než homosexualita jako určitý sociální jev (Graf č. 11), což ukazuje na malou či žádnou osobní zkušenost většiny obyvatel s touto sexuální menšinou. Přestože je od počátku 90. let patrný výrazný trend ve změně vnímání, kdy téma menšinové sexuální orientace přestalo být tabuizováno, dosáhlo Slovensko teprve v roce 2008 podobného podílu osob, jimž by nevadil soused homosexuál, který Irsko mělo již v roce 1990. Země se

⁸⁴ Všechny proměnné nebyly zkoumány ve všech vlnách EVS, a proto jsou v grafu pro jednotlivé roky zobrazeny jen některé.

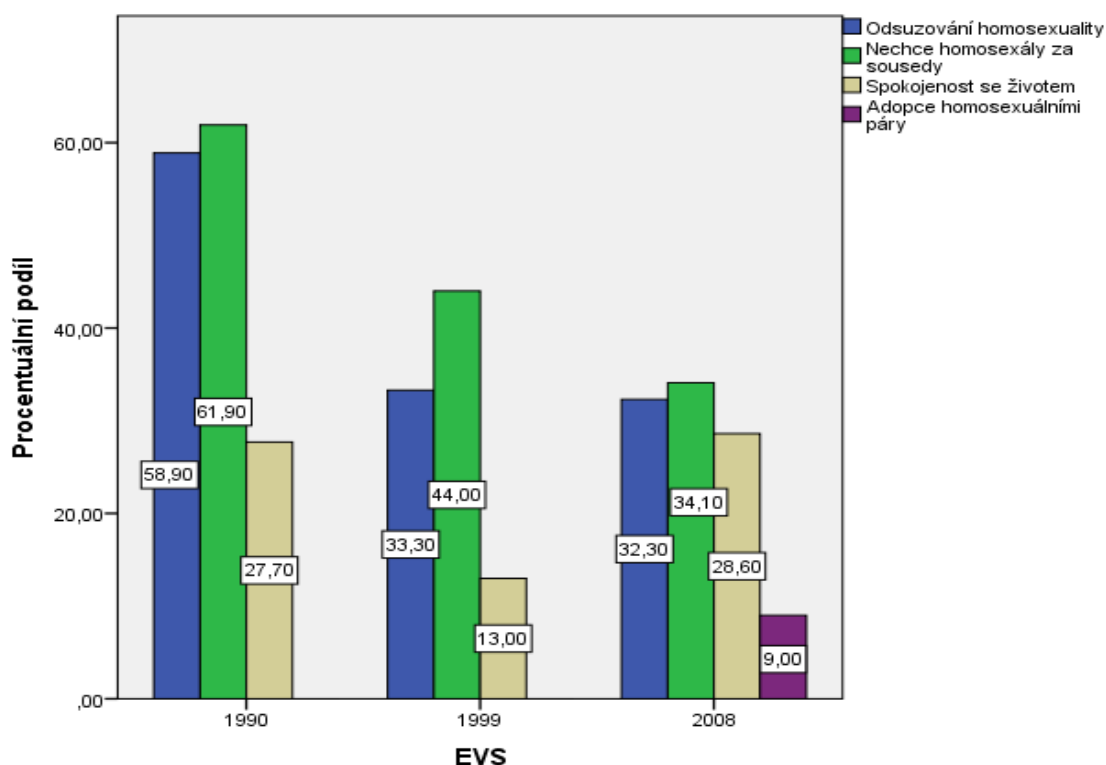
oproti Irsku liší také v rozsahu rovnosti mezi pohlavími vyjádřenou *indexem nerovnosti pohlaví GII*, jenž je na Slovensku vyšší (Tab. č. 16). Při zpětném zaměření na práva homosexuálů je patrná viditelně nižší míra tolerance i v poměru obyvatelstva souhlasícího s možností adopcí dětí homosexuálními páry, kdy v Irsku tomuto kroku byla v roce 2008 otevřená téměř třetina populace na rozdíl od Slovenska, kde s krokem souhlasil jen asi jeden z deseti Slováků. Navíc i spokojenost se životem vyjadřuje k roku 2008 o více než 10 % méně obyvatel Slovenska (28,6 %) než je tomu v Irsku (39,4 %) ⁸⁵, které ale navíc v daném období zasáhla ekonomická krize.

Tabulka č. 16: Nerovnost pohlaví v Irsku a na Slovensku

	Irsko 2015	Slovensko 2015
Index nerovnosti pohlaví GII (pořadí)	0,115 (20.)	0,164 (32.)

Zdroj: Autor na základě UNDP 2015b.

Graf č. 11: Postoje k homosexuálům a spokojenost s životem Slovensko 1990-2008.⁸⁶

Zdroj: Autor na základě dat EVS 1990-2008.

⁸⁵ V případě Slovenska je indikátor spokojenosti se životem určitě zkreslován významnými historickými událostmi přechodu k demokracii a s tím spojenému dočasnému pocitu euforie. Naopak okolo roku 2009 ještě dozníval konflikt o podobu slovenského demokratického režimu a důsledky porevolučních hospodářských změn.

⁸⁶ Proměnná adopce homosexuály byla zkoumána pouze v poslední vlně EVS, a proto v grafu pro předchozí roky chybí.

7.3 Mezigenerační změna

Aby se mohla změna kulturních hodnot projevit, je nezbytné, aby celá jedna generace vyrostla v období ekonomického růstu a zajištění, čímž se následně oproti starším generacím svých rodičů a prarodičů budou vykazovat více sekulárními a na vlastní sebevyjádření orientovanými hodnotami. Z tohoto důvodu bylo na datech posledního šetření EVS sledováno, nakolik se zmíněná mezigenerační změna hodnot projevuje v Irsku a na Slovensku.

Jak je patrné z tabulky č. 17, Pearsonův korelační koeficient vykazuje v jednotlivých kategoriích nízkou až střední sílu asociace vztahu mezi náboženskými a morálními proměnnými, která však vzhledem k charakteru dat vycházejících z výběrového šetření může být považována za významnou. Mezi Irskem a Slovenskem jsou patrné rozdíly zejména v oblasti častosti návštěvy kostela a přijímání homosexuality. Ukazuje se, že v Irsku s dřívějším rokem narození roste na střední až podstatné hladině síly vztahu frekvence, s níž populace navštěvuje náboženské obřady (0,370). Na Slovensku je asociace mezi věkem a návštěvou kostela mnohem slabší (0,166). Obdobný vztah je možné nalézt postoji k homosexualitě, kdy mladší irské a slovenské generace vykazují tolerantnější postoje k homosexualitě. Avšak v případě Irů je tento vztah o něco silnější. To se prokázalo i v regresních modelech předchozí kapitoly zkoumajících vliv věku na hlasování v obou diskutovaných referendech, kdy věková struktura v Irsku postoje k homosexuálům ovlivňovala negativně, zatímco na Slovensku se věkový rozdíl neprokázal jako statisticky významný. Při zpětném pohledu do výsledků korelační analýzy platí analogický náhled jako u homosexuality i v případě rozvodů.

Tabulka č. 17: Mezigenerační změna – korelační analýza

	Denominace		Návštěva kostela		Homosexuálové		Rozvod	
	IE	SK	IE	SK	IE	SK	IE	SK
rok narození	.145**	.146**	.370**	.166**	.246**	.202**	.219**	.185**

Poznámka: Irsko N=1013; Slovensko N=1509; *p<05; **=p<01.

Zdroj: Autor na základě dat EVS 2008.

V tomto ohledu dochází k potvrzení Inglehartových předpokladů, kdy mezigenerační rozdíly jsou větší u Irska jako ekonomicky vyspělejší země a naopak nižší u Slovenska, kde výraznější hospodářský rozvoj začal až na počátku nového tisíciletí a

dostatečně silná nová názorová generace neměla prostor se ještě projevit. Na druhou stranu však ani v irském případě není možné mluvit o silném prosazení na sebevyjádření založených hodnot, na což ukazují jen slabé náznaky rozvoje politické soutěže na dimenzi materialismus-postmaterialismus.

Při pohledu na hodnoty Pearsonova korelačního koeficientu vztahujícího se k deklaraci příslušnosti konkrétního náboženského vyznání je zřejmé, že na rozdíl od proměnné *navštěva kostela* se od sebe obě zkoumané země neliší. To souvisí s dříve zmiňovanou *privatizací náboženství* projevující se v ekonomicky vyspělejších společnostech přesunem duchovních záležitostí od tradičních a kolektivních k individuálním a soukromým formám. Již v grafu č. 7 byl patrný drastický pokles podílu Irů o 43,9 %, kteří mezi roky 1981 a 2008 navštěvovali bohoslužby minimálně jednou týdně. Důvěra v církev se za stejné období snížila o 21,3 % a Bohu ve svém životě přikládalo důležitost v roce 2008 o 14,3 % méně obyvatel než na počátku 80. let. Navíc přes 60 % Irů při posledním šetření EVS deklarovalo vlastní způsob spojení s duchovním, ukazující právě na určitou privatizovanější podobu duchovního života upřednostňující vlastní formu víry před tradičními církevními obřady a rituály, při současném zachování deklarace určité náboženské konfese. Naopak na Slovensku je tento způsob praktikování blízký jen asi 44 % obyvatel. To je možné dát do spojitosti právě s nárůstem tradičních způsobů praktikování víry skrze účast na bohoslužbách, jež od začátku 90. let vzrostla o 8,3 %, stejně jako v případě nárůstu důležitosti Boha. Důvěra církve dokonce ve slovenské společnosti vzrostla mezi lety 1990 a 2008 o 12,2 % (Graf č. 9).

Zatímco v Irsku při zachování vysokého podílu věřících církev velmi oslabil ve svém společenském postavení, Slovensko prošlo naopak procesem desekularizace a oživení tradičních církevních institucí. S tím souvisí i silný historický vztah, jenž má slovenský stát s katolickou církví, neboť církev měla důležitou roli v procesu utváření slovenské státnosti. Tento vztah však může postup sekularizace dále oslabovat. Jak ukazuje irská zkušenost, katolická církev měla tento vliv vycházející z její úlohy při konstituování samostatného irského státu až do 90. let minulého století a pravděpodobně napomáhá i nadále vysoké konfesní identifikaci obyvatel.

7.4 Shrnutí

Na základě zjištění této kapitoly s ohledem na ekonomickou modernizaci obou zkoumaných zemí je patrné, že slovenská společnost zůstává pod vlivem katolické církve a tradičních náboženských a morálních postojů a z toho důvodu podpora a tolerance osob s homosexuální orientací je mezi Slováky nižší než v případě Irska, které se za poslední dvě

dekády v souvislosti s ekonomickým pokrokem významně sekularizovalo a začalo projevat otevřenější postoje k sexuálním menšinám. Na druhou stranu i na Slovensku je od počátku 90. let zřejmý nárůst tolerantnějšího vnímání sexuálních menšin. Přesto záleží nakolik, a kdy se projeví výraznější změna generačního hodnot i ve slovenské společnosti, což se odvíjí od dostatečně dlouhého období ekonomického rozvoje, modernizace země a rovněž následném postupu sekularizace Slovenska. Prozatím se ale prokazuje převaha tradičních hodnot a vlivu katolické církve, jak ukázal i průběh samotného referenda o rodině. Prokazuje se, že Inglehartem zmíněné kulturní a náboženské tradice skutečně ovlivňují projevy modernizace. Zřejmé je to u Irska, které až jako poslední západoevropský stát přistoupilo k dekriminální homosexualitě, i na případu Slovenska, jež se stejně jako katolické Polsko vyznačuje poměrně nízkou tolerancí homosexuálů navzdory celkově pozitivnímu ekonomickému i politickému směřování po roce 1989.

Závěr

Jak se ukázalo na základě průzkumů veřejného mínění i průběhu referenda o rodině, Slovensko nepatří mezi evropské země, které by se vyznačovaly otevřenými a tolerantními postoji k homosexuálům či rozšiřování jejich práv. Naproti tomu Irsko prošlo za poslední dvě dekády významnou změnou. Od toho, kdy jako poslední západoevropská země až v roce 1993 dekriminalizovala homosexualitu, k světovému prvenství v legalizaci manželství homosexuálů prostřednictvím referenda. Na první pohled jde o těžko pochopitelné rozdíly, neboť oba státy patří k nejreligióznějším v Evropě, a proto by byl očekávatelný negativní postoj obyvatel Irska i Slovenska.

Prostorové analýzy obou referend sice potvrdily pozitivní vztah mezi podporou práv párů stejného pohlaví a podílem obyvatel charakterizujících se jako nevěřící, avšak na základě následné komparace s ohledem na předpoklady revidované modernizační teorie se mezi Slováky a Iry prokázal zřejmý rozdíl v charakteru jejich náboženského vyznání. Irsko v souvislosti s ekonomickým rozvojem, přerušeným až okolo roku 2008 globální finanční krizí, se od 90. let 20. století zřetelně sekularizovalo ve smyslu ústupu od tradičního vyznávání. Přes zachování velmi vysokého podílu věřících obyvatel významně poklesla autorita církve i návštěvnost bohoslužeb, která byla nahrazena *privatizovanou formou náboženství* neopírající se o tradiční náboženské autority a dogmata. V Irsku je zároveň pozorovatelná *mezigenerační změna* hodnot, o níž hovoří Ronald Inglehart, projevující se pozitivnějším postojem k lidem s homosexuální orientací u mladších ročníků narození. Potvrzuje se tak stanovená hypotéza H₁ o vlivu ekonomického rozvoje a následné změny převažujících kulturních hodnot *sebevyjádření*, jenž přispěly k poklesu významu tradiční role církve a nárůstu tolerance homosexuálů v Irsku.

Naproti tomu Slovensko je po pádu komunismu charakteristické zvýšením podílu Slováků navštěvujících pravidelně kostel či důvěřujících církvi. Slovenskou desekularizaci je možné dát do souvislosti s obdobím hospodářské a politické nestability typické pro celá 90. léta spojené s dědictvím komunismu a příklonem k tradičním autoritám, což následně neumožnilo ani výrazné projevení hodnotových rozdílů mezi generacemi. Přetrvávání *tradičních* a na *přežití* orientovaných hodnot, vysledovaných při studiu longitudiálních sociologických dat EVS, přispělo i k výraznému odporu slovenské společnosti vůči manželstvím párů stejného pohlaví, potvrzujíc tak hypotézu H₂. Na druhou stranu je i na Slovensku od počátku 90. let viditelný trend postupně vzrůstající otevřenosti vůči homosexuálům. V rámci predikativního charakteru Inglehartovy teorie lze v případě souběžného dlouhodobého ekonomického rozvoje očekávat postupnou změnu kulturních

hodnot i u slovenské společnosti. Jistým náznakem by mohla být velmi nízká účast u konzervativně pojatého referenda. Nicméně v průběhu analýzy nebyla práce schopná jasně určit, zda tato volební abstence byla způsobena primárně nezájmem nebo bojkotem kontroverzního hlasování a nelze činit v tomto směru žádné závěry.

Určitým limitem Inglehartovy modernizační teorie ale zůstává nedostatečné zdůraznění hledisek souvisejících se zajištěním bezpečnosti obyvatel v krizových obdobích. Ať reálná či zdánlivá bezpečnostní rizika mohou znovu zvyšovat význam hodnot *přežití* nad hodnotami *sebevyjádření* a tím omezovat i toleranci a otevřenost společnosti. Hlubšímu zájmu o otázku, nakolik mohou bezpečnostní rizika ovlivňovat změnu kulturních hodnot společnosti, by měla být do budoucna i s ohledem na současnou situaci ve světě věnována větší empirická pozornost.

Na základě prostorových analýz irského a slovenského referenda se prokázalo, že v obou zemích jsou patrné meziregionální rozdíly ve volební účasti i v podpoře referenda, které spolu vzájemně souvisí. Na Slovensku se to projevilo koncentrací oblastí s velmi nízkou volební účastí na jihozápadě země (velmi často s vysokým poměrem Maďarů) včetně Bratislavy, jež se zároveň překrývaly s okresy, v nichž konzervativně pojaté referendum získalo nejmenší podíl příznivců. Naopak regiony na severovýchodě s vysokým počtem věřících obyvatel se vyznačovaly jak vyšší participací, tak téměř 100% souhlasem s v referendu kladenou otázkou. Na rozdíl od Slovenska, kde referendum dokázalo přimět k účasti veskrze jen konzervativně smýšlející populaci, v případě Irska byli mobilizováni nejen odpůrci rekrutující se z obyvatel pracujících v zemědělském sektoru, ale také jeho podporovatelé, což dokazuje pozitivní souvislost mezi vysokou volební účastí a souhlasem s irským referendem potvrzenou v rámci lineárního regresního modelu. Zastánci manželství homosexuálů se nejvíce soustřeďovaly u východního pobřeží okolo hlavního města Dublin, případně ještě ve volebních obvodech zahrnujících další největší irská města Cork a Limerick. Konzervativní voliči se zejména koncentrovali do oblasti severozápadního Irska, typické pro některé regiony s největším podílem farmářů.

Práci se podařilo odpovědět i na výzkumnou otázku týkající se spojitosti mezi volbou konkrétního politického subjektu a (ne)souhlasem s referendy kladenými otázkami. Navzdory široké podpoře všech v parlamentu zastoupených politických stran vůči manželství homosexuálů se v Irsku statisticky prokázal pouze pozitivní vztah u volby Labour Party. Na Slovensku, kde se strany k referendu vyjadřovaly opatrněji, byl nalezen pozitivní vztah mezi volbou KDĽ a SMER-SD a konzervativním výsledkem referenda. Do korelačních a regresních analýz byla rovněž zapojena proměnná zkoumající skrze postoje

k proběhlým evropským referendům spojitost mezi proevropskou orientací a tolerantním postojem k homosexuálům. Zejména v Irsku a částečně i na Slovensku tento předpoklad byl potvrzen. Avšak proces europeizace a jeho vliv na názory a přijímání lidí s menšinovou sexuální orientací si vyžaduje důkladnějšího průzkumu na větším vzorku zemí.

S ohledem na zkoumané sociodemografické charakteristiky se u Irska plně potvrdila hypotéza H_3 o pozitivním vlivu vysokoškolsky vzdělaných, nevěřících a žen na tolerantní postoje k homosexuálům a k jejich právům. Stejně tak Irové starší 65 let a pracující v zemědělství se v tomto směru vyjadřovali v referendu negativně.

Ve slovenském případě se však podařilo verifikovat danou hypotézu jen částečně. Statisticky významná se ukázala pouze proměnná vyjadřující součin podílu nevěřících a podílu žen, na jejímž základě se projevil znovu otevřenější postoj žen a osob bez náboženského vyznání k homosexuálům. Vzdělání ani věk oproti očekávaným předpokladům volbu v referendu nijak neovlivňovaly. Na druhou stranu záporně souvisel výsledek hlasování s podílem Maďarů v daném slovenském okrese, což je s ohledem na velmi nízkou volební účast v maďarských regionech vysvětlitelné nezájmem Maďarů o referendum. Negativní vymezení vůči referendu o rodině se rovněž zvyšovalo s podílem dělníků.

Hlavním omezením diplomové práce byla nedostupnost dat pro proměnné, s jejichž pomocí by bylo možné zkoumat revidovanou teorii modernizace na úrovni slovenských okresů a irských volebních obvodů. Proto došlo k aplikaci v rámci celorepublikově agregovaných dat a vzájemného srovnání irského a slovenského případu. Další rezervou jsou v komparaci využitá data ze šetření EVS, která sahají jen k roku 2008. Jelikož ale dochází v oblasti práv homosexuálů k poměrně rychlému a různorodému vývoji bylo by vhodné mít k dispozici aktuálnější informace. Zároveň by bylo zajímavé zjistit, nakolik se ekonomická krize okolo roku 2008 projevila s ohledem na modernizační tezi v postojích irských i slovenských obyvatel. Nové šetření EVS je nicméně plánováno až na rok 2017 a jiný novější zdroj podobných a srovnatelných dat se nepodařilo dohledat. Z tohoto důvodu by bylo do budoucna po zpřístupnění zmíněných dat vhodné provést obdobný výzkum pokrývající případně i větší počet zemí a následně výsledky porovnat. V případě prostorových analýz byla největší překážkou vysoká korelace některých proměnných způsobující v důsledku multikolinearity zkreslování výsledných modelů, což bylo nakonec vyřešeno vytvořením nových společných proměnných skrze součin vzájemně zkorelovaných prediktorů.

Navzdory zmíněným problémům se podařilo odpovědět na všechny výzkumné otázky a úspěšně verifikovat ve z nich vycházející hypotézy. Prokázal se pozitivní dopad sociodemografických faktorů jako vzdělání, pohlaví, věk či náboženská příslušnost na tolerantní postoje k sexuálním menšinám. V případě Slovenska se hypotéza H₃ potvrdila jen z části, jelikož se neprokázal vliv věku a vzdělání vzhledem k hlasování v referendu. Zároveň bylo na základě revidované verze teorie modernizace možné vysvětlit odlišný přístup k homosexuálům v Irsku a na Slovensku pramenící z jejich odlišné úrovně ekonomické modernizace projevující se převahou různých typů kulturních hodnot. Do budoucna je vhodné se blíže zajímat o dopad procesu europeizace na společenské vnímání homosexuality či více zohlednit v rámci modernizační teorie mimo aspektu materiálního zabezpečení i prvek fyzické bezpečnosti.

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Výsledky referenda o rodině.....	38
Tabulka č. 2: Pásma síly asociace dle velikosti Pearsonova korelačního koeficientu r	42
Tabulka č. 3: Regresní model sociodemografické faktory – Volební účast.....	47
Tabulka č. 4: Regresní model volba – Volební účast.....	47
Tabulka č. 5: Variabilita výsledků referenda a volební účasti.....	48
Tabulka č. 6: Korelační analýza volebních výsledků politických stran a referenda schvalujícího Lisabonskou smlouvu s výsledky referenda rozšiřujícího práva homosexuálů.....	50
Tabulka č. 7: Regresní model volba – Referendum ANO.....	51
Tabulka č. 8: Regresní model sociodemografické faktory – Referendum ANO.....	52
Tabulka č. 9: Regresní model sociodemografické faktory – Volební účast.....	55
Tabulka č. 10: Regresní model volba – Volební účast.....	55
Tabulka č. 11: Variabilita výsledků referenda a volební účasti.....	56
Tabulka č. 12: Korelační analýza volebních výsledků politických stran a referenda o vstupu Slovenské republiky do EU s výsledky referenda rozšiřujícího práva homosexuálů.....	59
Tabulka č. 13: Regresní model volba – Referendum ANO.....	59
Tabulka č. 14: Regresní model sociodemografické charakteristiky – Referendum ANO.....	60
Tabulka č. 15: Ekonomická modernizace.....	62
Tabulka č. 16: Nerovnost pohlaví v Irsku a na Slovensku.....	68
Tabulka č. 17: Mezigenerační změna – korelační analýza.....	69

Seznam obrázků a grafů

Obr. č. 1: Práva homosexuálů a transgender osob v Evropě 2015.....	13
Obr. č. 2: Globální kulturní mapa.....	20
Grafy č. 1-3: Data Eurobarometru 437 označující procentuální podíl souhlasných odpovědí s následujícími tvrzeními.....	11
Graf č. 4: Postoje irské veřejnosti k náboženským otázkám a homosexualitě.....	34
Graf č. 5: Postoje slovenské veřejnosti k náboženským otázkám a homosexualitě.....	39
Graf č. 6: Sekularizační trendy v Irsku mezi roky 1981-2008.....	64
Graf č. 7: Vnímání manželství Irsko 1981-2008.....	64
Graf č. 8: Sekularizační trendy na Slovensku 1990-2008.....	65
Graf č. 9: Vnímání manželství Slovensko 1990-2008.....	66
Graf č. 10: Postoje k homosexuálům a spokojenost s životem Irsko 1981-2008.....	67
Graf č. 11: Postoje k homosexuálům a spokojenost s životem Slovensko 1990-2008.....	68

Seznam map

Mapa č. 1: Rozložení volební účasti za volební obvody v %	48
Mapa č. 2: Území volební a supervolební podpory – Referendum ANO.....	49
Mapa č. 3: Mapa území volební a supervolební podpory – Referendum NE.....	50
Mapa č. 4: Rozložení volební účasti za okresy v %	56
Mapa č. 5: Území volební a supervolební podpory – Referendum ANO.....	57
Mapa č. 6: Území volební a supervolební podpory – Referendum NE.....	58

Prameny a literatura

Prameny

abcNEWS. 2014. „Slovakia to Hold Referendum on Same-Sex Marriage.“ *abcNEWS*, 27. 11. 2014 (online). Dostupné z:

<http://web.archive.org/web/20141209034357/http://abcnews.go.com/International/wireStory/slovakia-hold-referendum-sex-marriage-27218382> (4. 11. 2015).

AZR. 2015. „Referendum. Je referendum nutné?“ *Aliancia za rodinu* (online). Dostupné z: <http://www.alianciazarodinu.sk/preco/> (4. 11. 2015).

Barochová, Anna. 2015. „Slovenské referendum o rodině neplatí. Odpůrců homosexuálů přišlo málo.“ *iDNES.cz*, 7. 2. 2015 (online). Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/slovensko-referendum-o-adopci-deti-homosexuality-f5b-/zahranicni.aspx?c=A150205_143812_zahranicni_aba (4. 11. 2015).

BBC. 2015. „Slovakia referendum to strengthen same-sex marriage ban fails.“ *BBC News*, 8. 2. 2015 (online). Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-europe-31170464> (4. 11. 2015).

BelfastTelegraph. 2015. „Gael politicians did not campaign for ‚Yes‘ vote, admits Enda Kenny.“ *Belfast Telegraph*, 21. 5. 2015 (online). Dostupné z: <http://www.belfasttelegraph.co.uk/news/republic-of-ireland/irish-gay-marriage-referendum-fine-gael-politicians-did-not-campaign-for-yes-vote-admits-enda-kenny-31241116.html> (3. 11. 2015).

CoE. 2011. „Discrimination on the grounds of sexual orientation and gender identity in Europe.“ *Council of Europe* (online). Dostupné z: http://www.coe.int/t/Commissioner/Source/LGBT/LGBTStudy2011_en.pdf (24. 10. 2015).

Collins, Stephen. 2015. „Political parties will look to claim credit for Yes vote.“ *The Irish Times*, 24. 5. 2015 (online). Dostupné z: <http://www.irishtimes.com/news/politics/political-parties-will-look-to-claim-credit-for-yes-vote-1.2223674> (3. 11. 2015).

ČRo. 2014. „Slovensko zakotvilo do ústavy manželství jako jedinečný svazek muže a

ženy.“ *Český rozhlas*, 4. 6. 2014 (online). Dostupné z:
http://www.rozhlas.cz/zpravy/evropa/_zprava/slovensko-zakotvilo-do-ustavy-manzelstvi-jako-jedinecny-svazek-muze-a-zeny--1358666 (1. 11. 2015).

ČT24. 2012a. „SMER-SD získal v slovenských volbách parlamentní většinu.“ *ČT24.cz*, 11. 3. 2012 (online). Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/1185751-smer-sd-ziskal-v-slovenskych-volbach-parlamentni-vetsinu> (1. 11. 2015).

ČT24. 2012b. „Homosexuálové prošli trnitou cestou, aby přestali být nemocní.“ *ČT24.cz*, 17. 5. 2012 (online). Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/1171297-homosexualove-prosli-trnitou-cestou-aby-prestali-byt-nemocni> (17. 11. 2015).

ČT24. 2015. „ÁNO tradiční rodině řekla jen pětina Slováků. Referendum je neplatné.“ *ČT24.cz*, 8. 2. 2015 (online). Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/1500588-ano-tradicni-rodine-rekla-jen-petina-slovaku-referendum-je-neplatne> (4. 11. 2015).

DenníkN. 2015. „Fico: Na referendum pojdem, no otázky nie sú životne dôležité.“ *Denník N*, 24. 1. 2015 (online). Dostupné z: <https://dennikn.sk/32857/fico-na-referendum-pojdem-no-otazky-nie-su-zivotne-dolezite/> (4. 11. 2015).

EB. 2006. „Eurobarometer 66. Public Opinion in the European Union. First Results.“ *Eurobarometer* (online). Dostupné z:
http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb66/eb66_highlights_en.pdf (24. 10. 2015).

EB. 2009. „Special Eurobarometer 317. Discrimination in the EU in 2015. Report.“ *Eurobarometer* (online). Dostupné z:
http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_317_en.pdf (24. 10. 2015).

EB. 2012. „Special Eurobarometer 393. Discrimination in the EU in 2015. Report.“ *Eurobarometer* (online). Dostupné z:
http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_393_en.pdf (24. 10. 2015).

EB. 2015. „Special Eurobarometer 437. Discrimination in the EU in 2015. Report.“ *Eurobarometer* (online). Dostupné z:

http://www.equineteurope.org/IMG/pdf/ebs_437_en.pdf (24. 10. 2015).

Economist. 2015. „Gay marriage in Ireland. Landslide.“ *The Economist*, 23. 5. 2015 (online). Dostupné z: <http://www.economist.com/news/europe/21652049-ireland-becomes-worlds-first-country-approve-gay-marriage-referendum-landslide> (3. 11. 2015).

ElectionsIreland. 2015a. „General Election of Friday 25 February 2011.“

ElectionsIreland.org (online). Dostupné z:

<http://electionsireland.org/results/general/31dail.cfm> (1. 11. 2015).

ElectionsIreland. 2015b. „Summary of Referendums.“ *ElectionsIreland.org* (online).

Dostupné z: <http://electionsireland.org/results/referendum/summary.cfm> (3. 11. 2015).

EVS Irsko. 2011a. *European Values Study 1981: Ireland (EVS 1981)*. GESIS Data Archive.

Cologne. ZA4444 Data file Version 3.0.0. Dostupné z:

<http://www.gesis.org/en/services/data-analysis/survey-data/european-values-study/1st-wave-1981/> (18. 11. 2015).

EVS Irsko. 2011b. *European Values Study 1990: Ireland (EVS 1990)*. GESIS Data Archive.

Cologne. ZA4470 Data file Version 3.0.0. Dostupné z:

<http://www.gesis.org/en/services/data-analysis/survey-data/european-values-study/2nd-wave-1990/> (18. 11. 2015).

EVS Irsko. 2011d. *European Values Study 1999: Ireland (EVS 1999)*. GESIS Data Archive.

Cologne. ZA3790 Data file Version 3.0.0. Dostupné z:

<http://www.gesis.org/en/services/data-analysis/survey-data/european-values-study/3rd-wave-19992000/> (18. 11. 2015).

EVS Irsko. 2010. *European Values Study 2008: Ireland (EVS 2008)*. GESIS Data Archive.

Cologne. ZA4765 Data file Version 1.1.0. Dostupné z:

<https://dbk.gesis.org/dbksearch/sdesc2.asp?no=4765> (1. 11. 2015).

EVS Slovensko. 2011c. *European Values Study 1990: Slovakia (EVS 1990)*. GESIS Data

Archive. Cologne. ZA4485 Data file Version 3.0.0. Dostupné z:

<http://www.gesis.org/en/services/data-analysis/survey-data/european-values-study/2nd-wave-1990/> (18. 11. 2015).

EVS Slovensko. 2011e. *European Values Study 1999: Slovakia (EVS 1999)*. GESIS Data Archive. Cologne. ZA3796 Data file Version 3.0.0. Dostupné z: <http://www.gesis.org/en/services/data-analysis/survey-data/european-values-study/3rd-wave-19992000/> (18. 11. 2015).

EVS Slovensko. 2010. *European Values Study 2008: Slovakia (EVS 2008)*. GESIS Data Archive. Cologne. ZA4771 Data file Version 1.1.0. Dostupné z: <https://dbk.gesis.org/dbksearch/SDesc2.asp?ll=10¬abs=&af=&nf=&search=&search2=&db=E&no=4771&tab=3&dab=0&dac=4> (18. 11. 2015).

FOCUS. 2014. „Referendové otázky o ochrane rodiny – September 2014. Press release.“ *FOCUS.sk*, 25. 9. 2014 (online). Dostupné z: http://www.focus-research.sk/files/179_Tlacova%20sprava_referendove%20otazky%20o%20ochrane%20rodiny.pdf (10. 11. 2015).

Foster, Peter. 2015. „Ireland gay Marriage referendum: what do you need to know.“ *The Telegraph*, 22. 5. 2015 (online). Dostupné z: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/ireland/11614313/Ireland-gay-marriage-referendum-what-you-need-to-know.html> (3. 11. 2015).

Guardian. 2015. „Slovak conservatives fail to cement gay marriage ban in referendum.“ *The Guardian*, 8. 2. 2015 (online). Dostupné z: <http://www.theguardian.com/world/2015/feb/08/slovak-conservatives-fail-gay-marriage-ban> (4. 11. 2015).

HRW. 2015. „Slovakia: Low Turnout Scuttles Discriminatory Referendum. Public Rejects Efforts to Limit Human Rights.“ *Human Rights Watch*, 8. 2. 2015 (online). Dostupné z: <https://www.hrw.org/news/2015/02/08/slovakia-low-turnout-scuttles-discriminatory-referendum> (4. 11. 2015).

iHNed. 2011a. „Volby v Irsku vyhrála dosavadní opozice. Strany spojené s krizí propadly.“

iHNed.cz, 27. 2. 2011 (online). Dostupné z: <http://zahranicni.ihned.cz/evropa-slovensko/c1-50780730-volby-v-irsku-vyhrala-dosavadni-opozice-strany-spojene-s-krizi-propadly> (1. 11. 2015).

iHNed. 2011b. „Slováci podpoří euroval, Fico se dohodl s koalicí. V březnu je ale čekají nové volby.“ *iHNed.cz*, 12. 10. 2011 (online). Dostupné z: <http://zahranicni.ihned.cz/evropa-slovensko/c1-53185640-slovaci-podpori-euroval-fico-se-dohodl-s-koalici-v-breznu-je-ale-cekaji-nove-volby> (1. 11. 2015).

ILGA. 2013. „Annual Review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex People in Europe: 2013.“ *ILGA-Europe* (online). Dostupné z: http://www.ilga-europe.org/sites/default/files/Attachments/annual_review_2013_web_version.pdf (3. 11. 2015).

ILGA. 2014. „Annual Review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex People in Europe 2014.“ *ILGA-Europe* (online). Dostupné z: http://www.ilga-europe.org/sites/default/files/Attachments/annual_review_2014_web_version.pdf (25. 10. 2015).

ILGA. 2015a. „State-Sponsored Homophobia. A World Survey of Laws: criminalisation, protection and recognition of same-sex love.“ *ILGA* (online). Dostupné z: http://old.ilga.org/Statehomophobia/ILGA_State_Sponsored_Homophobia_2015.pdf (23. 10. 2015).

ILGA. 2015b. „Annual Review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex People in Europe 2015.“ *ILGA-Europe* (online). Dostupné z: http://www.ilga-europe.org/sites/default/files/01_full_annual_review_updated.pdf (4. 11. 2015).

IrishTimes. 2015a. „Differing views in Fianna Fáil over marriage Equality.“ *The Irish Times*, 27. 4. 2015 (online). Dostupné z: <http://www.irishtimes.com/news/politics/oireachtas/differing-views-in-fianna-fail-over->

marriage-equality-1.2190008 (3. 11. 2015).

IrishTimes. 2015b. „John McGuinness says he will vote No in marriage referendum.“ *The Irish Times*, 19. 5. 2015 (online). Dostupné z: <http://www.irishtimes.com/news/politics/john-mcguinness-says-he-will-vote-no-in-marriage-referendum-1.2217553> (3. 11. 2015).

Jancová, Daniela. 2015. „Slováci nepodporujú inakosť, homosexuálov chápu najmä ich blízki.“ *SME.sk*, 30. 1. 2015 (online). Dostupné z: <http://www.sme.sk/c/7619221/slovaci-nepodporuju-inakost-homosexualov-chapu-najma-ich-blizki.html> (10. 11. 2015).

Journal. 2015. „Church of Ireland won't be campaigning for same-sex marriage vote.“ *The Journal.ie*, 2. 2. 2015 (online). Dostupné z: <http://www.thejournal.ie/same-sex-marriage-church-of-ireland-1915416-Feb2015/> (3. 11. 2015).

Kern, Miro. 2015. „Odmietnutý klip Aliancie za rodinu ide proti adopciám homosexuálmi.“ *Denník N*, 17. 1. 2015 (online). Dostupné z: <https://dennikn.sk/27917/odmietnuty-klip-krestanov-ide-proti-adopciam-homosexualmi/?ref=top> (4. 11. 2015).

O'Connor, Niall. 2015. „,Silent No': Fears of shock defeat in marriage referendum grow.“ *Independent.ie*, 11. 5. 2015 (online). Dostupné z: <http://www.independent.ie/irish-news/politics/silent-no-fears-of-shock-defeat-in-marriage-referendum-grow-31211350.html> (1. 11. 2015).

Omediach. 2015. „Macko za LGBTI komunitu: Neplánujeme plytvať financiami na nezmyselnú kampaň.“ *O médiách.com*, 16. 1. 2015 (online). Dostupné z: <http://www.omediach.com/marketing/item/5809-macko-za-lgbti-komunitu-neplanujeme-plytvat-financiami-na-nezmyselnu-kampa%C5%88> (6. 11. 2015).

Mac Cormaic, Ruadhán. 2015. „All you need to know about the Marriage referendum.“ *The Irish Times*, 21. 5. 2015 (online). Dostupné z: <http://www.irishtimes.com/news/crime-and-law/all-you-need-to-know-about-the-marriage-referendum-1.2220103> (3. 11. 2015).

Markovic, Frank. 2015. „Slovakia's anti-gay referendum. Will political apathy save

democracy?“ *Visegrad Insight*, 30. 1. 2015 (online). Dostupné z: <http://visegradinsight.eu/slovakias-anti-gay-referendum30012015/> (4. 11. 2015).

McGarry. 2015. Church of Ireland not to take stance on same-sex referendum.“ *The Irish Times*, 2. 2. 2015 (online). Dostupné z: <http://www.irishtimes.com/news/social-affairs/religion-and-beliefs/church-of-ireland-not-to-take-stance-on-same-sex-referendum-1.2087481> (3. 11. 2015).

Mészáros, Lajos. 2014. "Odlišné stanovisko sudcu Lajosa Mészárosa k rozhodnutiu pléna Ústavného súdu Slovenskej republiky vo veci sp. zn. PL. ÚS 24/2014.“ *Ústavný súd Slovenskej republiky*, 28. 10. 2014 (online). Dostupné z: http://www.concourt.sk/SearchRozhodnutiav01/rozhod.do?urlpage=dokument&id_spisu=559428 (3. 12. 2015).

Mihalíková, Mária. 2012. „Smer odsúva zväzky homosexuálov na lepšie časy.“ *SME.sk*, 8. 11. 2012 (online). Dostupné z: <http://www.sme.sk/c/6597355/smer-odsuva-zvazky-homosexualov-na-lepsie-casy.html> (4. 11. 2015).

M&F. 2015. „Mothers & Fathers Matter. About Us.“ *Mothers and Fathers Matter* (online). Dostupné z: <http://mothersandfathersmatter.org/about/> (3. 11. 2015).

MOST-HÍD. 2015. „Ciele a piliere.“ *MOST-HÍD* (online). Dostupné z: <http://www.most-hid.sk/sk/ciele-piliere> (1. 11. 2015).

NÚP. 2014. „Miera evidovanej nezamestnanosti v okresoch SR.“ *Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny SK* (online). Dostupné z: <http://www.nup.sk/miera-nezamestnanosti-okresy> (4. 11. 2015).

Orosz, Ladislav. 2014. "Odlišné stanovisko sudcu Ladislava Orosza.“ *Ústavný súd Slovenskej republiky*, 28. 10. 2014 (online). Dostupné z: http://www.concourt.sk/SearchRozhodnutiav01/rozhod.do?urlpage=dokument&id_spisu=559430 (3. 12. 2015).

Pažitková, Martina. 2014. „Referendum bude vo februári, môže byť úspešné.“ *Denník N*,

27. 11. 2014 (online). Dostupné z: <https://dennikn.sk/5710/referendum-bude-vo-februari-moze-byt-uspesne/> (4. 11. 2015).

PRC. 2013. „The Global Divide on Homosexuality. Greater Acceptance in More Secular and Affluent Countries.“ *Pew Research Center* (online). Dostupné z: <http://www.pewglobal.org/files/2014/05/Pew-Global-Attitudes-Homosexuality-Report-REVISED-MAY-27-2014.pdf> (24. 10. 2015).

ReferendumIreland. 2015a. „Thirty-fifth Amendment of the Constitution (Age of Eligibility for Election to the Office of President) Bill 2015.“ *ReferendumIreland.ie* (online). Dostupné z: <http://referendum.ie/results.php?ref=11> (3. 11. 2015).

ReferendumIreland. 2015b. „Thirty-fourth Amendment of the Constitution (Marriage Equality) Bill 2015.“ *ReferendumIreland.ie* (online). Dostupné z: <http://www.referendum.ie/results.php?ref=10> (3. 11. 2015).

Rosta, Gergely. 2009. „Religion and Political Values in Central and Eastern Europe.“ *Studia Sociologia* 9 (2): 37-56. Dostupné z: <http://www.studia.ubbcluj.ro/download/pdf/466.pdf> (4. 11. 2015).

RTE. 2007. „European greens support govt plan.“ *RTE.ie*, 13. 6. 2007 (online). Dostupné z: <http://www.rte.ie/news/2007/0613/90017-election1/> (1. 11. 2015).

RTE. 2011. „Green Party withdraws from Government .“ *RTE.ie*, 23. 1. 2011 (online). Dostupné z: <http://www.rte.ie/news/2011/0123/296831-politics1/> (1. 11. 2015).

RTE. 2015. „Wording of same-sex marriage referendum published.“ *RTE.ie*, 21. 1. 2015 (online). Dostupné z: <http://www.rte.ie/news/2015/0121/674602-marriage-equality/> (3. 11. 2015).

Sheahan, Fionnan. 2015. „Government to call for Yes vote for gay marriage.“ *Independent.ie*, 5. 11. 2013 (online). Dostupné z: <http://www.independent.ie/irish-news/government-to-call-for-yes-vote-for-gay-marriage-29728937.html> (3. 11. 2015).

Sinn Féin. 2014. „Equality, Diversity, Solidarity – Fighting with PRIDE for LGBT Rights in Ireland.“ *Sinn Féin* (online). Dostupné z: http://www.sinnfein.ie/files/2015/LGBT-Doc_June2014.pdf (3. 11. 2015).

SITA. 2014. „Kiska vyhlásil referendum o rodine, bude mať tri otázky.“ *SITA*, 27. 11. 2014 (online). Dostupné z: <http://www.webnoviny.sk/slovensko/clanok/894771-kiska-vyhlasil-referendum-o-rodine-bude-mat-tri-otazky/> (4. 11. 2015).

SITA. 2015. „LGBTI aktivisti spustili portál s postojmi proti referendu.“ *SITA*, 29. 1. 2015 (online). Dostupné z: <http://www.webnoviny.sk/slovensko/clanok/917326-lgbti-aktivisti-spustili-portal-s-postojmi-proti-referendu/> (6. 11. 2015).

SME. 2015a. „Referendum je problém aj pre kresťanské strany. Sieť a Obyčajní sa delia.“ *SME.sk*, 19. 1. 2015 (online). Dostupné z: <http://www.sme.sk/c/7596953/referendum-je-problem-aj-pre-krestanske-strany-siet-a-obycajni-sa-delia.html> (4. 11. 2015).

SME. 2015b. „Na referendum príde 35 percent, bude neúspešné (exkluzívny prieskum).“ *SME.sk*, 29. 1. 2015 (online). Dostupné z: <http://www.sme.sk/c/7616054/na-referendum-pride-35-percent-bude-neuspesne-exkluzivny-prieskum.html> (10. 11. 2015).

SME. 2015c. „Fico referendum nekomentuje, SaS a SKOK! chcú odluku cirkvi od štátu.“ *SME.sk*, 8. 2. 2015 (online). Dostupné z: <http://www.sme.sk/c/7634840/fico-referendum-nekomentuje-sas-a-skok-chcu-odluku-cirkvi-od-statu-reakcie.html> (11. 11. 2015).

Stracansky, Pavol. 2015. „Mixed Prospects for LGBT Rights in Central and Eastern Europe.“ *Inter Press Service*, 15. 3. 2015 (online). Dostupné z: <http://www.ipsnews.net/2015/03/mixed-prospects-for-lgbt-rights-in-central-and-eastern-europe/> (4. 11. 2015).

Suiter, Jane, Theresa Reidy. 2015. „Why Ireland’s holding a same-sex Marriage referendum.“ *BBC News*, 21. 5. 2015 (online). Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-europe-32809355> (3. 11. 2015).

SÚSR. 2014. „Štatistická ročenka regionov Slovenska 2014.“ *Štatistický Úrad Slovenskej*

republiky (online). Dostupné z: <http://www7.statistics.sk/wps/portal/d0c5af6f-cd86-4609-9249->

8ca50d95eda7/!ut/p/b1/hZBHkqNAEEXP0gdQUwUIs8T7whUI2ChwkhDChECNOX1rJnr
bM7nKjHgR7-cnMiIhsj7_aq753Ax9_vhzZ8zZZw1OFKEAAHuUgWFGsq-
FPAQ0IE5EAuhzeAdP19raYaskL5aTBW-juyMB8Y8UStINbVPv4HZ3sRpBS5pdu-
xegZiZTnQlcbTsIY8QfioL2KPVYeVoxv42VSEMFRqgqFmRAIGIcSIex7I1m7obzbw3u1
o8pI-MKYZgtR6IL5ttVYS8Ctxc-
Ph4h0_f4cEvI4D__5b9RSRN0GnWBoCztSMwBD0KeJ-igED9AP9QpG-A_VVikQT-
KXAbjb3dgztY1IDOEJbRWwjdcCsYYWWfUAiRbK3Qjg1892FoKwBH0ETo4IVxEImC
YFQ6qxImkTVF97mU3Sf4hCTHMjQJaY4nqfdOxPeUPsu0saiOf8bIJVQ3xygmJs9dSyqM
AzkKYC7qBns8X1e62b6mr0f55PCcXLOhv3WLJtVHbiO90RMd2HDAasmuUKi-
pNyesbK3mnL1MnG4dOktwi49Ly26QDrzEDNPO7Re-
6kfrclvDqqM9Uvxr5FWal5Yhxy7m15Ju3T8ePTMe6v4WFh0aulAkZXi_tJaStzPoTYbhq
ZMc3GyIqhfDX6kMCWpLbl4qlZkhJIH7qaGLsvmwk4yFHXj29OiFup/dl4/d5/L2dBISEv
Z0FBIS9nQSEh/ (4. 11. 2015).

SÚSR. 2015. „Referendum 2015, 7. február. Definitívne výsledky referenda za SR.“
Štatistický Úrad Slovenskej republiky, 8. 2. 2015 (online). Dostupné z:
<http://www.volbysr.sk/sk/tab01.html> (4. 11. 2015).

Teraz. 2015a. „Väčšina parlamentných strán chce, aby ľudia išli hlasovať.“ *Teraz.sk*, 30. 1.
2015 (online). Dostupné z: <http://www.teraz.sk/slovensko/vacsina-parlamentnych-stran-chce-a/117522-clanok.html> (4. 11. 2015).

Teraz. 2015b. „Deň po referende online: je oficiálne neplatné kvôli nízkej účasti.“ *Teraz.sk*,
8. 2. 2015 (online). Dostupné z: <http://www.teraz.sk/slovensko/referendum-neplatne-reakcie-online/119176-clanok.html> (4. 11. 2015).

UN. 2015. „Joint UN statement on Ending violence and discrimination against lesbian, gay,
bisexual, transgender and intersex people.“ *United Nations* (online). Dostupné z:
http://www.unwomen.org/~media/headquarters/attachments/sections/news/stories/2015/joint_lgbti_statement_eng.pdf?v=1&d=20151001T144632 (24. 10. 2015).

UNDP. 2015a. „Human Development Index (HDI).“ *United Nations Development*

Programme (online). Dostupné z: <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi> (8. 11. 2015).

UNDP. 2015b. „Gender Inequality Index (GII).“ *United Nations Development Programme* (online). Dostupné z: <http://hdr.undp.org/en/content/gender-inequality-index-gii> (8. 11. 2015).

WB. 2015. „GINI index (World Bank estimate).“ *World Bank* (online). Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI/countries?page=5&display=map> (8. 11. 2015).

WF. 2015. „Urbanization.“ *The World Factbook* (online). Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2212.html> (8. 11. 2015).

YesEquality. 2015. „Yes Equality. About Us.“ *Yes Equality* (online). Dostupné z: <http://www.yesequality.ie/about-us/> (3. 11. 2015).

Literatura

Aalia, Inga, Kjetil Duvold. 2011. „Old Values Die Hard. Anti-Discrimination, Homophobia and Limits to Europeisation in Lithuania.“ Příspěvek přednesený na konferenci *The State of Democracy in Europe*, Reykjavík, 2011. Dostupné z: <http://ecpr.eu/filestore/paperproposal/b17c3a60-3a7e-477a-b8de-89c8dcd3131f.pdf> (26. 10. 2015).

Adamczyk, Amy, Cassidy Pitt. 2009. „Shaping attitudes about homosexuality: The role of religion and cultural context.“ *Social Science Research* 38 (2): 338-351. Dostupné z: http://ac.els-cdn.com/S0049089X09000039/1-s2.0-S0049089X09000039-main.pdf?_tid=6f941ece-7bf2-11e5-9109-00000aab0f02&acdnt=1445871868_92be14c7c926b904ce4927c195a215bf (26. 10. 2015).

Andersen, Robert, Tina Fetner. 2008. „Economic Inequality and Intolerance: Attitudes Towards Homosexuality in 35 Democracies.“ *American Journal of Political Science* 52 (4): 942-958. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/25193859> (6. 10. 2015).

Amnesty. 2008. „Amnesty details wave of homophobia in Eastern Europe.“ *Amnesty International UK*, 16. 5. 2008 (online). Dostupné z: <http://www.amnesty.org.uk/press-releases/amnesty-details-wave-homophobia-eastern-europe> (25. 10. 2015).

Belko, Marián, Lubomír Kopeček. 2003. „Referendum a výsledky jeho používání.“ Pp. 84-92 in Kopeček, Lubomír (ed.). *Od Mečiara k Dzurindovi. Slovenská politika a politický systém v prvém desetiletí samostatnosti*. Brno: IIPS.

Blumgart, Jake. 2012. „Homophobia on the Rise in Eastern Europe as Rightist Extremism Intensifies.“ *Truthout*, 29. 6. 2012 (online). Dostupné z: <http://www.truthout.org/news/item/10023-rising-tide-of-rightist-extremism-in-eastern-europe-includes-homophobia> (25. 10. 2015).

Byrne, Kevin P., Eoin O'Malley. 2012. „Politics with Hidden Bases: Unearthing the deep roots of party systems.“ *The British Journal of Politics & International Relations* 14 (4): 613-629. Dostupné z: <http://www.kevinbyrne.org/pubs/ByrneOMalley2012.pdf> (1. 11. 2015).

Cabada, Ladislav, Vít Hloušek, Petr Jurek. 2014. *Party Systems in East Central Europe*. Plymouth: Lexington Books.

Coakley, John. 2002. „Religion, National Identity, and Political Change in Modern Ireland.“ *Irish Political Studies* 17 (1): 4-28. Dostupné z: https://www.tcd.ie/Political_Science/undergraduate/module-outlines/js/irish-politics/IrishPols/CoakleyIPS02.pdf (1. 11. 2015).

Coakley, John. 2010a. „The foundations of statehood.“ Pp. 3-36 in Coakley, John, Michael Gallagher (eds.). *Politics in the Republic of Ireland*. London: Routledge.

Coakley, John. 2010b. „Society and political culture.“ Pp. 37-71 in Coakley, John, Michael Gallagher (eds.). *Politics in the Republic of Ireland*. London: Routledge.

de Vaus, David. 2002. *Analyzing Social Science Data: 50 Key Problems in Data Analysis*. London: SAGE Publications. Dostupné z:

<https://books.google.cz/books?id=2WadjkQouSEC&pg=PA404&lpg=PA404&dq=Analyzing+Social+Science+Data.+50+Key+Problems+in+Data+Analysis.&source=bl&ots=BTtib1kITW&sig=3ocp9n18X3PwqHP-zl5XaLNEjgQ&hl=cs&sa=X&ved=0CC4Q6AEwAmoVChMIitPSjMX-yAIVgQYsCh0z9gig#v=onepage&q=Analyzing%20Social%20Science%20Data.%2050%20Key%20Problems%20in%20Data%20Analysis.&f=false> (7. 11. 2015).

Doebler, Stefanie. 2015. „Relation between Religion and Two Forms of Homonegativity in Europe - A Multilevel Analysis of Effects of Believing, Belonging and Religious Practice.“ *PLoS ONE* 10 (8): 1-27. Dostupné z: <http://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0133538> (24. 10. 2015).

Economist. 2010. „Gay rights in eastern Europe. The long march.“ *The Economist*, 26. 10. 2010 (online). Dostupné z: http://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2010/10/gay_rights_eastern_europe (25. 10. 2015).

Eibl, Otto, Michal Pink, Peter Spáč. 2012. „Referendum na Slovensku.“ Pp. 121-146 in Pink, Michal (ed.). *Volební mapy České a Slovenské republiky po roce 1993: vzorce, trendy, proměny*. Brno: CDK.

Encarnación, Omar G. 2014. „Gay Rights: Why Democracy Matters.“ *Journal of Democracy* 25 (3): 90-104. Dostupné z: <http://www.journalofdemocracy.org/sites/default/files/Encarnacion-25-3.pdf> (23. 10. 2015).

Evans, Geoffrey, Richard Sinnott. 1999. „Political Cleavages and Party Alignments in Ireland, North and South.“ *Proceedings of the British Academy* 98: 419-456. Dostupné z: <http://www.britac.ac.uk/pubs/proc/files/98p419.pdf> (1. 11. 2015).

Fahey, Tony, Bernadette C. Hayes, Richard Sinnott. 2006. *Conflict and Consensus. A study of values and attitudes in the Republic of Ireland and Northern Ireland*. Leiden: BRILL.

Flora, Peter, Stein Kuhnle, Derek Urwin. 1999. *State Formation, Nation-Building, and Mass Politics in Europe. The Theory of Stein Rokkan*. Oxford: Oxford University Press.

Forssman, Berthold. 2007. „Homophobia in Eastern Europe.“ *EuroTopics* (online).
Dostupné z: http://www.eurotopics.net/en/home/presseschau/archiv/magazin/gesellschaft-verteilerseite/homophobie_2007_08/debatte_homophobie_2007_08/ (25. 10. 2015).

FRA. 2009. „Homophobia and Discrimination on Grounds of Sexual Orientation and Gender Identity in the EU Member States.“ *European Union Agency for Fundamental Rights* (online). Dostupné z: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/397-FRA_hdgsr_report_part2_en.pdf (24. 10. 2014).

Gallagher, Michael. 1985. *Political Parties in the Republic of Ireland*. Manchester: Manchester University Press.

Gallagher, Michael. 2005. „Ireland: The Discreet Charm of PR-STV.“ Pp. 511-534 in Gallagher, Michael, Paul Mitchell (eds.). *The Politics of Electoral Systems*. Oxford: Oxford University Press.

Gerhards, Jürgen. 2010. „Non-Discrimination Towards Homosexuality: The European Union's Policy and Citizens Attitudes towards Homosexuality in 27 European Countries.“ *International Sociology* 25 (1): 5-28. Dostupné z: <http://iss.sagepub.com/cgi/content/abstract/25/1/5> (25. 10. 2015).

Gijsberts, Mérove, Paul Nieuwbeerta. 2000. „Class Cleavages in Party Preferences in the New Democracies in Eastern Europe.“ *European Societies* 2 (4): 397-430. Dostupné z: http://www.researchgate.net/publication/43403821_Class_Cleavages_in_Party_Preferences_in_the_New_Democracies_in_Eastern_Europe_A_Comparison_with_Western_Democracies (1. 11. 2015).

Grande, Edgar, Hanspeter Kriesi. 2012. „The transformative power of globalization and the structure of political conflict in Western Europe.“ Pp. 3-35 in Kriesi, Hanspeter, Edgar Grande, Martin Dolezal, Marc Helbling (eds.). *Political Conflict in Western Europe*. New York: Cambridge University Press.

Gyárfášová, Ol'ga. 2011. „Slovenské parlamentné voľby 2010: nacionálna agenda na

ústupe?“ *Středoevropské politické studie* 13 (1): 65-84. Dostupné z:
<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=432> (1. 11. 2015).

Havlík, Vlastimil, Petr Voda. 2012. „Referenda o vstupu do Evropské unie a volby do Evropského parlamentu.“ Pp. 89-121 in Pink, Michal (ed.). *Volební mapy České a Slovenské republiky po roce 1993: vzorce, trendy, proměny*. Brno: CDK.

Hendl, Jan. 2004. *Přehled statistických metod zpracování dat. Analýza a metaanalýza dat*. Praha: Portál.

Hloušek, Vít. 2000. „Konfliktní linie v „postkomunistických“ systémech politických stran.“ *Politologický časopis* 7 (4): 373-395. Dostupné z:
<http://www.politologickycasopis.cz/userfiles/file/2000/4/2000-4-4-Hloušek-Konfliktní%20linie%20v%20postkomunistických%20systémech%20politických%20stran.pdf> (1. 11. 2015).

Hloušek, Vít, Lubomír Kopeček. 2004. *Konfliktní demokracie. Moderní masová politika ve střední Evropě*. Brno: IIPS.

Hloušek, Vít, Lubomír Kopeček. 2005. „Konfliktní linie v současné české a slovenské politice: mezi stabilitou a změnou.“ *Moderní politika v České republice a střední Evropě. Working Paper č. 10*. Brno: IIPS. Dostupné z:
http://www.iips.cz/userfiles/file/wp_10_konfliktni_linie.pdf (1. 11. 2015).

Hooghe, Marc, Cecil Meeusen. 2013. „Is Same-Sex Marriage Legislation Related to Attitudes Toward Homosexuality? Trends in Tolerance of Homosexuality in European Countries Between 2002 and 2010.“ *Sexuality Research and Social Policy* 10 (4): 258-268. Dostupné z: <https://lirias.kuleuven.be/bitstream/123456789/402170/1/SameSexMarriage-SRSP-summary.pdf> (25. 10. 2015).

Havlík, Vlastimil. 2003. „Profily významných politických stran.“ Pp. 113-140 in Kopeček, Lubomír (ed.). *Od Mečiara k Dzurindovi. Slovenská politika a politický systém v prvním desetiletí samostatnosti*. Brno: IIPS.

Hazama, Yasushi. 2010. *Determinants of Political Tolerance: A Literature Review*. Chiba: IDE. Dostupné z: <http://www.ide.go.jp/English/Publish/Download/Dp/pdf/288.pdf> (26. 10. 2015).

Chamie, Joseph, Barry Mirkin. 2011. „Same-Sex Marriage: A New Social Phenomenon.“ *Population and Development Review* 37 (3): 529-551. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/23036054> (23. 10. 2015).

Inglehart, Ronald. 1971. „The Silent Revolution in Europe: Intergenerational Change in Post-Industrial Societies.“ *The American Political Science Review* 65 (4): 991-1017. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/1953494> (28. 10. 2015).

Inglehart, Ronald, Paul R. Abramson. 1999. „Measuring Postmaterialism.“ *The American Political Science Review* 93 (3): 665-677. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2585581> (28. 10. 2015).

Inglehart, Ronald, Wayne E. Baker. 2000. „Modernization, Cultural Change, and the Persistence of Traditional Values.“ *American Sociological Review* 65 (1): 19-51. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2657288> (28. 10. 2015).

Inglehart, Ronald, Pippa Norris. 2005. *Rising Tide. Gender Equality and Cultural Change around the World*. Cambridge: Cambridge University Press.

Inglehart, Ronald, Christian Welzel. 2005. *Modernization, Cultural Change, and Democracy. The Human Development Sequence*. Cambridge: Cambridge University Press.

Inglehart, Ronald F. 2008. „Changing Values Among Western Publics from 1970 to 2006.“ *West European Politics* 31 (1-2): 130-146. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01402380701834747?journalCode=fwep20#.VjELFTZdHIU> (28. 10. 2015).

Inglehart, Ronald, Christian Welzel. 2010. „Changing Mass Priorities: The Link Between Modernization and Democracy.“ *Perspectives on Politics* 8 (2): 1-24. Dostupné z: <http://indicatorsinfo.pbworks.com/f/Inglehart+Mass+Priorities+and+Democracy.pdf> (28. 10. 2015).

Inglehart, Ronald, Christian Welzel. 2009. „Political Culture, Mass Beliefs, and Value Change.“ Pp. 126-144 in Haerpfer, Christian W., Patric Bernhagen, Ronald F. Inglehart, Christian Welzel (eds.). *Democratization*. Oxford: Oxford University Press.

Inglehart, Ronald, Pippa Norris. 2011. *Sacred and Secular. Religion and Politics Worldwide*. Cambridge: Cambridge University Press.

Kahlina, Katja. 2013. „Constested terrain of sexual citizenship: EU accession and the changing position of sexual minorities in the post-Yugoslav context.“ *Working Paper 2013/33*. Edinburgh: European Research Council. Dostupné z: http://www.citsee.ed.ac.uk/working_papers/files/CITSEE_WORKING_PAPER_2013-33.pdf (25. 10. 2015).

Kelley, Jonathan. 2001. „Attitudes Towards Homosexuality in 29 Nations.“ *Australian Social Monitor* 4 (1): 15-22. Dostupné z: http://www.international-survey.org/A_Soc_M/Homosex_ASM_v4_n1.pdf (25. 10. 2015).

Kellstedt, Paul M., Guy D. Whitten. 2007. *The Fundamentals of Political Science Research*. Cambridge: Cambridge University Press.

Kilp, Alar. 2007. „Church and politics in nine post-communist countries: historical consequences of the political involvement of the church.“ Pp. 231-251 in I. Marga, G. G. Sander, D. Sandu (eds.). *Religion between State, Church and Society*. Hamburg: Verlag Dr. Kovač. Dostupné z: http://www.academia.edu/4870381/Church_and_politics_in_nine_post-communist_countries_historical_consequences_of_the_political_involvement_of_the_church (26. 10. 2015).

Kilp, Alar. 2009. „Secularization of society after communism: ten Catholic-Protestant societies.“ *ENDC Proceedings* 12: 194-231. Dostupné z: http://www.ksk.edu.ee/en/wp-content/uploads/2011/03/KVUOA_Toimetised_12-Kilp.pdf (26. 10. 2015).

Klíma, Michal. 1998. *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. Praha: Radix.

Kostelecký, Tomáš. 2001. *Vzestup nebo pád politického regionalismu? Změny na politické*

mapě v letech 1992 až 1998 – srovnání České a Slovenské republiky. Praha: SOÚ.

Kopeček, Lubomír. 2007. *Politické strany na Slovensku 1989 až 2006*. Brno: CDK.

Kon, Igor. 2010. „Homophobia as a Litmus Test of Russian Democracy.“ *Russian Social Science Review* 51 (3): 16-37.

Kouba, Karel. 2007. „Prostorová analýza českého stranického systému. Institucionalizace a prostorové režimy.“ *Sociologický časopis* 43 (5): 1017-1037. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/f6f777904c6ba5778c881ba8bc8f1e752f3b692a_515_07-5%20Kouba.pdf (7. 11. 2015).

Lijphart, Arend. 1971. „Comparative Politics and the Comparative Method.“ *The American Political Science Review* 65 (3): 682-693.

Lipset, Seymour M. 1959. „Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy.“ *American Political Science Review* 53 (1): 69–105.

Lipset, Seymour M., Stein Rokkan. 1967. „Cleavage Structures, Party Systems, and Voter Alignments: An Introduction.“ Pp. 1-64 in Lipset, Seymour M, Stein Rokkan (eds). *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives*. New York: THE FREE PRESS.

Lipset, Seymour M. 2005. „Cleavages, parties and democracy.“ Pp. 2-8 in Karvonen, Lauri, Stein Kuhnle (eds.). *Party Systems and Voter Alignments Revisited*. London: Routledge.

Madleňák, Tibor, Michal Pink. 2012. „Základné priestorové vymedzenie voličskej základne politických strán na Slovensku 1994-2010.“ Pp. 47-88 in Pink, Michal (ed.). *Volební mapy České a Slovenské republiky po roce 1993: vzorce, trendy, proměny*. Brno: CDK.

Marquart-Pyatt, Sandra, Pamela Paxton. 2007. „In Principle and in Practice: Learning Political Tolerance in Eastern and Western Europe.“ *Political Behaviour* 29 (1): 89-113. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/4500235> (25. 10. 2015).

Maškarinec, Pavel. 2013. "Prostorová analýza prezidentských voleb v České republice v roce 2013." *Sociológia* 45 (5): 435-469. Dostupné z: <https://www.sav.sk/journals/uploads/10240957Maskarinec%20-%20OK.pdf> (3. 12. 2015).

Mršević, Zorica. 2013. „Homophobia in Serbia and LGBT Rights.“ *Southeastern Europe* 37: 60-87.

Novák, Miroslav. 1997. *Systémy politických stran. Úvod do jejich srovnávacího studia*. Praha: SLON.

Novák, Miroslav, Tomáš Lebeda. 2004. *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Dobrá Voda u Pelhřimova: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.

O'Dwyer, Conor. 2012. „Does EU help or hinder gay-rights movements in post-communist Europe? The case study of Poland.“ *East European Politics* 28 (4): 332-352 (1-41). Dostupné z: <http://ces.ufl.edu/files/ODwyer-Help-or-Hurt-EEpolitics-Special-Issue.pdf> (24. 10. 2015).

Oppenheimer, David B., Alvaro Oliviera, Aaron Blumenthal. 2014. „Religiosity and Same-Sex Marriage in the United States and Europe.“ *Berkeley Journal of International Law* 32 (1): 195-238. Dostupné z: http://eucenter.berkeley.edu/files/Oppenheimer%20et%20al%20_Same%20Sex%20marriage.pdf (26. 10. 2015).

Peffley, Mark, Robert Rohrschneider. 2003. „Democratization and Political Tolerance in Seventeen Countries: A Multi-Level Model of Democratic Learning.“ *Political Research Quarterly* 56 (3): 243-257. Dostupné z: <http://www.uky.edu/AS/PoliSci/Peffley/pdf/Peffley%20&%20Rohrschneider%202003%20PRQ%20Democratization%20and%20Political%20Tolerance%20in%20Seventeen%20Countries.pdf> (28. 10. 2015).

Pink, Michal. 2005. „Současné přístupy k volební geografii.“ Pp. 148-162 in Fiala, Petr, Maxmilián Strmiska (eds.). *Víceúrovňové vládnutí: teorie, přístupy, metody*. Brno: CDK.
Pink, Michal. 2012. "Volební geografie v odborném prostředí České a Slovenské republiky:

Úvod.“ Pp. 5-15 in Pink, Michal (ed.). *Volební mapy České a Slovenské republiky po roce 1993: vzorce, trendy, proměny*. Brno: CDK.

Pink, Michal. 2010. „Volební geografie.“ Pp. 209-234 in Balík, Stanislav (ed.). *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2010*. Brno: CDK.

Przeworski, Adam. 2004. „Democracy and Economic Development.“ Pp. 1-27 in Bardhan, Pranab, Samuel Bowles, Michael Wallerstein (eds.). *Globalization and Egalitarian Distribution*. Princeton: Princeton University Press. Dostupné z: <http://politics.as.nyu.edu/docs/IO/2800/sisson.pdf> (28. 10. 2015).

Rabušic, Ladislav. 2004. „Mnohonásobná lineární regrese.“ Pp. 1-20 in *Studijní materiály k předmětu SOC418 Analýza kategorizovaných dat* (online). Dostupné z: http://is.muni.cz/el/1423/podzim2004/SOC418/multipl_regres_1.pdf?fakulta=1423;obdobi=2962;kod=SOC418 (7. 11. 2015).

Römmele, Andrea. 1999. „Cleavage Structures and Party Systems in East and Central Europe.“ Pp. 1-18 in Lawson, Kay, Andrea Römmele, Georgi Karasimeonov (eds.). *Cleavages, Parties, and Voters: Studies from Bulgaria, the Czech Republic, Hungary, Poland and Romania*. Westport: Praeger Publishers. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=LTinwcDdi-4C&pg=PA3&lpg=PA3&dq=cleavage+structures+and+party+systems+r%C3%B6mmele&source=bl&ots=idNSuIDJK0&sig=T45rRxZBwzp8PJfEID8WnKi1W6g&hl=cs&sa=X&ved=0CCUQ6AEwAGoVChMI6cvkqfDsyAIVibQaCh14OQ4f#v=onepage&q=cleavage%20structures%20and%20party%20systems%20r%C3%B6mmele&f=false> (31. 10. 2015).

Ross, Michael L. 2013. *The Oil Curse: How Petroleum Wealth Shapes the Development of Nations*. Princeton: Princeton University Press.

Rybýř, Marek. 2003. „Stranícke rodiny a prípad Slovenska: Niekoľko teoretických poznámok.“ *Politologický časopis* 10 (3): 275-281. Dostupné z: <http://www.politologickycasopis.cz/userfiles/file/2003/3/2003-3-5-Rybř-Stranickā%20rodiny%20a%20př%20pad%20Slovenska.pdf> (1. 11. 2015).

Sinnott, Richard. 1995. *Irish Voters Decide. Voting behaviour in elections and referendums since 1918*. Manchester: Manchester University Press. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=S8tRAQAIAAJ&pg=PR1&lpg=PR1&dq=irish+voters+decide:+voting+behaviour+in+elections+and+referendums+since1918&source=bl&ots=jAl iN9kywS&sig=Bg9itkqbR4ro9n8dayVPwSqsPM0&hl=cs&sa=X&ved=0CDIQ6AEwBGo VChMI7pTmkPOUyAIVxRYsCh1EFgef#v=onepage&q=irish%20voters%20decide%3A%20voting%20behaviour%20in%20elections%20and%20referendums%20since1918&f=false> (1. 11. 2015).

Sinnott, Richard. 2002. „Cleavages, Parties and Referendums: Relationship between representative and direct democracy in the Republic of Ireland.“ *European Journal of Political Research* 41 (6): 811-826. Dostupné z: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1475-6765.00033/epdf> (1. 11. 1989).

Sitter, Nick. 2002. „Cleavages, Party Strategy and Party System Change in Europe, East and West.“ *Perspectives on European Politics and Society* 3 (3): 425-451. Dostupné z: <http://www.olemiss.edu/courses/pol628/sitter02.pdf> (31. 10. 2015).

Slootmaeckers, Koen, Heleen Touquet. 2013. „Old habits die hard? The Western Balkans and Europeanisation of LGBT Rights.“ Příspěvek přednesený na konferenci *International Conference of Europeanists edition*. Amsterdam, 25. – 27. 6. 2013. Dostupné z: http://www.academia.edu/3799474/Old_habits_die_hard_The_Western_Balkans_and_the_Europeanisation_of_LGBT_Rights (26. 10. 2015).

Spáč, Peter. 2010. *Priama a zastupiteľská demokracia na Slovensku. Volebné reformy a referendá po roku 1989*. Brno: CDK.

Spurná, Pavlína. 2008. „Prostorová autokorelace - všudypřítomný jev při analýze prostorových dat?“ *Sociologický časopis* 44 (4): 767-787. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/6097969a40937f30519a0d976493521f0469993b_516_2008-4Spurna.pdf (3. 12. 2015).

Strmiska, Maxmilián, Roman Chytilík. 2005. „Velká Británie, Irsko, Malta: vliv westminsterské tradice. Irsko.“ Pp. 75-88 in Strmiska, Maxmilián, Vít Hloušek, Lubomír

Kopeček, Roman Chytilék (eds). *Politické strany moderní Evropy. Analýza stranicko-politických systémů*. Praha: Portál.

Šaradín, Pavel. 2003. „Územní podpora KDU-ČSL ve volbách.“ *Politologická revue* (2): 45-64.

Štulhofer, Aleksandar, Ivan Rimac. 2009. „Determinants of Homonegativity in Europe.“ *Journal of Sex Research* 46 (1): 1-24. Dostupné z: http://www.researchgate.net/publication/23476345_Determinants_of_Homonegativity_in_Europe (26. 10. 2015).

Takács, Judit, Ivett Szalma. 2011. „Homophobia and Same-Sex Partnership Legislation in Europe.“ *Equality, Diversity and Inclusion: An International Journal* 30 (5): 356-378. Dostupné z: http://www.researchgate.net/publication/235293826_Homophobia_and_same-sex_partnership_legislation_in_Europe (26. 10. 2015).

van den Akker, Hanneke, Rozemarijn van der Ploeg, Peer Scheepers. 2013. „Disapproval of Homosexuality: Comparative Research on Individual and National Determinants of Disapproval of Homosexuality in 20 European Countries.“ *International Journal of Public Opinion Research* 25 (1): 64-86. Dostupné z: <http://ijpor.oxfordjournals.org/> (26. 10. 2015).

Voda, Petr. 2011. „Geografie volební podpory KDU-ČSL 1920 až 2010.“ *European Electoral Studies* 6 (2): 104-127. Dostupné z: http://ispo.fss.muni.cz/uploads/EVS/012/evs_2011_2_2.pdf (7. 11. 2015).

Weeks, Liam. 2010. „Parties and the party systém.“ Pp. 137-167 in Coakley, John, Michael Gallagher (eds.). *Politics in the Republic of Ireland*. London: Routledge.

Zielinski, Jakub. 2002. „Translating Social Cleavages into Party Systems: The Significance of New Democracies.“ *World Politics* 54 (2): 184-211. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/25054182> (31. 10. 2015).

Přílohy

Příloha č. 1: Čtyři vlny dekriminlizace homosexuality v Evropských státech 1791-2003

18. a 19 století	1930 až 1949	1950 až 1989	1990 až 2003
Francie (1791)	Polsko (1932)	Řecko (1951)	Andorra (1990)
Monako (1793),	Dánsko (1933)	Česká republika (1962)	Ukrajina (1991)
Belgie (1795)	Island (1940)	Slovensko (1962)	Estonsko (1992)
Lucembursko (1795)	Švýcarsko (1942)	Maďarsko (1962)	Lotyšsko (1992)
San Marino (1865)	Švédsko (1944)	Německo (1968-1969)	Litva (1993)
Nizozemsko (1811)		Bulharsko (1968)	Irsko (1993)
Itálie (1890)		Spojené království (Anglie a Wales 1967, Severní Irsko 1982, Skotsko 1981)	Bělorusko (1994)
		Rakousko (1971)	Srbsko (1994)
		Finsko (1971)	Kosovo (1994)
		Norsko (1972)	Albánie (1995)
		Malta (1973)	Moldávie (1995)
		Černá Hora (1977)	Makedonie (1996)
		Slovinsko (1977)	Rumunsko (1996)
		Španělsko (1979)	Kypr (1998)
		Portugalsko (1983)	Bosna a Hercegovina (1998-2001)
		Lichtenštejnsko (1989)	Ázerbájdžán (2000)
			Gruzie (2000)
			Arménie 2003)

Zdroj: Autor na základě ILGA 2015a: 26-27.

Příloha č. 2: Rozsah legalizace práv párů stejného pohlaví v Evropě

	západní Evropa	východní Evropa
Manželství	Belgie (2003), Dánsko (2012), Finsko (2017), ⁸⁷ Francie (2013), Island (2010), Irsko (2015), Lucembursko (2015), Nizozemsko (2001), Norsko (2009), Portugalsko (2010), Španělsko (2005), Švédsko (2009), Velká Británie (2014) ⁸⁸	
Registrované partnerství I ⁸⁹	Rakousko (2010), Německo (2001), Lichtenštejnsko (2011), Malta (2014), Švýcarsko (2007)	Chorvatsko (2014), Estonsko (2016) ⁹⁰ , Maďarsko (2009)
Registrované partnerství II ⁹¹	Andorra (2005)	Česká republika (2006), Slovinsko (2006)
Adopce	Belgie (2006), Dánsko (2010), Francie (2013), Island (2006), Irsko (2015), Lucembursko (2014), Malta (2014), Nizozemsko (2001), Norsko (2009), Španělsko (2005), Švédsko (2003), Velká Británie (2005-2013) ⁹²	

Zdroj: Autor na základě ILGA 2015a: 41-44.

⁸⁷ Schváleno v roce 2015, v platnosti od roku 2017.

⁸⁸ Platné ve všech částech Velké Británie kromě Severního Irsku.

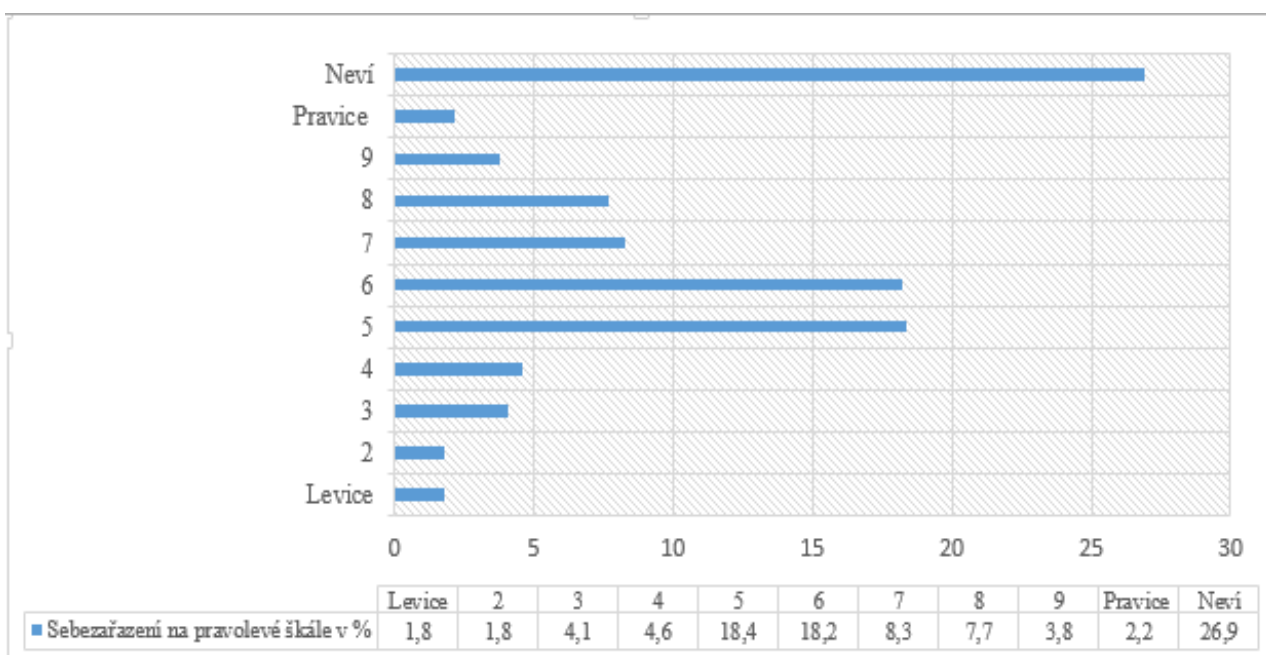
⁸⁹ Označuje koncept registrovaných partnerství, občanských svazků, občanských partnerství atd., kdy páry stejného pohlaví mají všechna nebo téměř všechna práva spojená s manželství, ale ne manželství samotné.

⁹⁰ Schváleno v roce 2014, v platnosti od roku 2016.

⁹¹ Označuje koncept uznání vztahů párů stejného pohlaví bez většiny práv spojených s institutem manželství.

⁹² Platné v Anglii a Walesu od 2005, ve Skotsku od 2009 a v Severním Irsku od 2013.

Příloha č. 3: Sebezařazení Irů na pravolevé škále

Zdroj: Autor na základě datového souboru EVS 2008 pro Irsko (EVS Irsko 2010).

Abstrakt

Prostorová analýza výsledků referend o právech párů stejného pohlaví v Irsku a Slovensku 2015.

Záměrem diplomové práce je věnovat se prostorovému rozboru výsledků referend týkajících se rozsahu práv párů stejného pohlaví, která se konala v roce 2015 v Irsku a na Slovensku. Text se rovněž pokouší nalézt determinanty vysvětlující velmi odlišné výsledky referend v obou zemích. Nejprve dojde k seznámení se s postupem rozšíření práv homosexuálů v Evropě, který bude následován studiem revidované teorie modernizace Ronalda Ingleharta a teorie konfliktních linií s přihlédnutím ke specifickým zkoumaných zemí. Posléze bude přiblížen také kontext a průběh obou referend. Klíčová část práce popíše rozložení volební podpory zastánců a odpůrců dané otázky či analyzuje volební účast a její vliv vzhledem ke konečným výsledkům. Následně se text zaměří na zjištění důvodů a příčin popsaného jevu. Z metodologického hlediska bude text zakotven v kompozitním přístupu beroucího v úvahu zejména regionální rozdíly ve struktuře populace napříč sledovaným územím, jež vychází z teorie konfliktních linií Lipseta a Rokkana. Jedním z cílů analýzy je například zjistit, zda existovaly určité oblasti významně se odlišující v tomto tématu od zbytku území, zda bylo rozhodnutí v referendu asociováno s volbou konkrétní politické strany v předchozích parlamentních volbách či zda náboženské faktory byly důležitými proměnnými vzhledem ke konečnému rozhodnutí. Na závěr budou dříve zjištěné poznatky aplikovány při komparaci irského a slovenského případu k vysvětlení rozdílných výsledků obou referend v zemích se silnou katolickou tradicí.

Klíčová slova:

Referendum, Irsko, Slovensko, práva párů stejného pohlaví, modernizace, sekularizace, konfliktní linie, prostorová analýza

Abstract

The Spatial Analysis of Same-Sex Couple Referendums in Ireland and Slovakia 2015.

The aim of the Master thesis is dedicated to the spatial analysis of same-sex couple referendums which took place in Ireland and Slovakia in 2015. It focuses on finding those determinants explaining different results in both countries. The reader will be apprised with the development of the gay rights issue in Europe further as followed by an introduction of Ronald Inglehart's revised modernization theory. The theory of cleavages with the Irish and Slovakian country specifics will be taken into account as well. A closer attention to the context and run of both referendums will be paid afterwards. The key part of the thesis will describe the distribution of electoral support of the issues' advocates and opponents and will analyse voter turnout and its influence towards the final referendums' results. The reasons and causes of described phenomenon will be sought. The thesis is based on the compositional approach within the methodological perspective. The regional differences are studied in the population structure across the examined space based on the Rokkan's and Lipset's theory of cleavages. One of the objectives of the analysis is to find out whether there are certain regions differentiating in this sense from the rest of the country, and whether the voting decision was connected with a support of specific political parties or whether religious issues played a role. At last, the acquired knowledge will be applied during comparison of the Irish and Slovakian case to explain the different referendums' results in both countries with a strong Catholic tradition.

Keywords:

Referendum, Ireland, Slovakia, same-sex couple rights, modernization, secularization, cleavages, spatial analysis

Anotace

Jméno a příjmení autora:

Ondřej Němčák

Název katedry a fakulty:

Katedra politologie a evropských
studií Filozofická fakulta

Název práce:

Prostorová analýza výsledků referend o právech
párů stejného pohlaví v Irsku a na Slovensku
2015.

Vedoucí práce:

Doc. PhDr. Tomáš Lebeda Ph.D.

Počet znaků:

199 763

Počet příloh:

3

Klíčová slova:

Referendum, Irsko, Slovensko, práva párů stejného pohlaví, modernizace, sekularizace, konfliktní linie, prostorová analýza

Charakteristika práce:

Záměrem diplomové práce je věnovat se prostorovému rozboru výsledků referend týkajících se rozsahu práv párů stejného pohlaví, která se konala v roce 2015 v Irsku a na Slovensku. Text se rovněž pokouší nalézt determinanty vysvětlující velmi odlišné výsledky referend v obou zemích. Nejprve dojde k seznámení se s postupem rozšíření práv homosexuálů v Evropě, který bude následován studiem revidované teorie modernizace Ronalda Ingleharta a teorie konfliktních linií s přihlédnutím ke specifikům zkoumaných zemí. Posléze bude přiblížen také kontext a průběh obou referend. Klíčová část práce popíše rozložení volební podpory zastánců a odpůrců dané otázky či analyzuje volební účast a její vliv vzhledem ke konečným výsledkům. Následně se text zaměří na zjištění důvodů a příčin popsání jevu. Z metodologického hlediska bude text zakotven v kompozitním přístupu beroucího v úvahu zejména regionální rozdíly ve struktuře populace napříč sledovaným územím, jež vychází z teorie konfliktních linií Lipseta a Rokkana. Jedním z cílů analýzy je například zjistit, zda existovaly určité oblasti významně se odlišující v tomto tématu od zbytku území, zda bylo rozhodnutí v referendu asociováno s volbou konkrétní politické strany v předchozích parlamentních volbách či zda náboženské faktory byly důležitými proměnnými vzhledem ke konečnému rozhodnutí. Na závěr budou dříve zjištěné poznatky aplikovány při komparaci irského a slovenského případu k vysvětlení rozdílných výsledků obou referend v zemích se silnou katolickou tradicí.